

ქ 234217
3

ბიორები
გოგოლაუვილი

მარადიულნი
თანამედროვენი

**გიორგი
გოგოლაშვილი**

ქართული
ენების
საქართველო

**მარადიულნი
თანამედროვენი**

**2000
თბილისი**

განსარიონ ჯორჯენაძის საზოგადოება

ББК 83.3Гр
УДК 894.63.09
8611

ამ წიგნის შექმნა მეტწილად
შეაპირობა იმ გაკვეთილებმა,
რომლებიც მე ოჯახში მივიღე...
ამიტომაც ჩემს მშობლებს
ვუძღვნი ამ წიგნს, მათი დღე-
გრძელი სიცოცხლის მონა-
ტრული.

K 234.217
3

საგარეო
შემოწმების
სამსახური

საქართველოს
პარლამენტის
ენციკლოპედია
ბიბლიოთეკა

ISBN 99928-820-1-8

„ყველაფერი - სამწყსოსათვის, არაფერი - საკუთარი თავისათვის“

სათაურად გამოტანილი ფრაზა იმერეთის ეპისკოპოსის გაბრიელის დევიზი იყო. და, როგორც ჩანს, მის მიერ ასე ნათლად ჩამოყალიბებული მიზანი ცხოვრებისა სხვათა დევიზიც იყო... თუ ვინმეს მიმართ შეიძლება ეს ითქვას, უპირველესად ილიას, აკაკის, იაკობის, ვაჟასა თუ გალაკტიონის მიმართ შეიძლება ითქვას...

XIX საუკუნის 60-იანი წლები.

სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოდის ახალი თაობა: ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, იაკობ გოგებაშვილი... უკვირთ სითამამე ახალგაზრდებისა. უკვირთ და აღიზიანებთ. როგორც ყოველთვის, ეს რა ახალგაზრდობა მოდისო, ატეხენ ამბავს.

შესანიშნავად თქვა თამაზ ჭილაძემ, „გენიის ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანი სითამამეაო“ და თამამად შემოვიდა ასპარეზზე გენიოსთა თაობა.

შემფოთებული ძველი თაობის აზრს მოგვიანებით პოეტურად გრიგოლ ორბელიანი გააფორმებს:

K 234-217
3

„ჰე, განუხველნო,
უმაღლო შვილნო,

საუბედუროდ ცუდ დროს შობილნო...

არადა, მართლაცდა ცუდ დროს, მძიმე პერიოდში მოევლინნენ ისინი ამ ქვეყანას და მიზნად დროების შეცვლა დაისახეს...

ჭეშმარიტება, რაც ამ ლექსში გრიგოლ ორბელიანმა ბრძანა, მისი ზოგადი თვალსაზრისი იყო:

„ერიც ცხოვრება,

მისი დიდება,

მის ისტორია დაცულ არს ენით;

რა ენა წახდეს,

ერიც დაეცეს

წაეცხოს ჩირქი ტაძარსა წმინდას!...“

დიახ, მართალია გრიგოლ ორბელიანი - „რა ენა წახდეს, ერიც დაეცეს;“ მაგრამ, რბილად რომ ვთქვათ, იმსახურებდა კი ახალთაობა ამ საყვედურს (თუ საყვედურებს, ბრალდებებს)? დღეს ამ შეკითხვის დასმა უხერხულიცაა; ამგვარი კითხვის დასმის საჭირობა აღარაა; ნათელია ყოველივე...

წინაპართა ღვაწლი შეახსენეს ილიასა და მის თაობას და წინაპართა კეთილი საქმეებისადმი პატივისცემისაკენ მოუწოდეს:

„მათ დაიფარეს,

სისხლით დაიცვეს

სისხლ შემოსილი მამული თვისი,

და სასო ღვთისა,

მცველი ერისა,

ენა, საყდარი, სარწმუნოება!“

ღიას, შეახსენებენ ახალთაობას, რომ მამულის, ენისა და სარწმუნოების წინაშე ქართველი კაცის დამსახურებას მაღლიერი შთამომავლობის მაღლიანი საქმეები სჭირდება... შეახსენებენ მაგრამ ვის? ილიას, აკაკის, იაკობს?... სჭირდებათ მათ ამის შეხსენება?

1871 წელს იყო ეს...

ათიოდე წლის წინათ სწორედ ახალმა თაობამ დასვა ეს პრობლემა. ჭაბუკი ილია იყო ის, ვინც თავისი თაობიდან პირველმა მოუწოდა ქართველობას: „**სამი ღვთაებრივი საუნჯე დაგვრჩა ჩვენ მამა-პაპათავან: მამული, ენა და სარწმუნოება. თუ ამათაც არ უპატრონეთ, რა კაცები ვიქნებით, რა პასუხს გავცემთ შთამომავლობას? სხვისი არა ვიცით და ჩვენ-კი მშობელ მამასაც არ დაუთმობდით ჩვენ მშობლიურ ენის მიწასთან გასწორებას. ენა საღვთო რამ არის, საზოგადო საკუთრებაა, მაგას კაცი ცოდვილის ხელით არ უნდა შეეხოს**“.

ეს იყო პოზიცია ილიასი. ამგვარი განცხადებით გამოვიდა იგი სამოღვაწეო ასპარეზზე და ამ შეგნებით იბრძოდა თავისი სიცოცხლის მანძილზე; ამ შეგნებით იღვა დედაენის სადარაჯოზე. ერთარსება საქართველო ილიასთვის ეს სამება იყო: **მამული, ენა, სარწმუნოება.**

ის, რასაც ილია ბრძანებს, ძირითადი პრინციპი იყო მთელი თაობისათვის, განსაკუთრებით კი აკაკისა და იაკობისათვის.

აკაკისა და იაკობს თავიანთი ხანგრძლივი

შემოქმედებითი ცხოვრების მანძილზე მამულზე ფიქრი და ზრუნვა არასოდეს გადაუწევიათ უკანა პლანზე; მასზე წინ არასოდეს არაფერი დაუყენებიათ. აკაკი სამების თავისებურ ვარიანტს გვთავაზობს; წერს: „ჩვენ ჩვენი წინაპრების ანდერძის გამტენი არა ვართ... გვწამს მათი ანდერძი და დღესაც მოველით იმას, რასაც ისინი თხოულობენ: ენას, რფულს და ეროვნული საქმის მოწყობას“.

იაკობი კი ბრძანებდა: ეროვნულობას სამი ბურჯი აქვს - მამული (სამშობლო), ენა და ეროვნული სკოლა.

სამი ვარიანტი სამებისა:

ილია - მამული, ენა, სარწმუნოება;

აკაკი - ენა, რფული, ეროვნული საქმე;

იაკობი - მამული, ენა, ეროვნული სკოლა.

ეს, როგორც ჩანს, გარკვეული ტრადიციის გაცოცხლება იყო. მამულის, ენისა და სარწმუნოების ერთარსებად (საქართველოდ) გააზრების ფაქტს გიორგი მერჩულესთან ვხვდებით: „ქართლად ფრიადი ქუეყანად აღირაცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ყამი შეიწირვის და ლოცვად აღესრულების“. დიას, ჩანს, რომ ქართველი კაცისათვის მამულის გააზრება ენისა და სარწმუნოების გარეშე არ ხდებოდა. აი, ეს ტრადიცია გაცოცხლეს სამოციანელებმა; ამ ტრადიციის ერთგულებისაკენ მოუწოდებდნენ ერს. იაკობმა სამებას ეროვნული

სკოლა ამოუყენა გვერდით და ყოველივე ამის
გააზრებით შეიძლება ოთხ ღვთაებრივ საუნ-
ჯეზე, ეროვნულობის ოთხ ბურჯზე ვისაუბ-
როთ; დიახ, ჩვენი ეროვნულობა სწორედ ამ
ოთხ ბურჯს ემყარება: **მამულს, ენას,
სარწმუნოებას და ეროვნულ სკოლას...** ამ
ბურჯთა სიმტკიცისათვის იბრძოდნენ და
იღვწოდნენ ჩვენი **მარადიული თანამედ-
როვნენი** - ილია, აკაკი, იაკობი, ვაჟა, გალაკ-
ტიონი...

* * *

ილია ჭავჭავაძე როცა დავით აღმაშენე-
ბელზე საუბრობდა, სენეკას სიტყვებს მოიშ-
ველიებდა: „ჩვენთვის, ადამიანებისათვის,
საჭიროა იმისთანა კაცია, რომ მის
მიხედვით და მისი მაგალითით შევიძ-
ლოთ საკუთარი ხასიათის გაწვრთნა და
განმტკიცება. ო, რა ბედნიერია იგი,
ვინც არამც თუ ჩვენთან ყოფნით
გვწვრთნის ჩვენ, არამედ თავისი სახე-
ლის სსენებითაცო“. ასეთ კაცად დავით აღ-
მაშენებელი ეგულებოდა ილია ჭავჭავაძეს...

ასეთ კაცებად ილია, აკაკი, იაკობი, ვაჟა,
გალაკტიონი... გვეგულება ჩვენ (რა თქმა უნ-
და, დავით აღმაშენებელთან ერთად...).

დიახ, საკუთარი ხასიათის გაწვრთნა და
განმტკიცება მათი მაგალითით უნდა შევიძ-
ლოთ... მათი სახელისა და საქმეების გახსე-
ნებამ უნდა გაგვწვრთნას ჩვენ... არადა, რა
საოცრად დიდი სკოლაა; რა საოცარი გაკვე-

თილები - მათი არსებობა, მათი ყოფა, მათი მოღვაწეობა, მათი ურთიერთდამოკიდებულება...

2000 წელი აკაკისა და იაკობის საიუბილეო წელია. ამ თარიღისათვის გვინდოდა პატივი მიგვეგო ამ წიგნის გამოცემით...

* * *

**მარად და ყველგან, საქართველოვ,
ჩვენ ვართ შენთანა!.. -**

ეს ილიას, აკაკის, იაკობის, ვაჟას, გალაკტიონის... ხმაა, მარადიულ თანამედროვეთა ხმა, რომელიც მეორე ათასწლეულის მიწურულს გვამხნეებს და იმედის თვალით გავვახედებს მომავლისაკენ - მესამე ათასწლეულისაკენ...

აკაკი და ილია

ქართული კულტურის ისტორიაში ალბათ არავის შეენის ისე გვერდიგვერდ დგომა, როგორც ილიასა და აკაკის.

„გარემოებამ გადაგვაბა ჩვენ ერთმანეთზე. ნახევარ საუკუნის განმავლობაში ერთს უღელს ვეწეოდით; ერთი გზით დავდიოდითო“, - იტყვის ცალად დარჩენილი აკაკი წერეთელი და გზას დაულოცავს ილია ჭავჭავაძეს ზეციური საქართველოსკენ.

მართლაც: ნახევარსაუკუნოვანი ისტორია ჩვენი ერისა, XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან მოყოლებული, ილიასა და აკაკის გარეშე წარმოუდგენელი იქნებოდა. უფრო სწორად, ამ ნახევარი საუკუნის გარეშე ჩვენი ყოფა, არსებობაც კი - წარმოუდგენელი იქნებოდა. „საზოგადოდ ქართველი ინტელიგენციის ისტორია ამ ორი პიროვნების გამოსვლით იწყებაო“, - ბრძანებს გალაკტიონი და არაა ძნელი გასაცნობიერებელი ის ფაქტი, რომ ქართველი ინტელიგენციის არსებობას, მისი ყოფის აზრსა და მიზანს ილიასა და აკაკის ნაფიქრალ-ნააზრევი განსაზღვრავს დღესაც. „ილიას გზით მივდივართო“ - ესაა ყველაზე დიდი არგუმენტი მათთვის, ვინც ქვეყნის

მოკეთეობას იჩემებს, ცდილობს, მამულისმოყვარედ წარმოაჩინოს თავი...

„ლიტერატურის პრესტიჟის ასამაღლებლად საჭირო იყო შეიარაღებული ახალგაზრდობა, რომელსაც ცოტათი ნიადაგი და ასპარეზი სჭირდებოდა სამოქმედო და რომლის დროშა ხელში აიღეს ილია ჭავჭავაძემ და აკაკი წერეთელმა“ (გალაკტიონი). და ეს დროშა არაერთხელ შეირხა და დაიხარა. საბედნიეროდ, დღეს კვლავ ეს დროშა წინამძღვრობს ქართველ ერს...

* * *

ილია და აკაკი!.. ილია თუ აკაკი?!..

„ალბათ ეს პარალელი მუდმივ დარჩება ქართულ ლიტერატურაში. კიდევ უფრო ჭირვეული დაეჭვება: რომელი უფრო მაღლა დგას?“

აკაკი და ილია ტყუებენ, რომლებიც დასცილდნენ ერთიმეორეს. მაგრამ „ტოლები“ დარჩნენ მაინც. არჩევანი ხან ერთს ერგება, ხან მეორეს. „ტოლებში“ ეს ჩვეული ამბავია.

ხშირად ერთისა და იმავე პირის გუნებაში ხდება ხან აკაკის არჩევა და ხან ილიასი. სხვანაირი, მაგრამ ერთფასეული - აი ტოლების საზომი. თუ ვინმე აირჩევს ხან ერთსა და ხან მეორეს, ეს არც პირველის ბრალია და არც მეორესი“, - ასე ფიქრობს გრიგოლ რობაქიძე... და არა მხოლოდ იგი; ეს ფიქრი ჩვენიცაა, საზოგადო ფიქრია...

ასეთ ფაქტსაც გაიხსენებს ილია ზურაბიშვილი: „ვთქვათ, რაიმე საღამო იყო გამართული საქველმოქმედო მიზნით. თუ ვინმე იტყოდა - ილიამ ეს ლექსი წაიკითხო, მსმენელი უეჭველად შეეკითხებოდა - აკაკიმ რაღა წაიკითხო? იმისდა მიუხედავად, იღებდა აკაკი ამ საღამოში მონაწილეობას თუ არა. მას ვერც წარმოუდგენია,

რომ იქ, სადაც ილია იყო, შეიძლება აკაკი არ ყოფილიყო“.

ბევრი რამის მთქმელია ეს მოგონება...

ილიასა და აკაკის ურთიერთობა მრავალი ლეგენდის, ამბის - ტყუილისა თუ მართლის - საფუძველი გამხდარა.

გალაკტიონი წერს: „უკვე არავისთვის საიდუმლოებას აღარ წარმოადგენს აკაკისა და ილიას ერთმანეთში დამოკიდებულება. ველიჩკომ რაფიელ ერისთავის იუბილეზე ამნაირი სადღეგრძელო დალია: ვისურვებ, რომ აკაკის ილია უყვარდეს და ილიას - აკაკიო... იმავე იუბილეზე მგოსანმა გრ. აბაშიძემ უსაყვედურა: ეს რა ამბავია, ჩვენი ორი გამოჩენილი პოეტი სხედან და ხმას არ იღებენ მაშინ, როდესაც ამდენს ყოველი მხრიდან შეკრებილ საზოგადოებას ისინი ძვირად ნახავენო. აკაკის და ილიას ამნაირ დამოკიდებულებას იდეური ხასიათი ჰქონდა“... გალაკტიონი ცდილობს, საფუძველი დაუძებნოს ამ ნაღვლიან დაფიქრებას და ახსნაც მოგვცეს; გაამართლოს თუ გააბათილოს ამგვარი აზრი: „მაგრამ ეს ხომ წარსულია. თვით ილიას დასაფლავების დღეს აკაკი მწარე ცრემლებით სტიროდა და ასე მოიქცეოდა ილიაც, რომ აკაკის ცხედარი დაენახა“.

ეს კი, მაგრამ, როგორც ჩანს, ილიასა და აკაკის ურთიერთდამოკიდებულება კარგისა თუ ავის ფანტაზიისათვის იძლეოდა მასალას. და აგორდებოდა ტალღა ტყუილ-მართლის.

ილია ზურაბიშვილი თავგამოდებული ამტკიცებს: „რა ჰქონდათ სადავო და საცილო ილიასა და აკაკის? სად და რაში გადაჯვარედინდებოდა მათი გზები? მხოლოდ ერთში - სამშობლო ქვეყნის სიყვარულში, მისთვის მტლედ დადებაში...“

არასოდეს ილია აკაკის და აკაკი ილიას არ შესცი-

ლებია საპირადო საქმეში. არსად ისინი ერთმანეთის მოწინააღმდეგედ არ გამოსულან არც პირადად და არც საზოგადოებრივ საქმეში...

და ქართველი ხალხის დიდი უმრავლესობა ისე უყურებდა ილიას და აკაკის, როგორც საქვეყნო საქმეში თანამებრძოლთა სინონიმებს, თითქო მათ შორის არავითარი განსხვავება არ ყოფილიყო, მის თვალში ილია და აკაკი თითქო განუყოფელი ტყუპი ძმა იყო, ერთი დედის მუცლით ნაშობი. სადაც ილიაო, იტყოდნენ, უეჭველად ზედ აკაკიც უნდა დაეყოლებინათ და პირიქით...“ - ეს მოგონებაა მათივე თანამედროვისა...

და მაინც: როგორი იყო ურთიერთდამოკიდებულება ილიასი და აკაკისი? ჰქონდა საფუძველი ნატვრას - უყვარდეთ ერთმანეთიო?

რა თქმა უნდა, ამ ნატვრაში არ ჩანს, რომ მათ არ უყვარდათ ერთმანეთი. აქ უფრო სხვა რამ არის, ვფიქრობ, ხაზგასმული: ერს როცა ილია და აკაკი ჰყავს, თუ მათ ერთმანეთი არ უყვართ; თუ მათ ერთმანეთს ანგარიში არ გაუწიეს; თუ ისინი ერთმანეთს მხარში არ ამოუდგნენ; თუ ისინი სხვადასხვა მიმართულებით დააპირებენ საქვეყნო საქმის გაძღოლას; ერთმანეთის საწინააღმდეგო საქმეს უთავკაცებენ - დაზარალება საზოგადო ინტერესი... არა, „დაზარალება“ არ არის ის სიტყვა... ილიასა და აკაკის რანგის მოღვაწეთა უსიყვარულო ურთიერთდამოკიდებულება უბედურების მომტანი იქნება რაგინდარა ქვეყნისთვის... იცის ეს ქართველმა კაცმა და ამიტომაც თავის წარმოდგენაში შეაერთა და შეასისხლხორცა ერთმანეთთან ილია და აკაკი.

თუმცა, რაღა გავაგრძელო, ეს თავად ილიამ და აკაკიმ სხვაზე უკეთ იცოდნენ. სიძულვილით დანგრეული ქვეყნის სიყვარულით შენებაც მათ გვიქადაგეს...

- ერთმანეთის მიმართ?

- სადავოზე დავობენ, საკამათოზე კამათობენ, საპაექროზე პაექრობენ... მაგრამ საქებარს აქებენ, სადიდებელს ადიდებენ...

* * *

XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართველი ინტელიგენცია საკმაოდ მრავალრიცხოვანია და ღირსეული. მაგრამ იმთავითვე გამოიკვეთა ორი ფიგურა; იმთავითვე დაწყვილდა ორი მათგანი - ილია და აკაკი. სწორედ მათი სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოსვლით იწყებაო ქართველი ინტელიგენციის ისტორია - გალაკტიონი ბრძანებდა.

სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოსვლისთანავე, ღიას, დაწყვილდა ეს ორი სახელი...

ვინმე გ. ბარათოვი „ცისკრის“ რედაქტორს წერილს მისწერს: „გადაიკითხეთ მისი (ი. ჭავჭავაძის - გ.გ.) თხზულებები და მაშინ, თუ იპოვით ერთს მარდს ქართულს ლექსს, როგორსაც შეხვდებით მეტადრე უფ. აკ. წერეთლის თხზულებებში, ბოდიშს ვიხდი“... 1861 წელია, ილიას ცნობილი წერილი გამოქვეყნდა „ცისკარში“ და, რა თქმა უნდა, ბარათოვის უპირველესი მიზანი ილიას დამცირებაა; ამისთვის აკაკის მოიშველიებს...

დ. ჩუბინაშვილი ქრესტომათიას შეადგენს. ალ. ცაგარელი დაიწუნებს ქრესტომათიას; აკრიტიკებს შემდგენელს იმის გამო, რომ მასში ილია ჭავჭავაძისა და აკაკი წერეთლის ლექსები არ შეუტანია: „ეს ორი ჩუენი მწერლები ისე ამალლებულნი არიან წარსული საუკუნის მწერლებზედ ნიჭით და ტალანტით, როგორც მზე მიწიდგან“, - ამას ალ. ცაგარელი იტყვის. თუმცა, რა თქმა უნდა, ყველა ასე არ ფიქრობს, არ იქცევა ასე... დ. ჯანაშვილი დ. ჩუბინაშვილს ექომბაგება, ალ. ცაგარელს უპირისპირდება და საკმაოდ უსიამოვნოდ მოიხსენიებს ილიასა და აკაკის: „...თქვენ ჩუბინოვს იმისთვის ლანძ-

დავთ, რომ იმას თავის ქრესტომათიაში ილ. ჭავჭავაძის და აკ. წერეთლის ლექსები არ დაუბეჭდია... ამას ისე დაუფიქრებინართ, რომ წარმოგიდგენია: ილ. ჭავჭავაძე და აკ. წერეთელი ასეთი დიდი გენიოსები არიანო, რომ რუსთაველს არ დაუვარდებიანო... იმასაც გეტყვი, რომ როგორც შენ, აგრეთვე ილ. ჭავჭავაძეს და აკ. წერეთელს არაფერი არ გაუკეთებიათ... იმათ მწერლობა არ წერას უდრის... იმათ მეტი შეუძლიათ გააკეთონ, მაგრამ სიზარმაცისა გამო არ აკეთებენ, ამის გამო იმათი ნიჭი ჩუენთვის სრულიად უნაყოფოა“...

1865 წელია!...

ილია და აკაკი უკვე პრობლემებს უქმნიან სალიტერატურო ასპარეზზე კარგა ხნის დამკვიდრებულთ.

აქებენ? - ერთად აქებენ;

არ მოსწონთ? - ერთად ამბობენ აუგს...

არცაა გასაკვირი: ხუთიოდე წელია, გამოჩნდნენ ასპარეზზე ილია და აკაკი... მოსწონთ ან არ მოსწონთ; აფასებენ ან ვერ აფასებენ, მაგრამ გვერდს მაინც ვერ უვლიან...

ს. მესხი გაზეთის გამოცემას აპირებს; სრულიად საქართველოს ყურადღების მიპყრობა სურს. აქაც აკაკი და ილია არიან მთავარი ნუგეში რედაქტორისა: „იმერეთს აკაკის შემწეობით დავიპყრობ და კახეთს ილიკოს დახმარებით“, იტყვის.

60-იანი წლების დასასრულია...

1871 წლის გახმაურებული პოლემიკა საყოველთაოდაა ცნობილი - „მამათა“ და „შვილთა“ „ბრძოლაზე“ მოგახსენებთ. მთელ თაობას მარტო ილია და აკაკიც ეყოფოდა...

1875 წლის აპრილია. სალიტერატურო საღამო გაიმართა. გაზეთი „დროება“ ინფორმაციას მიაწვდის მკითხველს: „...პირველი ქართული სალიტერატურო საღამო

ისე მშვენივრად ასრულდა, რომ ჩვენ სრულებით არ მოველოდით... მაგრამ ნამდვილი დამამშვენებელი და გამაცხოველებელი ამ საღამოსი იყვნენ: აკაკი წერეთელი და ილია ჭავჭავაძე“... თანმიმდევრობა ჩამოთვლისა იცვლება: ილია და აკაკი... აკაკი და ილია...

1879 წელი. გ. თუშანიშვილი თავის მიერ შედგენილ ალმანახში იმდროინდელი ქართული ჟურნალ-გაზეთების მიმართულებას მიმოიხილავს. დანახებით იტყვის: „ეხლანდელი ქართული გაზეთების მიმართულების გავლენა ვერ აიცდინეს თავიდან ვერც იმისთანა ნიჭიერმა პოეტებმა, როგორც ილია ჭავჭავაძე და აკაკი წერეთელიაო“...

1884 წელი. არტურ ლაისტი ჩამოდის საქართველოში. ილიასთან სტუმრად მყოფი გაეცნობა აკაკის. მერე მოიგონებს: „ჩვენი გაცნობის პირველ დღეს მივხვდი, რომ ეს ორი მწერალი - ილია და აკაკი - საქართველოს მთელ მაშინდელ გონებრივ ცხოვრებას განასახიერებდა“...

უცხოელი შოკეთისათვის სხვა ქართველი მოღვაწის დასახასიათებლად ილიასთან და აკაკისთან ამ მოღვაწის დამოკიდებულებაა არსებითი, თვით იაკობ გოგებაშვილს როცა ეხება საქმე, მაშინაც კი... არტურ ლაისტი იაკობზე საუბრობს და ვითომ „სხვათაშორის“ იტყვის: იაკობი „წელიწადში ერთხელ ნადიმსაც გადაიხდიდა, რომელზედაც, სხვათაშორის, აკაკი და ილიაც იყვნენ ხოლმე“...

არტურ ლაისტს ამ ორი ქართველის გაცნობით მიღებული პირველი შთაბეჭდილება ბოლომდე გაჰყვა და ცხოვრებამ კიდევ უფრო განუმტკიცა. მათ შორის ურთიერთობის მცირე შეცვლაც კი შეშფოთებას იწვევს: „აკაკი წერეთელმაც უკლო სიარულს ილიასთან, ილიას სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში ორივე მგოსანი კვლავ ხშირად ხვდებოდა ერთმანეთს დავით სარაჯიშვილის სახლში. წინანდებურად საუბრობდნენ, თუმცა მათ საუბარს თავდაჭერილობა ემჩნეოდაო“...

საზოგადოება ინტერესით ელის ილიასა და აკაკის ყოველ შეხვედრას საზოგადო ასპარეზზე. 1884 წელს გაზეთი „დროება“ აცნობებს და შეამზადებს მკითხველს საინტერესო ფაქტისათვის: ილია ჭავჭავაძე ლექციებს ამზადებს „ვეფხისტყაოსანზე“ და შესაძლებლობა გვექნება, ერთმანეთს შევადართო ილიასა და აკაკის შეხედულებები.

1889 წელია. აკაკის პენსია დაენიშნა. ნ. ნიკოლაძე ფრიად კმაყოფილია; გაზეთ „ნოვოე ობოზრენიეში“ აღნიშნავს ამ ფაქტს; აკაკის შემოქმედებას მიმოიხილავს იქვე და ილიას შემოქმედებასთან შეადარებს მას... დიან, ილია თითქოს არაფერ შუაში უნდა იყოს, მაგრამ ვის ეკუთვნის პირველობა, ილიას თუ აკაკის, ამ წერილში ამაზეცაა მსჯელობა...

1895 წელია. იაკობ გოგებაშვილი წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობას წერილობით დასაბუთებას წარუდგენს ილიასა და აკაკის ამ საზოგადოების საპატიო წევრებად არჩევის გამო. იაკობი დაწერს: „კრება ერთხმით დამეთანხმება, რომ ყველაზე უდიდესი სამსახური ქართული მწიგნობრობის წინაშე მიუძღვის ორ ჩვენს სასიქადულო პოეტს - ილია ჭავჭავაძეს და აკაკი წერეთელს“. გაზეთი „ივერია“ ამის თაობაზე აღნიშნავს: „კრებამ აღტაცებულის ტაშის ცემით მიიღო ეს წინადადება“.

* * *

საუკუნეს გასდევს ილია და აკაკი დღიდან მათი საქვეყნო საქმეზე დადგომისა...

ემაყებათ მათთან ურთიერთობა, მათი სიანხლოვე, მათი ნაცნობობა.

„ჩვენს ოჯახში დიდ აკაკისთან ერთად დიდებულ ილიას კულტი იყო გამეფებული“, - თავმოწონებით

გაიხსენებს შალვა დადიანი და ეს ფაქტი მისთვის საბუ-
თია ოჯახის ღირსების წარმომჩენი...

რუსუდან ნიკოლაძის მოგონებიდან: „სამუდამოდ ჩამრ-
ჩა გულში დიადი ხუთეული.

ილია - ბუმბერაზი

აკაკი - ჩვენი მაშინდელი სავარდო და სამაისო
ქუთაისის ცა-ფირუზ-ხმელეთ-ზურმუხტ ქვეყნის ტკბილი
მომღერალი...

ნათლია კირილე - სამშობლოს ჭირ-ვარამით დაფიქ-
რებული.

გიორგი წერეთელი - „კვალის“ რედაქციის ოთახში,
თავის საწერ მაგიდასთან „მესამე დასის“ ახალგაზრ-
და „გურია-სამეგრელოთი“ გარშემორტყმული.

და ბოლოს, ნიკო ნიკოლაძე... ის ჩვენთვის, უპირვე-
ლეს ყოვლისა, მამა იყო...“

3 საინტერესოდაა დანახული და შეფასებული XIX
საუკუნის მეორე ნახევრის ინტელექტუალური საქართვე-
ლო...

როცა თანამედროვეებმა იაკობ გოგებაშვილს შეჰბედეს
და დიდი დამსახურების გამო მაღლი მოახსენეს, იაკობს
მოკრძალებულად უბასუხია: „მე ღირსი არა ვარ იმ ქე-
ბა-დიდების, რომელიც მე თქვენ მომიძღვნით, მე ქართ-
ველი ხალხისთვის ბევრი არაფერი არ გამიკეთებია, მე
ვეჭვობ, რომ თუ რაიმე გაუკეთე ქართველ ხალხს, მე ეს
გავაკეთე ილია ჭავჭავაძის დახმარებით და ხელის
შეწყობით... თუ დღეს ჩემ მიერ შედგენილ
სახელმძღვანელოებს „დედა-ენას“, „ბუნების კარს“ და
„რუსსკოე სლოვოს“ საქართველოს სკოლებში ფართო
გასავალი მიეცა, ეს უმთავრესად ასე მოხდა ილია ჭავჭა-
ვაძის აქტიური დახმარებით და ხელისშეწყობით... ამ საქ-
მეში აგრეთვე დიდი დამსახურება მიუძღვის საქართვე-
ლოს ბუღბუღს აკაკი წერეთელს, რომელიც ჩემი

239.217

სახელმძღვანელოების შედგენაში მუდამ აქტიურად მუშაობდა, ხელს მიწყობდა და მიგერიებდა ყველა იმას, რომლებიც წინააღმდეგი იყვნენ ჩვენი სახელმძღვანელოების საქართველოს სკოლებში გავრცელებისა“ (ილია ბახტაძის მოგონებიდან).

აქ ერთია დიდი იაკობის თავმდაბლობა, მეორე - ჭეშმარიტება: XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ყველა დიდი ეროვნული საქმე პირდაპირ თუ არაპირდაპირ ილიასა და აკაკისთან იყრის თავს; პირდაპირ თუ არაპირდაპირ ილია და აკაკი არიან სათავე ყოველივე ეროვნული სიკეთისა.

თავის მოღვაწეობაში ილიასა და აკაკის დამსახურების ამგვარად დანახვა, წარმოჩენა არ ამდაბლებს იაკობს; პირიქით - მისთვის ჩვეულ და დამახასიათებელ სიმაღლეს ინარჩუნებს იგი... ილიასა და აკაკიზე ყურადღების ამგვარი გამახვილება მის ნაღვაწს კიდევ უფრო მეტ ღირსებასა და ფასს შესძენს...

* * *

ილია და აკაკი ქართველი კაცის წარმოდგენაში უფრო დიდია, ვიდრე პოეტი, ან მწერალი, ან საერთოდ მოღვაწე... ეს ეპითეტები სხვასაც შეიძლება მიესადაგოს. ილიასა და აკაკის მსგავსათათვის შესაფერისი უნდა მოვიძიოთ... გვაქვს კი ქართულ ენაში? რა მოგახსენოთ! კარგად თქვა სერგო კლდიაშვილმა: „ჩვენი, ახალგაზრდების, წარმოდგენაში პოეტები იყვნენ ვახტანგ და გრიგოლ ორბელიანები, მამია გურიელი და სხვანი. ხოლო აკაკი, ისე როგორც ილია, სულ სხვა იყო... ილიასთან ერთად აკაკიმ რამდენიმე თაობის მაგიერ მიიღო ტანჯვა და ზიან მძიმე ტვირთი... იმ მძიმე უღლის გაწევა, რომელიც წარსულში ჩვენი დიდი მეფეებისა და მოღვაწეთა მოვალეობას შეადგენდა, მეცხრამეტე საუკუნეში წილად ხვდათ ილია ჭავჭავაძეს და აკაკი წერეთელს. ერის იმე-

დი და წინამძღოლნი ისინი იყვნენ, აკაკი წერეთელმა, ილიასთან ერთად, ახალი საქართველო დაიწყო... ილიასა და აკაკის გამოჩენასთან ერთად პირველად გაიხსნა ძლიერი ხმა ხალხის წიაღიდან, ერის შუაგულიდან.

საინტერესო ფაქტი: თითქოსდა არაფერი დაშავდესო, ერთ შემთხვევაში რომ ილიას დაასახელებს პირველად, მეორე შემთხვევაში - აკაკის: ილია და აკაკი, აკაკი და ილია...

* * *

ილია და აკაკი...

მაღალი ნიჭის შეფასებაში ერთმანეთს ტოლს არ უდებენ.

1865 წელს. ჟურნალ „ცისკარში“ კრიტიკულ წერილს აქვეყნებს აკაკი. მოვუსმინოთ: „ბარათაშვილი და ჭავჭავაძე, სწორეთ ერთ ტახტზე სხდომის ღირსები არიან, ერთგვარი დამსახურება აქვსთ ჩუენს ლიტერატურაში, ერთგვარად დაუვიწყარები არიან, ერთს გაუწყვეტლის ჯაჭვით გადამბულები ერთის მეორეზედ; ერთის უმეორისოდ გაგება ძნელია“.

საინტერესო გახსენება: ნიკო ნიკოლაძე წერს - „მხოლოდ თ. აკაკი წერეთელს შეუძლია ამოუდგეს გვერდში თავ. ნიკ. ბარათაშვილს, და ამ ორმა მგოსანმა სავსებით ამოწურა მიმდინარე საუკუნის საქართველოს ნამდვილი პოეზია...“ ბარათაშვილთან აკაკი ილიას დააწყვილებს, ნიკო ნიკოლაძე - აკაკის... ალბათ ამიტომაც ამბობს ივანე გომართელი: „ნ. ბარათაშვილი, ილ. ჭავჭავაძე და აკაკი წერეთელი სამებაა, რომელიც წარმოადგენს ქართველი ერის სიწმინდეს, დიდებას, მშვენებას და სიამაყეს - მე-19 საუკუნის განმავლობაში. სამივემ ქართული პოეზია ააყვავეს და ევროპის პოეზიას ამოუყენეს გვერდით. თუ ინგლისელები ამაყობენ ბაირონით, ჩვენ

შეგვიძლია ვიამაყოთ ბარათაშვილით; თუ ფრანგები ამა-
 ყობენ ვიქტორ ჰიუგოთი, ჩვენ შეგვიძლია ვიამაყოთ ილია
 ჭავჭავაძით; თუ რუსები ამაყობენ პუშკინით, ჩვენ შეგვიძ-
 ლია ვიამაყოთ აკაკი წერეთლით. ის ერი, რომელსაც
 შეუძლია ერთ ხანაში ნ. ბარათაშვილის, ი. ჭავჭავაძისა
 და აკაკი წერეთლის წარმოშობა, არ მოკვდება, ამისთანა
 ერს დიდებული მომავალი აქვს... ერთის სიტყვით, ეგე-
 ნი არიან მოსე და აარონი ჩვენის ლიტერატურისა“...

ზევით აკაკი წერეთლის კრიტიკულ წერილზე
 ვსაუბრობდით...

იქვე, იმ წერილში აკაკი ილიას რუსთველის პოეტურ
 მემკვიდრედ წარმოადგენს: „მისთვის შევეხე აქ ჭავჭავა-
 ძესა და ბარათაშვილს, რომ ეგება ჩვენმა განათლებულ-
 მა სწავლულებმა, რომელთაც ჯიბეში ხელი ჩაუწყვიათ
 და დაცინების მეტს არას აკეთებენ, ეგება იმათ მოჰკი-
 დონ ხელი და კრიტიკულად გაარჩიონ ჩვენი მწერლები.
 თუმცა ბევრჯერ გამიგონია იმათგან, რომ ჯერ უნდა
 იყოს რამე, რომ მერე კრიტიკოსი გამოსჩნდეს და
 დაჰსწეროს მისი განხილვანი. მაგრამ ეს სულ ტყუილი
 თვალის ახვევა არის; ის კაცი, რომელსაც წინ უდევს
 რუსთაველი, ბარათაშვილი და ჭავჭავაძე, სტყუა ამ
 სიტყვებით, არაფერი გვაქვსო“.

ზუსტია და შეუმცდარი აკაკი: „ჩემის აზრით, მისი
 „კაცია ადამიანი“ და „გლახის ნაამბობი“ ობოლ მარგა-
 ლიტათ რჩებიან ჩვენს ლიტერატურაში“.

აქაც უნდა დავეთანხმოთ, ალბათ: „ჭავჭავაძე თუმცა
 ჭაპან-წყვეტით სწერს ლექსებს, მაგრამ მაინც დიდი
 მნიშვნელობა აქვსთ მის ლექსებს ჩვენთვის“...

ილიას „პოეტის“ გამო აღტაცებას ვერ მაღავეს აკაკი:
 „აი, რას ამბობს პოეტი! ჭავჭავაძის გარდა უთქვამს
 ვისმეს ეს აზრი? აი, რას ნიშნავს კაცობა და არა ბულ-
 ბულობა!...“

გავიხსენოთ: ყოველივე ამას ოცდახუთი წლის აკაკი წერს სამიოდე წლით უფროს თანამოკალმეზე. ალბათ, ასეთ შემთხვევასაც გულისხმობდა ილია, როცა წერდა: „გულს გული იცნობს და ღონეს ღონეო“.

მოგვიანებით, 1879 წელს, ანტონ ფურცელაძე ბრალს დასდებს აკაკის მიკერძობებაში; საზოგადოს ივიწყებ და პიროვნულ ინტერესებს ემსახურებიო... ილიაც აუგად იქნა მოხსენიებული ამ წერილში...

საპასუხო წერილში კიდევ ერთხელ ნათლად გამოჩნდება აკაკის დამოკიდებულება ილიასადმი; ასეთი მაგალითი მოჰყავს: „ამ ათი-თხუთმეტი წლის წინეთ, თქვენ არ ბრძანდებოდით (ა. ფურცელაძეს მიმართავს - გ.გ.), რომ ილია ჭავჭავაძეს ღმერთ-კაცს ეძახდი და მეშვიდე ცაზე აყავდათ? მაშინდელი თქვენი თაყვანის-ცემა კერპ-მსახურებას გავდა... მე კი მაშინ სხვა აზრისა ვიყავი ჭავჭავაძის შესახებ: მომწონდა, ვაფასებდი, სასარგებლო და ნიჭიერ კაცად მიმაჩნდა, და მსურდა, რომ იმისთანა სხვებიც გამოსულიყვნენ ჩვენში. ღმერთ-კაცად და გენიოსად ვერა ვხედავდი და არც კერპ-სალოცავად გამიხდია ჩემთვის. ამ ჰაზრს მე არ ვფარავდი, ვაცხადებდი და მისთვის ბევრი უსიამოვნებაც გადამხდომია!... დღეს, როდესაც ათმა-თუხთმეტი წელიწადმა გაიარა, მე ილია ჭავჭავაძე თუ უფრო არა, ნაკლებად მაინც აღარ მიმაჩნია. ნიჭი არ მოჰკლებია, სწავლა და გამოცდილება მეტი აქვს და ნამსახურიც მეტი მიუძღვის, რომ უფრო დავაფასო და მივიჩნიო. თქვენ კი, არა-თუ აღარ სწყალობთ ადრინდულად, გინდათ, რომ ქვესკნელში ჩააძვრინოთ და ან დედამიწასთან გაასწოროთ. და რისი ბრალია ეს, თუ არა პირადობის და ან ტვინ-თხელობის? ცხადია, თქვენ ან მაშინ სტყუოდით და სცდებოდით, ან ახლა!“

ერთგან ამბობს აკაკი: „არავისი მეშინია, გარდა ერთის - ჩემის სინდისისა და ჩემის თავისაო“. სწორედ სინ-

დისისა და გულის ნაკარნახევი ჩანს ზემომოყვანილი მსჯელობა.

ზოგადად, ჭეშმარიტებისადმი და, კერძოდ, ილიასადმი დამოკიდებულების კლასიკურ მაგალითად შეიძლება ჩაითვალოს აკაკის სიტყვა, თელავში თქმული, სადილზედ. მცირე ამონარიდი: „პატარა ცისარტყელა ვერც ათბობს, ვერც ანათებს, მხოლოდ თვალს იტაცებს და სჭრის, მაგრამ მაინც გამოდარების ნიშნათ არის მიჩნეული. გვალვის დროს ერთი პატარა ღრუბლის ნაგლეჯიც, სადმე ცის კიდეში გაჩენილი, ქვეყანას ახარებს. შეჩერდებიან მუშები და ამბობენ: ღმერთო, შენს მადლს! კარგი ნიშანია: ამ პატარა ნაგლეჯს სხვებიც შეუერთდებიან, ცას დაფარავენ და მოგვევლინება წვიმა, ქვეყნის განმანდლებელიო. საკვირველია, მესამოცე წლებშიც, როდესაც მამათა სქესის ახალ-თაობა გამოღვიძებას აპირებდა, ის პატარა ცისარტყელა კახეთში გამოჩნდა და ის ღრუბლის ნაგლეჯებიც აქეთ დავინახეთ. რასაკვირველია, მიხვდებით, რომ აქ იგულისხმება თქვენივე შვილი ბ-ნი ილია ჭავჭავაძე... ჩანს, რომ ეს საქართველოს ყოველ კუთხეზედ მეტათ წამებული კახეთი ჩვენთვის ახალ ბეთლემად დაუნიშნავს განგებას და ღმერთმა ინებოს!“..

(არადა, ი. მუხნარგია იგონებს, აკაკის „კარგი არავისზე ემეტებოდაო“).

ეს აკაკი წერეთელმა კახეთში მეორე სტუმრობის დროს თელავში გამართულ ნადიმზე თქვა 1897 წლის 15 სექტემბერს. 15-ოდე წლით ადრე, კახეთში პირველი მოგზაურობისას, 1882 წლის 17 აგვისტოს იმავე თელავში, ისევ ნადიმზე ასეთი რაიმე თქვა: „ძველადაც საზოგადო ბრძოლის დროს, როდესაც ჩვენი წინაპრები თავისის თავგანწირულ მამულიშვილობით ქვეყანას აკვირვებენ, კახელები ყოველთვის მოწინავე რაზმში ყოფილან და მომავალშიც, იმედია, თქვენი შვილები თავის

განთქმულ წინაპრებს არ ჩამორჩებიან. ჩვენ დროსაც მეთაური და მოწინავე იყო თქვენივე შვილი, თ. ილია ჭავჭავაძე, რომელსაც, დარწმუნებული ვარ, ყოველი თქვენგანი სიამოვნებითა და ამპარტავნობით იგონებს და რომლის სადღეგრძელოსაც ახლა მე გეახლება, იმედი მაქვს, თქვენივე თანხმობით, ვისურვოთ, რომ მალე გამრავლებულიყოს ჩვენში ნამდვილი მამულიშვილები“. 15 წლის შუალედით წარმოთქვა ეს სიტყვები; თითქმის ერთსა და იმავე საზოგადოებასთან. დამოკიდებულებები არ იცვლება, პირიქით...

(არადა, ი. მეუნარგია წერს, აკაკის კარგი არავიზე ემეტებოდაო...).

აკაკის ამ უკანასკნელმა სიტყვამ, უფრო სწორად პირველმა სიტყვამ თელავში წარმოთქმულმა, თვით ილიასაც, როგორც ჩანს, სხვაგვარად აუძგერა გული. იგი, მისივე საფიცარი ბარათაშვილი რომ იტყოდა, „უსყიდველი მსაჯული იყო“. და ეს, ქებაზედ საკმაოდ სიტყვაძუნწი, მიუკერძოებელი და უსყიდველი მსაჯული ალტაცებაში მოუყვანია აკაკის მიერ ნადიმზე წარმოთქმულ სიტყვას:

„კითხულობთ და გიკვირთ, გიკვირთ და კითხულობთ, არ იცით, რა რას დაამჯობინოთ, სიტყვა - აზრს, თუ აზრი სიტყვას, - ისე შეზავებულია, ისე შეხამებულია, ისე შეხორცებულია სიტურფე სიტყვისა აზრის მშვენიერებასთან. ყოველი წესი ორატორის ხელოვნებისა დაცულია და ხმარებული, რომ სიტყვამ ისე გასჭრას, როგორც მთქმელს განუზრახავს, და აზრმა და გრძნობამ იმ გზით მიაღწიოს დანიშნულ ადგილამდე, როგორც მთქმელს სურვებია“.

ნიშანდობლივია: იქ, სადაც შური და ეჭვი ბუდობს, უფროსიან და გაურბიან ერთმანეთის ქებას. ყოველ ჩვენგანს ალბათ გაცილებით მეტი კრიტიკა (რა თქმა უნდა,

არაობიექტური), ძაგება, აუგი მოუსმენია თანამედროვე მოღვაწისაგან თავისი თანამედროვე მოღვაწის მიმართ, ვიდრე ქება, ქება გულიდან მომდინარე. როგორც ჩანს, სხვა ფასი აქვს თანამოკალმის ქებას... კლასიკოსთათვის - ილიასა და აკაკისათვის - და საერთოდ, ჭეშმარიტი მამულისმოყვარისათვის ქებაც და კრიტიკაც ერთ მიზანს ემსახურება: საზოგადო საქმეს უნდა წაადგეს, მაგალითი უნდა გახდეს სხვათათვის.

იმ შეხვედრებმა, რომელიც აკაკის ჰქონდა გორსა და თელავში, და იმ სიტყვამ, რომელიც სადილზე წარმოთქვა აკაკიმ თელავში, ილიას ყურადღება მიიპყრო. წერდა: „ჩვენდა სასიხარულოდ, ჩვენშიც თითქმის ჩვეულებად შემოდის პატივისცემა ერისათვის გარჯილი კაცისა, საჯაროდ მადლის გადახდა მისი, ვისაც ერისათვის სამსახური რამ გაუწევია, შრომა დაუდვია, სიტყვით თუ საქმით შესწევნია თავის მამულსა და თანამემამულესა. ამის მაგალითი ბ-ნ აკაკი წერეთლის მოგზაურობაა ამას წინათ გორში და ამ ბოლო დროს კახეთში“...

მთელი წერილი, რომელსაც „შინაური მიმოხილვა“ ჰქვია (1882 წელი, სექტემბერი) ძირითადად აკაკი წერეთლის 25 წლიანი ღვაწლის შეფასება - დაფასებას წარმოადგენს. უფრო სწორად, ილია აკაკის მაგალითზე ცდილობს დაასაბუთოს, როგორ უნდა დაფასება ქვეყნისა და ერისათვის გაწეულ ღვაწლს: „ბედნიერია, ჩვენის ფიქრით, აკაკი, რომ იღვაწა და თავისის ღვაწლის ნაყოფი სიცოცხლითვე თავისის საკუთარი თვალთ ინახულა. ვამბობთ ინახულა, იმიტომ რომ საქართველოს და ქართველის სიყვარულისგან არის წარმომდგარი ის პატივისცემა, რა პატივისცემითაც დახვედრიან ჩვენს პოეტს გორსა და თელავში, და ამ სიყვარულის აღორძინებისათვის თვითონ აკაკი წერეთელს არა ერთხელ დაუკვნესებია თავისი ტკბილი ქნარი, უმოქმედებია თავისი

მიმზიდველი ნიჭიერება, თავისი მარილიანი სიტყვა, თავისი სიტურფით სავსე ქართული“.

გახსოვთ აკაკის აღტაცება, ზემოთ რომ მოვიყვანე „აი, რას ანობს პოეტი! ჭავჭავაძის გარდა უთქვამს ვისმეს ეს აზრი? აი რას ნიშნავს კაცობა!...“ თითქოს ერთმანეთს გაეჯიბრნენო აღტაცებულ ქებაში. ილია: „ღმერთმა ადილოს, ასახელოს, გაუმარჯოს იმ შვილს, რომელიც მამას დაემჯობინება ქვეყნის სამსახურში და რომელიც ეგრე ეჭირვება ჩვენს მშვენიერს მიწაწყალსა, ჩვენს საყვარელს საქართველოს! გაუმარჯოს აკაკი წერეთელსაც, რომლის სამსახურს და ღვაწლს ქართველი გულში ჩაირჩენს სამუდამო სახსოვრად, და რომლის მშვენიერის ლექსებით არა ერთხელ დაიტკობს ყურს და გრძნობას, და არა ერთხელ გულს მოიცემს მამულისშვილობისათვის“.

გამოთქმა - „კომენტარი ზედმეტია“ - ასეთ შემთხვევაში გაჩნდა ალბათ...

თუმცა მათი ურთიერთობის თაობაზე იაკობის კომენტარი მოვისმინოთ: „აკაკისა და ილიას შორის პირადს მეგობრობას ადგილი არ ჰქონია, მაგრამ იდეური ურთიერთობა და პატივისცემა კი დიდი იყო... წაიკითხეთ თელავში ნათქვამი სიტყვა აკაკისა, კამათი მისი ილიასთან „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ, ბოლოს მისი სიტყვა ილიას დაკრძალვის დღესა და თქვენ დიდს სიამოვნებას იგრძნობთ, როდესაც დარწმუნდებით, რომ აკაკი თითქმის უპირატესობას აძლევს ილიას და ეს მომხიბლავს შთაბეჭდილებას მოახდენს ჩვენს ჩამომავლობაზე, როცა გაქრება ჭორები შესახებ აკაკის მიერ კერძოდ ნათქვამისა ილიაზე... სწორედ ამის გამო უნდა სწყენოდა აკაკის ფრაზა ბატონი ვ. წერეთლისა: „აკაკი რომ არ ყოფილიყო, ჩვენი ლიტერატურაც არ იქნებოდაო“, რითაც იგი ძლიერ ამცირებდა ყველა ჩვენს დანარჩენ მეგობრებსა“.

თანამედროვენი თვალეში შეჰყურებენ ილიასა და აკაკის; აინტერესებთ მათი ურთიერთდამოკიდებულება, რას ფიქრობენ ისინი ერთმანეთზე... და საერთოდ, საზოგადოება ყურადღებას უპირველესად მათზე მიაჰყრობს...

დიმიტრი ბაქრაძე გარდაიცვალა. დაკრძალვაზე აკაკიმ ლექსი წაიკითხა - „სახსოვარი“. ივანე გომელაური მოიგონებს: „ლექსი შესდგებოდა სულ სამი კუბლექტისაგან. ილიამ რომ მოისმინა, ჩაულაპარაკა თავის გვერდზე მდგომ გიგო ყიფშიძეს - კარგი ლექსი იყოო...“

1875 წელთა. სალიტერატურო და სამუსიკო საქველმოქმედო საღამო იმართება. მონაწილეობენ დ. ყიფიანი, რ. ერისთავი, პ. უმიკაშვილი, გ. ჩიქოვანი, ილია, აკაკი... გაზეთი „დროება“ წერს: „ნამდვილი დამამშვენებელნი და გამაცხოველებელნი ამ საღამოსი იყვნენ: აკაკი წერეთელი და ილია ჭავჭავაძე...“ ი. მესხიშვილს წერილს მისწერს გრ. ორბელიანი. ისიც ამასვე გახაზავს - ილიამ და აკაკიმ დაამშვენესო საღამო.

საინტერესო გახსენება: „მამათა“ და „შვილთა“ ბრძოლა ახალი მინელებულია. გრიგოლ ორბელიანი აღფრთოვანებას ვერ ძალავს სალიტერატურო საღამოზე ილიასა და აკაკის წარმატებით. ვერ ძალავს კი არა, არ ძალავს. ი. მეუნარგიას მოგონებიდან: გ. ორბელიანი აკაკის ნაწერს ისე არ წაიკითხავდა, რომ გვერდზე კარანდაშით არ მიეწერა: „ბარაქალა აკაკიავ“, „ინშაღლაჰ აკაკი“... ამას გ. ორბელიანი ამბობს „ხარაბუზა გენერლის“ ავტორზე...

ესეც დიდებული გაკვეთილია, კლასიკოსთაგან ჩატარებული.

რაფიელ ერისთავის სალიტერატურო ასპარეზზე მოღვაწეობის 50 წელი აღნიშნეს ზეიმით. გაზეთი „კვა-

ლი“ ამის თაობაზე ვრცელ ანგარიშს მიაწვდის მკითხველს:

“შუადღე ახლოვდებოდა, რომ იუბილარი დანდობილი მშვენიერი წყვილი თეთრი ცხენებით შებმულს, მობრძანდა ქაშუეთის ეკლესიაში. მის გვერდით ისხდნენ თ. ილ. ჭავჭავაძე და აკაკი წერეთელი... შემოიყვანეს სცენაზე, საცა იყო მისთვის ტახტი გამართული; იქით-აქეთ მიუსხდნენ თ. ილია ჭავჭავაძე და თ. აკაკი წერეთელი... გაიმართა ნადიმი... ტოლუმბაშათ ამორჩეული იყო გ. ყარანგოზიშვილი, რომელმაც დალია ჯერ იუბილარის სადღეგრძელო, შემდეგ აკაკისა და ილიასი ერთად...”

ამ საიუბილეო საღამოს ნინო ჩხეიძე ასე გაიხსენებს: „ეს იყო პირველი იუბილე ქართველი მოღვაწისა. რაფიელ ერისთავი გამოიყვანეს სცენაზე დიდმა ილიამ და აკაკიმ.

სიკვდილამდე არ დამავიწყდება ამ სამი ბუმბერაზის სცენაზე გამოჩენა. შუაში იდგა აღელვებული რაფიელი, აქეთ-იქით უდგნენ ჩვენი ქვეყნის დედაბოძნი ილია და აკაკი. დამსწრე საზოგადოების სიხარულს და აღტაცებას საზღვარი არ ჰქონდა, როდესაც ჩვენი ლიტერატურის სამი დიდი წარმომადგენელი ერთად წარსდგა საქართველოს ყოველი კუთხის წარმოგზავნილთა წინაშე. მთელი დარბაზი, როგორც ერთი კაცი, ფეხზე წამოდგა და ისე მიესალმა თავისი ერის მშვენებათ“.

რაფიელ ერისთავის იუბილე იყო...

აქ უთქვამს, ამ საღამოზე რუს პოეტს - ვასილ ველიჩკოს: „ვისურვებ, რომ აკაკის ილია უყვარდეს და ილიას აკაკიო“.

უცხოელი პოეტის ამგვარ სადღეგრძელოს აღუშფოთებია თავად აკაკი. და არა მარტო აკაკი, როგორც ჩანს: როცა გაზეთი „კვალი“ ამას აღნიშნავს და იქვე, ინფორმაციაში, აკაკის საპასხუო სიტყვასაც ბეჭდავს, უნდა

ვიფიქროთ, რომ ამ ფაქტით თანადგომა გამოხატეს აკაკის აზრისადმი: „ამის პასუხად აკაკიმ თქვა საყოველთაო გასაგონათ: „ამ ბატონმა რუსის მწერალმა უაღრესად ღმერთი და უსაფუძვლოთ ინატრა, რომ ქართველ მოღვაწეთა შორის თანხმობა და სიყვარული იყოსო. ცხადია, რომ ეს ანობს განაგონებით და მაშასადამე ჩვენშიაც ყოფილან ზოგიერთები ამავე აზრის. უნდა მოგახსენოთ, რომ ეს დიდი შემცდარი აზრია!... რაღა საჭიროა იმისი ნატვრა, რაც არსებობს და ხელში გვიჭირავს...“

ამას აკაკი ილიას თანდასწრებით ამბობს...

ღიახ, ორი გენიოსის გვერდიგვერდ ცხოვრება ათას ფიქრს აღძრავდა მათ თანამედროვეებში. ათას ჭოროსა და მართალს აძლევდა საფუძველს...

ილია ზურაბიშვილის მოგონებიდან: „ერთხელ, თუ არ ვცდები, ანტონ ფურცელაძეს უთქვამს ილიასათვის, - რა არის, კაცო, შენ სულ აკაკის ქებაში ხარ, ის კი ზეზეულად გთხრისო, ან რაღაც ამის მსგავსი. ამაზე ვითომ ილიას უპასუხნია - შეიძლება ორივენი ვცდებითო.

დარწმუნებული ვარ, ეს მახვილი სიტყვა აკაკიმდე რომ უმანკო სახით მისულიყო და მზითვად ბევრი ნართაული რამ არ მიჰყოლოდა, სულ სხვა გვარისა და სხვა მნიშვნელობისა, აკაკის ძალიან მოეწონებოდა, როგორც მოსწრებული თქმის ფასის მცოდნე ადამიანს. აკაკი სიცილით თვითვე გაიმბობდათ, ილიას ჩემზე ასე უთქვამსო, ისე როგორც თავისი კუჭკუჭა სიცილით სიამოვნებით გვიამბობდა ხოლმე ერთი ნათესავი ქალის უნებურ, მაგრამ მეტად ორლესულ პასუხებს“.

ილია ზურაბიშვილი იმასაც დასძენს, რომ აკაკი „აღბათ, საოხუნჯოს ილიაზე არაერთხელ იტყოდა რასმე. რასაკვირველია, არა მტრობით და ძულვით, არამედ იმიტომ, რომ როგორც ბედოვლათი კაცი ფულს, იგი ბზესავით აბნევდა თავის მახვილ სიტყვას...“ ღიახ, თურმე

„იყვნენ ისეთებიც, რომლებიც ცდილობდნენ აკაკის დამცირებას ილია ჭავჭავაძის თვალში. მაგრამ ილია ჭკვიანი კაცი იყო და თავის დღეში სიამოვნებას არ იგრძნობდა აკაკის ცუდის თქმით“, - ასე იგონებს ივანე ელიაშვილი...

ემმაკი მაინც არ ასვენებს მავანს... იმავე ივანე ელიაშვილის მოგონებიდან: „ერთმა ჩვენმა ლიტერატურულმა მოღვაწემ საქვეყნოდ გამოაცხადა: აკაკი წერეთელი და ილია ჭავჭავაძე ორივე დიდი პოეტები არიანო, მაგრამ იმ განსხვავებით, რომ ილია ჭავჭავაძე სანამ რასმე დასწერდეს, ემზადება, ამუშავებს თავის გონებაში მასალასო და როცა დაამზადებს, მაშინ მიუჯდება მაგიდას და დასწერს დიდებულ რასმეო. აკაკი მოუფიქრებლად მიუჯდება მაგიდას და აგრეთვე დასწერს დიდებულ რასმეო“. აზრი და მიზანი ამგვარი დაპირისპირებისა არაა ნათელი არც მოგონების ავტორისთვის და არც ჩვენთვის... ისე, როგორც ჩანს, აკაკი გულდაწყვეტილი იყო მის მიმართ ამგვარი დამოკიდებულების გამო... ერთი პირადი წერილიც მინდა გავისხენო, ილიასეული დიდი იუმორით დამშვენებული. ადრესატი იონა მეუნარგიაა. წერილი ასე იწყება: „დაგვანებე, ჩემო იონავ, თავი და დაგვაობლე ამისთანა გაჭირვების დღეს, ვსტირით და ვლრიალებთ უშენობის გამო, მაგრამ რა გაეწყობა?“ ამ ტონში, ამ განწყობით გრძელდება წერილი: „შენი ფსევდონიმი არც ერთი არ მომეწონა. აქ მოვიგონეთ ორი ფსევდონიმი: 1. „მე ვარ და ჩემი ნაბადი“, თუმცა გრძელია, მაგრამ შენთვის ზედ გამოჭრილია; 2. „აბელი“, ვითომ ნაკვესმა შენ ცეცხლი მოგიკიდა, როგორც აბელს, და შენ ჩვენ გადმოგვეცი. ეს უკანასკნელი კარგია, მაგრამ აკაკი წერეთელს საბუთს მისცემს ქართული აბელი რუსულ **одеа**-ად გადააქციოს; მაშინ შენ სხვისი სადილების მაძებარს გეძახოდა და დაგცინოდა. ორში ერთი ამოირჩიე

და ტელეგრაფით მაცნობე“.

აქაც აკაკი ახსოვს და საინტერესოდ...

* * *

სამწუხაროდ, ერთმანეთისადმი პირადი წერილები არ შემორჩენილა მრავლად. უფრო სწორად, ორი წერილი შემოგვენახა ილიასი, აკაკისადმი მიწერილი.

ერთი უთარილოა; მოკლე წერილი, სადარბაზო ბარათზე დაწერილი: „ღმერთსა ვთხოვ, აკაკი, შენს მშვიდობას და ჯანმრთელობას. იყავ კარგად და დღეგრძელ, შენის საყვარელის ქვეყნის სასახელოდ“.

ძნელად დაიჯერებს კაცი, რომ ამ წერილის ავტორისა და ადრესატის ურთიერთობაზე რუს პოეტს სანატრელი ჰქონოდა, უყვარდეთ ერთმანეთი (გვახსოვს: ველიჩკომ ასე ინატრა რ. ერისთავის იუბილეზე).

ეგ კიდევ არაფერი. 1886 წელს ილია აკაკის წერილს მისწერს, სთხოვს მონაწილეობა მიიღოს გაზეთ „ივერიაში“... თხოვნაც არის და თხოვნაც. გვაოცებს ილია საყვარელის გამოხატვის ზომიერებითა და სიღრმით; აკაკის პიროვნებისადმი მოკრძალებითა და მისი ღვაწლის პატივისცემით... რაღა გავაგრძელო, ორიოდ მცირე ამონარიდი ჩავიკითხოთ:

„ძმაო აკაკი, მე შენ ვერ გაგიკადნიერდი და ვერ მოგართვი ის დაბეჭდილი წერილი, რომლებიც სხვებს გავუგზავნე. სხვები სხვანი არიან და შენ ერთად-ერთი აკაკი ხარ. ამიტომაც, გარდა ჩემის საკუთარის წადილისა, მოვალეობამ მამულიშვილობისამ მაიძულა, ჩვენის ქვეყნის „რჩეულისათვის“ რჩეული, განსაკუთრებული წერილი მომერთმია და მეთხოვა გაგემშვენიერებინა ჩვენი გაზეთი შენის ნიჭის ნაშუქითა...“

...მაინც და მაინც გთხოვთ - დარწმუნებული იყო, რომ შემეწევი თუ არ შემეწევი, ორსავე შემთხვევაში, სხვათა

შორის მეც ერთი გულწრფელი მადიდებელი დამფასებელი შენის 25 წლის ღვაწლისა ვყოფილვარ, ვარ და ვიქნები“.

გთხოვთ იმასაც მიაქციოთ ყურადღება, „შენობით“ მიმართვაში რამდენი სიტბო, უშუალობა, ახლობლობაა. ყველას არ მიმართავს ასე ილია. სხვებს უმეტესად „თქვენობით“ მიმართავს.

გაზეთის მომავალ თანამშრომლებს - ალექსანდრე ყაზბეგს, სოფრომ მგალობლივშილს, ნიკო ლომოურს, დავით კარიჭაშვილს და სხვებს - კოლექტიური წერილი მისწერა, სტამბაში ნაბეჭდი ტექსტი...

აქ არ შეიძლება არ გაგვანსენდეს ერთი ფაქტიც: უფრო ადრე გაზეთი „დროება“ მკითხველს ამცნობს, რომ აკაკი წერეთელი აპირებს სახალხო გაზეთის გამოცემას და რომ ამ გაზეთში ილია ჭავჭავაძე ითანამშრომლებსო... - აკაკის თავისი გაზეთისათვის აუცილებლად მიაჩნია მასში ილიას მონაწილეობა; ილია თავისი გაზეთისათვის აუცილებლად თვლის მასში აკაკის მონაწილეობას...

იციან ერთმანეთის ფასი...

ილია ზურაბივშილის თქმისა არ იყოს, ჩვენ არ ვიცით, ზეპირად ვინ რა თქვა ვისზე. დაზუსტებით ვიცით, რასაც წერენ, ასეზის აწონილ-გაზომილია, მოფიქრებულია... იციან, რომ ამას მოითხოვს საზოგადო საქმის ინტერესი, მკითხველის პატივისცემა, თანამოკალმის ღირსების შეფასება-დაფასება და პირადი პატივმოყვარეობა - თავმოყვარეობა... გვასწავლიან, რომ ყოველივე ამას ანგარიში უნდა გაეწიოს. აქ, ამ აზრის საბუთად ერთ ამონარიდს ჩავიკითხავ ალ. ფრონელის (ყიფშიძის) ნაამბობიდან:

„ილიასთან ვიყავით. შემოუტანეს იაკობ გოგებაშვილის სასწრაფო წერილი. სასწრაფო იმიტომ, რომ პასუხს ახლავე მოითხოვდა. წერილი მრისხანე იყო... ილია

თავის კაბინეტში შევიდა პასუხის დასაწერად. გაიარა ერთმა საათმა, გაიარა მეორემ, მაგრამ ილია არ გამოდიოდა... ბოლოს როგორც იყო, გამოვიდა და წაგვიკითხა, რაც დაეწერა. სულ რამდენიმე სტრიქონი იყო, ხუთი-ექვსი... მეტისმეტი თავაზიანი და თანაც მტკიცე იყო“...

ალ. ფრონელი განაგრძობს თხრობას - როცა გაკვირვება გამოვთქვით ამდენი დახარჯული დროის გამო, „ილიამ გვიპასუხა: იაკობ გოგებაშვილი პატარა კაცი არ არის. ბევრი რამე, რასაც ის მოიწერება ან რასაც იმას მისწერენ, შეიძლება ისტორიის ხვედრი გახდეს“...

ესეც ალბათ შეუდარებელი მაგალითია ერის კულტურისა და ისტორიის პატივისცემისა; ყოველგვარი პირადული უნდა დათრგუნოს საქვეყნო საქმეზე ფიქრმა... ეს პრინციპი უდევს საფუძვლად ილიასა და აკაკის ურთიერთდამოკიდებულებას...

ამიტომ ზომავს და წონის ყველა სიტყვას ილია, როცა აკაკის შესახებ საუბრობს; ამიტომ ეძებს და არჩევს აკაკიც ილიას შესაფერის სიტყვა-გამოთქმებს.

ურთიერთპატივისცემა, დაფასება და ავტორიტეტის შეფასება აკაკი წერეთლის ამ ნაამბობიდანაც ჩანს:

„ერთხელ განსვენებული ილია ჭავჭავაძე შემოვიდა ჩემთან და მითხრა: დავიღუპეთო!... თეატრი ხელიდან გამოგვაცალეს და ასე კარგად დაწყებული საქმე უნდა შევაჩეროთ ამ სეზონში და ეს ხომ დალუპავაო. მეც ჩემი გულდაწყვეტა გამოუცხადე. მერე მომიბრუნდა და მითხრა, მოდი, ერთი შენ მოჰკიდე ამ საქმეს ხელი! იმერელი ხარ და ეგებ მოახერხო რამეო“

- მე მაგვარ საქმეს ვერ ვიკისრებ!

- შენ მხოლოდ მიიღე შენს თავზე და სხვებ დიდათ არ გაგრჯით. რაფიელ ერისთავს თანაშემწედ მოგცემთ, იონა მეუნარგიას სეკრეტრად და ისინი წაიყვანენ

საქმეს! შენ მხოლოდ იმეთაურე!...

- კეთილი! მაგრამ ეგ უფრო მოუხერხებლად მიმაჩნია. ქართველი ერთი თუ ადგია საქმეს, მოერევა, გააკეთებს, მაგრამ თუ სხვებიც ამოუდგნენ გვერდში, ერთმანეთს გაა-ლაყებენ და დაილუპება მათი საქმე. ჩემი შეხედულებით ერთი ყველა - გმირია და ორი - კი რა მოგახსენოთ.

- ეგ თქვენში თუა, იმერეთში, თვარა ჩვენში არა!... მაშ, რადგანაც მაგრე ჰფიქრობ, შენ იკისრე მარტო...“

ილიას აქვს ვრცელი პოეტური ნაწარმოები „ორ-ხმია-ნი საახალწლო ოპერეტი“ - ერთგვარი შეხუმრება თანამედროვეებთან. აკაკის შესახებ „აკაკისებურად“ წერს:

„დავბერდი, დავჩაჩანაკდი,

წვერი შემექმნა ჭალარა...

ტყუილს ვინ სჩივის? მართალიც

ჩემი არ სჯერათ, აღარა...“

(გაგახსენდებათ, რა თქმა უნდა, აკაკის „ჭალარა“). თავისი თავიც ჰყავს გამოყვანილი ამ ოპერეტში და ილია ამავე ჰანგზე ათქმევინებს ილია ჭავჭავაძეს:

„დავბერდი, დავჩაჩანაკდი,

წვერი გამიხდა ჭალარა,

ზოილი აბუჩად მიგდებს,

ხონელი მწყალობს აღარა“...

სხვათა მიმართ სხვაგვარად წერს... ეს ილიას მიერ აღიარებაა აკაკისი, მისი პოეტური ოსტატობისა და სურვილი აკაკის გვერდით დგომისა...

* * *

ილიასა და აკაკის ურთიერთდამოკიდებულება, როგორც ვნახეთ, საზოგადო ინტერესებით ნაკარნახევი ურთიერთობაა...

საინტერესოა უცხოელის თვალით დანახული ილია და აკაკი. არტურ ლაისტი წერს: „მართლა იყვნენ ისინი რაყიფნი? დიახ, ეს ასე იყო, აკაკი და ილია ახლო მეგობრები არ ყოფილან, მაგრამ წინააღმდეგობის მიზეზებს აშკარად როდი ამჟღავნებდნენ. ამიტომ არიან ორთავენი პატივისცემნი. ორთავეს კარგად ვიცნობდი და ვიცი, რომ ისინი მალავდნენ თავიანთ გრძნობებს. უნდა ითქვას, ორივე, როგორც ნამდვილი ფილოსოფოსები, ისე ეპყრობოდნენ ერთმანეთს“.

როცა ერთმანეთს მიმართავენ, როცა ერთმანეთზე საუბრობენ, უპირველესად იმას უწევენ ანგარიშს, რისთვისაც საუბრობენ და ვისთვისაც საუბრობენ.

თქვა აკაკიმ ერთგან და გავიმეოროთ უნდა: არ იყო ეს დამოკიდებულება ბრმა მორჩილება ერთისა მეორის ავტორიტეტის წინაშე. ერის წყლულის დაამების სურვილი ამეგობრებთ, აახლოებთ, ერთ უღელქვეშ დააყენებს მათ...

აკაკის აქვს ჩანაწერი, სადაც აშკარაა პატივისცემა ილიასადმი, თუმცა ცდილობს, შეინარჩუნოს პიროვნული სახე და ვინმეს თვალში ილიას მიმბაძველობა არ გამოიჩინოს: „ნასადილევს ფოტოგრაფმა ჩემი სახლი გადაიღო და, ვინც მოისურვა, სტუმრებიც. მაგრამ თვით ამ ფოტოგრაფს შეუძლიან დაამოწმოს, რომ მე მისი მისვლა არ მცოდნია და შემთხვევით იყო ჩემსა მოსული. დიდხანს არ ვაძლევდი ნებას, რომ იმ დღეს გადაეღო ჩემი სახლი და კარმიდამო, მაგრამ სხვებმა რომ მოინდომეს, ძალა დამატანეს და მეც ველარ გავუტეხე მათ ხათრი. მაშინ ბევრს უკვირდა ჩემი ჯიუტობა, მაგრამ არ გამიბხელია მიზეზი და ახლა კი ვიტყვი: მე ვიცი გამოცდილებით, თუ რა სიფრთხილე მმართებს ყოველ ბიჯის გადადგმაზე, რომ ჩემზე შემოსეულმა მწვეარ-მაძებრებმა ყეფა არ დამიწყონ!.. გამიგონია და ვიცი, რომ ჩვენი სახე-

ლოვანი თავ. ილია ჭავჭავაძე, სხვათა შორის, ყოველ წლობით, ოც მკათათვეს იხდის დღესასწაულს!.. ყოველთვის მიდიან ხოლმე ფოტოგრაფები, რომ მისის სტუმრებიანათ გადაიღონ... ეს რომ ვიცოდი მე, ვიფიქრე: მეც თუ ახლა ფოტოგრაფს დავრთე ნება, ის მყეფარი დასი, რომელიც აგერ ორმოცი წელიწადია შორიდან მიღრენს და საკებნად არა მზოგავს, ამ უბრალო შემთხვევას დაიხვევს ხელზე და ღრეჭით გაავრცელებს ხმას ხალხში, რომ მეც ვითომ ილიას მიბაძვით მიმეყვანოს იმ დღეს ფოტოგრაფი!... ეს მეუკადრისებოდა მე და მიტომაც არ მინდოდა ნებართვის მიცემა“.

* * *

არის აზრთა სხვაობაც; შეუთანხმებლობაც; დავაც... რა იყო საგანი მათი დავისა, კამათისა, პაექრობისა? არ იყო ეს დავა-კამათი-პაექრობა პირადული; საზოგადო ინტერესი განსაზღვრავდა და წარმართავდა მას... და ეს დავა-კამათი-პაექრობა არასოდეს ხდებოდა პიროვნული ინტერესების შელახვის ხარჯზე - რადგან იცოდნენ, რომ რომელიმე მათგანის პიროვნული ღირსების შელახვა საზოგადო ინტერესის დაზარალებაა; ღირსებაშელახული ერისკაცი ერისათვისაა საზიანო... ამიტომ პრინციპულ საკითხებზე ერთმანეთს არას უთმობენ... ასე იქმნებოდა სწორუპოვარი მაგალითები ჭეშმარიტი მამულიშვილობისა...

კიდევ ერთხელ გავიხსენოთ ზოგი ფაქტი აკაკისა და ილიას ურთიერთდამოკიდებულებისა, თვალი მივადევნოთ მათ ურთიერთობებს... კიდევ ერთი გაკვეთილი ჩავიტაროთ მამულისმოყვარეობისა.

1899 წელს „მომამბეში“ კიტა აბაშიძის სტატია დაიბეჭდა „თავადი აკაკი წერეთელი და ქუთაისის ბანკი“. „ივერიამ“, როგორც აკაკი იტყვის, „ობოლ-მარგალიტე-

ბად სანიმუშო ადგილები ამოჰკრიბა მკითხველების/ მისახარებლად“. განაწყენდა აკაკი ამ სტატიაზე. ვიდრე უფრო იმან გაანაწყენა, რომ „ივერიამ“ გადაეჭრა და წერილს მისწერს „ივერიის“ რედაქტორს; „აკაკის კრებულში“ დაბეჭდავს. აკაკის განაწყენება სათაურიდანვე გამოკრთის - მეტისმეტად ოფიციალურია: „ბატონო „ივერიის“ რედაქტორო, თავადო ილია გრიგოლის ძე!“

ჩვენ იმის განსჯაში არ შევალთ, ამ დავაში ვინ იყო მართალი. გვინტერესებს განაწყენებული აკაკის დამოკიდებულება ილიასთან. წერილი ასე იწყება: „იმდენი იცოცხლეთ, რამდენი თქვენი შესახები წერილი „კრებულის“ რედაქციას მოსვლოდეს და მოდიოდეს დღესაც, მაგრამ ჩვენ კი არ გამოგვექონდეს საქვეყნოდ!... არ ვბეჭდავთ, რადგანაც ზოგი მათგანი უმნიშვნელოა და ზოგიც ისე წვრილმანი, რომ იმათ გამო თქვენისთანა კაცის უზრდელად შეხება და უკადრისად მოხსენება უმართებულობად მიგვაჩნია. თქვენი რედაქცია კი, თქვენო ბრწყინვალეზავ, ჟინჟღილითა და კელაპტრებით ეძებს ამგვარ რამეებს ჩემ შესახებ...“

უმაყოფილება, განაწყენება, არაობიექტურობა (მისი აზრით), არ აკარგვინებს პატივისცემის შეგრძნებას რედაქტორის მიმართ.

გახაზავს და მიანიშნებს იმასაც, რომ განაწყენება არაა გამოწვეული პიროვნული პატივმოყვარეობით; თვლის, რომ ამგვარი წერილების ბეჭდვა საზოგადო საქმეს ავად წაადგება, საქვეყნო საქმე წააგებს: „...დღესაც კიდევ ავიტანდი, რომ მარტო პირადად მე მეხებოდეს და არა საზოგადოსაც, რომლის წაყრუება აღარ შეგვიძლია. გთხოვთ, რომ სხვანაირათ არ გამიგოთ ეს ჩემი ზემო-მოყვანილი სიტყვები!... მე ამით იმას კი არ მოგახსენებთ, თუ რადგანაც მე თქვენს შესახებ არასა ვბეჭდავ ჩემს ჟურნალში, ნულარც თქვენ დაბეჭდავთ

ხოლმე ჩემ შესახებ თქვენს გაზეთში-მეთქი!... სრულია-
დაც არა!... პირიქით, დიდათაც დამავალებთ, თუ არ დამი-
ვიწყებთ და გამოაქვეყნებთ ხოლმე, რადგანაც მე ჩემს-
ცოცხლეში მისთანა არა ჩამიდენია რა - არც საზოგა-
დოთ და არც კერძოდ, რომ მისი გამოაშკარავება
მერცხვინებოდეს“.

დამოკიდებულება იმ ფაქტთან, რის გამოც აკრიტიკე-
ბენ, პათოსი და პოზიცია აკაკისა ნათელია... უკომპრომი-
სოა მსჯელობის დროს, მაგრამ არ გამორჩება მხედველო-
ბიდან, რომ ილიას ავტორიტეტს ცუდ-უბრალოდ არ შეე-
ხოს. წერილს ასე დაასურლებს: „ვერ დავიჯერებ, რომ
ეს სტატია, სადაც ამდენი უმართებულობაა, თქვენ წა-
კითხული გქონდეთ დაბეჭდვამდე და თქვენის ნებართვით
ყოფილიყოს „ივერიაში“ გადაბეჭდილი? ყოველ შემთხვე-
ვაში ვუცდი თქვენს პასუხს, თქვენო ბრწყინვალეზავ, ბა-
ტონო რედაქტორო“... დიახ, პოლემიკური კულტურა
XIX საუკუნისა სამაგალითო და მიუღწეველი ჩანს
დღევანდელიისათვის...“

ილიას „ივერიას“ სხვა დროსაც გაუნაწყენებია აკაკი.
აკაკის მიერ თარგმნილი „ხანის ვეზირის“ (მ.ფ. ახუნდო-
ვის პიესა) ავტორობა მთარგმნელს მიაწერეს და გააკრი-
ტიკეს მწვავედ. განაწყენდა აკაკი, მაგრამ რედაქტორის
მიმართ ზომიერების გრძნობა არ დაუკარგავს. ამ
შემთხვევის გამო ილია ირონიით წერდა: „საკვირველი
კაცია ჩვენი პატივცემული თ. აკაკი წერეთელი. იტყვი
რასმე იმაზე, ჰჯავრობს და არ იტყვი, ამაზედაც სწყრე-
ბაო“...

ერთმანეთის მიმართ კრიტიკული დამოკიდებულება
სხვა შემთხვევაშიც გამოუვლენიათ. იონა მეუნარგია მოი-
გონებს, რომ აკაკიმ ენობრივად გაუსწორა ილიას პოემა
(რომელი, ამაზე არას ამბობს)... მაგრამ პოლემიკური
კულტურის კლასიკურ ნიმუშად უნდა მივიჩნიოთ ილია-

სა და აკაკის პაექრობა „ვეფხისტყაოსნის“ თაობაზე. ვიმეორებთ, საკითხის არსი არც ამჯერად გვინტერესებს, არამედ, როგორია დამოკიდებულება მოპაექრეთა სადისკუსიო საკითხისადმი, ერთმანეთისადმი.

მოკლედ, კიდევ ერთი გაკვეთილი ჩავიტაროთ კლასიკოსთაგან პოლემიკური კულტურის თემაზე.

* * *

გავიხსენოთ ილიასა და აკაკის პაექრობა „ვეფხისტყაოსნის“ საკითხებზე; უაღრესად კოლორიტულად წარმოჩნდება როგორც ერთი, ისე - მეორე.

ურთიერთპატივისცემა, ანგარიშის გაწევა, დაფასება.. მაგრამ ჭეშმარიტებისადმი უსაზღვრო ერთგულება; საზოგადო ინტერესებით ნაკარნახევი დაუნდობლობა.

მწარეა კრიტიკა და ბრალდება ილიასი აკაკის მიმართ:

„ეს მეტიმეტი დაქვეითება პეგასზე მჯდომ ცხენოსნისა“...

„ეს ამისთანა გზა კვლევისა სად არ მიიყვანს კაცსა?!..“

„ჩვენ ვერ მიგვიგნია, რისთვის მოჰსურვებია ბ-ნს აკაკის რუსთაველის ასე დაქვეითება“.

„რუსთაველის ტიპებს იმ პაწია ჯუჯრუტანიდან სინჯვა კი არ უნდა, საიდანაც მარტო ქართლელი, კახელი, იმერელი და სხვა ცალკე სახელწოდებული კაცი დაინახება, არამედ იმ უშველებელ სარკმლიდან, რომ მთელს კაცადკაცობას თვალი გადაეველებოდეს, მის სრულს სიგრძე-სიგანესა და სიღრმე-სიმაღლეზედ“...

„ეს ნაწილი ლექციისა მეტიმეტად უგემური რამ გამოვიდა და მსმენელთათვის მეტად მოსაწყენი იყო“...

„ჩვენის ფიქრით, შემცდარი დედააზრი წარიმძვარა ბ-მა ლექტორმა წინ...“

დიახ, ის, ვინც რუსთაველი დააქვეითა, მცდარი გზა

აირჩია კვლევისა, პაწია ჭუჭრუტანიდან სინჯავს რუსთა-
ველის პოემას, უგემურ ლექციას სთავაზობს მკითხველს,
მცდარ დელააზრზე დამყარებულს - აკაკი წერეთლის
ილიას აზრით.

მიუხედავად ამგვარი შეფასებისა, ყურადღება მივაქ-
ციოთ ილიას დამოკიდებულებას აკაკის პიროვნებისადმი
- როგორ მიმართავს, როგორ მოიხსენიებს:

„ბ-მა აკაკი წერეთელმა წაიკითხა საჯარო ლექცია...“

„ბ-ნ აკაკის აზრსა...“

„პატივცემულ ლექტორს კვალდაკვალ მივყვეთ...“

„ბ-ნი ლექტორი თავის რთულს და მძიმე საქმეს...“

არც ერთხელ, ფაქტობრივ, აკაკი წერეთელი ეპითე-
ტის გარეშე არაა მოხსენიებული; მით უმეტეს, მხოლოდ
გვარით. ერთგანაა მხოლოდ ეპითეტის გარეშე ლექტო-
რად მოხსენიებული, ისიც დადებით კონტექსტში:
„ლექტორმა მწარე მართალი ამჯობინა ტკბილსა ტყუილ-
სა...“

უფრო მეტიც: არათუ აუგად მოხსენიება, უპატივცე-
მულო დამოკიდებულება პიროვნებისადმი, არამედ აკაკის
დამსახურების, ღვაწლისა და ტალანტის ილიასეული
შეფასებაც უშურველად გვაქვს ამ წერილში:

„ეს აზრი რომ რუსებსაც აცოდინოს კაცმა - რა ღირ-
სებისაა ის სულიერი განძი, რომელიც სამკვიდროდ და
სასახელოდ უანდერძა ჩვენმა წარსულმა ჩვენს ერსა, -
მეტად მოსაწონი აზრია და დიდის თანაგრძნობის და
მადლობის ღირსიცა ჩვენ მიერ...“

„ამიტომაც მეტის-მეტად ბედნიერ აზრად ვსახავთ ბ-
ნ აკაკის აზრსა...“

„ამ აკიდოზე ბევრი მართალი მარგალიტები აასხა
ლექტორმა გონებამახვილობისა, ლამაზის შედარებებისა,
როგორც აკაკის ბედნიერის ნიჭის ამბავი მოგესხენე-
ბათ...“

„ჩვენის ფიქრით, ამ საზრძოთ, ამ საწყალოთი უნდა შესდგომოდა ბ-ნი ლექტორი თავის რთულს და მძიმე საქმეს...“

ფაქტია: პატივისცემა პიროვნებისადმი, - შეუგუებლობა მიუღებელ აზრთან. სხვაგვარად: პიროვნულმა პატივისცემამ, პიროვნებისადმი კეთილგანწყობილმა დამოკიდებულებამ საზოგადო ინტერესი არ უნდა დააზარალოს; ჭეშმარიტებისათვის არ უნდა გვაღალატებინოს.

ილიას ეს წერილიც ერთგვარი გაკვეთილია, მაგალითია იმისა, თუ როგორი უნდა იყოს პიროვნული დამოკიდებულება საზოგადო ინტერესით ნაკარნახევი.

გავიხსენოთ პრინციპი ილიასი, საფუძველი კრიტიკული განწყობილებისა, თავის პირველ წერილში რომ გადმოსცა: „იქნება თავად ერისთავმა გვიწყინოს ეს პირმოუფერებელი სტატია. არა გვეგონია. ჩვენ ყველანი ქართული ენის ხმარებაში ცოდვილნი ვართ და ჩვეულება ურთიერთის ცოდვების ჩვენებისა არ იქნება მომატებული. მაშ, როგორ უნდა გავსწორდეთ, თუ ჩვენი სიმძრუდე არ გვეცოდინება? ნეტავი ორიოდუე კაცი იყოს საქართველოში, რომ ჩვენი ბოროტება ერთიანად ასწეროს და დაგვანახოს... აბა, ის იქნება ნამდვილი საქებარი მამულის-მოყვარე...“

ღიახ, მამულისმოყვარეობა, მწარე სიმართლის თქმა ტკბილი ტყუილის ნაცვლად; მოყვრისადმი პირში ძრახვა...

„სხვისა არა ვიცით და, - იმ პირველ წერილში განაცხადის სახით წარმოგვიდგენს ილია თავის აზრს, - ჩვენ კი მშობელ მამასაც არ დაუთმობდით ჩვენ მშობლიურ ენის მიწასთან გასწორებას“. მამული, ენა, სარწმუნოება - ილიასთვის სამებაა და ერთარსება; მამულისმოყვარე - ამ სამების ერთგული და უანგარო მსახური. მამულისმოყვარეობას დაფასება უნდა;

მამულისმოყვარის დამცირება ეროვნული ინტერესის შე-
ლაზვას; აი, ეს არ უნდა ეპატიოს ვინმეს, თვით აკაკის
საც კი, - ესაა ილიას აზრი:

„ჩვენ რუსთაველის სახელი მეტისმეტად დიდ სახე-
ლად მიგვაჩნია და მოგვიტევონ, რომ მის სახელს და
დიდებას ადვილად ვერავის დავუთმოთ“, - ასე დაასრუ-
ლებს ილია წერილს და „მოგვიტევონ“ უპირველესად
აკაკის მიემართება. და მიემართება უმთავრესად მკითხ-
ველს, რათა კრიტიკა აკაკის აზრისა აკაკის პიროვნების
აუგად არ მიიჩნიონ; რომ ამით აკაკის დამსახურება ერის
წინაშე, მამულისმოყვარის დეაწლი მამულის წინაშე არ
დაამციროს; გავიხსენოთ: ცოტა ადრე (ეს კრიტიკული
წერილი „ვეფხისტყაოსნის“ გამო ილიამ 1887 წელს
გამოაქვეყნა) აუცილებლად მიაჩნდა: „...პატივისცემა
ერისათვის გარჯილი კაცისა, საჯაროდ მაღლის გადახ-
და მისი, ვისაც ერისათვის სამსახური რამ გაუწევია,
შრომა დაუღვია, სიტყვით თუ საქმით შესწევნია თავის
მამულსა და თანამემამულესა...“ აკაკის შესახებაა საუბა-
რი!...

ერთგან ილია თავის მომავალ კრიტიკოსებს წინასწარ-
ი მაღლობით მიმართავდა: „თუ ღმერთი გაგვიწყრა და
უხეიროდ მოგვივა რამე, მის შენიშვნას სიხარულით და
მაღლობით მივიღებთ“. ამ შეგნებით აკრიტიკებს ილია
სხვასაც... და კერძოდ, აკაკის.

ესეც გაკვეთილია, მაგალითი საშვილიშვილო...

მიზანი და განწყობა ილიასი ნათელია.

როგორ აღიქვა და მიიღო ეს კრიტიკა აკაკიმ?

გრიგოლ რობაქიძე ასეთ მოგონებას გვთავაზობს:

„მახსოვს: ჩამოვარდა ლაპარაკი რუსთაველზე.

- ჩემი წერილი ხომ წაგიკითხავს რუსთველზე? (აკა-
კი ამბობდა - „რუსთველი“, ყოველთვის).

მეკითხება იგი.

- როგორ არა?!

ვაძლევ პასუხს. პაუზა.

- ალბათ ილიას გარჩევაც გექნება წაკითხული, ჩემი წერილის გარჩევა!

- წაკითხული მაქვს.

პაუზა.

- მერე იცი რა? მე ამ პასუხის პასუხი დავწერე. ილიას აზრები დავარღვიე.

- სადაა ეს პასუხი?

- წარმოიდგინე: ილიამ გაიგო ეს, მოვიდა სტამბაში, შეისყიდა მთელი გამოცემა - ილია მდიდარი იყო - და ცეცხლს მისცა.

მე გაშტერებით ვუცქეროდი (აბა, „გაშტერების“ გარდა სხვა რა არგუმენტი „მოგივიდოდა“ ამ წამს?).

- ეს კიდევ არაფერი.

ეს შეთხზული ამბავი მან სიტყვა-სიტყვით საჩხერეში გაიმეორა. იქაც გაშტერებული ვუცქეროდი“.

იცის გ. რობაქიძემ, რომ უცნაურ მოგონებას გვთავაზობს და კომენტარიც ისეთი გაუკეთა, ილიას, აკაკის და თვით გ. რობაქიძეს რომ ეკადრებოდა:

„ეს ამბავი ორივეჯერ ისე მოჰყვა, რომ არც ერთხელ არც ერთი ხაზი ღვარძლისა მის სახეზე არ შეძინიშნავს. ეს უფრო მისი ფანტაზიის „თამაში“ იყო: ისე „გათამაშებული“, რომ ბოლოს და ბოლოს თვითონაც სჯეროდა“.

იონა მეუნარგიას მოგონებაც მოვიშველიოთ: როგორც ჰეინე, აკაკიც მახვილსიტყვაობისათვის ხანდახან ჭეშმარიტებასაც ღალატობს.

თვითონ ამბობს „ტყუილასა, ბზუილასა...“ ტყუილას ხმა რომ გაუგდეს აკაკის, იყო დრო, მართალსაც არ უჯერებდნენ.

განსვენებულმა თეიმურაზ ლეჟავამ არ დაუჯერა რაღაც იყო აკაკის, დანაძლევდნენ და, რომ აკაკი მართალი

გამოდგა, ლეჟავა ნახევარი საათით დააჩოქეს ნიკოლაძის სახლში.

თვითონ თითქოს დასცინისო თავის თავს.

„თამარ ცბიერი“ რომ დაიბეჭდა, აკაკიმ ერთი ცალი მომცა სახსოვრად. რომ დააწერა წიგნზე - „სახსოვრად იონა მეუნარგიას აკაკისაგან“, მას უნდოდა რიცხვოც მიეწერა, მაგრამ რომ მოაგონდა პირველი აპრილი იყო, კალამი ხელიდამ გააგდო - „არ დამიჯერებენო...“

ამ თემაზე საუბარს გ. რობაქიძე „ფანტაზია თუ ფანტასტიკას“ დაარქმევს. სათაურშივე ჩანს შეფასება აკაკის ამგვარი ქცევისა... თუმცა მოვუსმინოთ:

„აკაკის დიდი ფანტაზია ჰქონდა. თანვე: ტყუილი იცოდა დიდი. რა საჭიროა ამის დაფარვა? ხოლო მის „ტყუილს“ რაღაც სხვა იერი ჰქონდა: „მოტყუება“ კი არ უნდოდა (რაიმე პირადი მიზნით). „ტყუოდა“ ისე, თითქო ჰსურდა ესიამოვნებია მობაასე. უსმენდი აკაკის და გიკვირდა მისი „ფანტაზია“. საკვირველი კიდეც ის უფრო იყო, რომ თვითონვე სჯეროდა, რასაც ლაპარაკობდა. ... ეს უფრო მისი ფანტაზიის „თამაში“ იყო“...

ასე რომ, ილიამ გაზეთის ნომერი შეიძინა და ცეცხლს მისცაო, „აკაკური“ ფანტაზია ჩანს (ტერმინისათვის: აკაკი თავად წერს ერთგან - „აკაკურად ვწერო“).

მაგრამ სათავეს საიდან იღებს? ჩემთვის გამოცანაა ის, რასაც აკაკი საპასუხო წერილში წერს:

„ჩემი საუბარი რუსთაველზე და მის „ვეფხისტყაოსანზე“ ჯერ არ დაბეჭდილა, და თუ რატომ არა, ეს ბატონმა ჭავჭავაძემ ყველაზე უკეთ იცის...“ რა იცოდა ბატონმა ილია ჭავჭავაძემ? მაგრამ ამას არა აქვს არსებითი მნიშვნელობა. მთავარი ჩვენთვის ისაა, როგორ შეხვდა, როგორ აღიქვა ეს კრიტიკა აკაკიმ.

აკაკი პასუხს წერს; ცალკე წიგნაკად იბეჭდება იმავე

1887 წელს. წერილს ასე დაასრულებს: „რაცა ვთქვი - გულწრფელათ იყო გამოთქმული. და ახლა დიდი სიამოვნებითა და ნატვრით ველი იმ დროს, როდესაც იმავე საგანზე ბატ. ჭავჭავაძე წარმოთქვამს თავის საკუთარ აზრს. დარწმუნებული უნდა იყოს, რომ მე დიდი სიამოვნებით ჩემი საკუთარი ყურით მოვისმენ მის საუბარს და შემდეგაც დიდი დაკვირვებისა და მოფიქრების შემდეგ დავაფასებ შეძლებისდაგვარად და ცხრა თავიან დევივით ისრებს არ გავტყორცნი ძლევამოსილი უეჭველობით. ამას მოითხოვს, როგორც რუსთაველის დიდი ვინმეობა და ბატ. ჭავჭავაძის ღირსება, ისე ჩემი საკუთარი თავის პატივისცემა“. მივაქციოთ ყურადღება: პოლემიკისათვის, დისკუსიისათვის აკაკი სამ პირობას წამოაყენებს:

1. საპოლემიკო, სადისკუსიო საგნის, თემის ღირებულება („რუსთაველის დიდი ვინმეობა“).
2. მოპაექრის ღირსება, უნდა ღირდეს მასთან კამათი („ბატონ ჭავჭავაძის ღირსება“).
3. საკუთარი თავის ღირსებისა და პასუხისმგებლობის შეგრძნება („საკუთარი თავის პატივისცემა“).

საპასუხო წერილი აკაკი წერეთლისა ამ პრინციპების მიხედვით აიგო. ვისაც აკაკის პოლემიკური წერილებისათვის თვალი გადაუვლია, დამეთანხმება, რომ საკმაოდ მკაცრი, დაუნდობელი, ენამწარეა აკაკი - როგორც პოლემიკოსი. ილიას მიმართ ტონი სხვაგვარია, უღრმესი პიროვნული პატივისცემით განმსჭვალული. რამდენიმე ამონარიდი ამის დასტურად:

„ბატ. ჭავჭავაძის სიტყვას, როგორც საგულისხმოსა და ყურადსაღებს, ცალყბათ მიგებება არ შეჭფერის და ჩვენც ჩვენი შეძლებისსა და გვართ სიმდაბლით, გულწრფელათ მივეგებებით“.

„ბატონი ილია ჭავჭავაძე გამობრძანდა მოძღვრათ...“

„ვწუხვარ, რომ ამას ვამბობ ბატ. ჭავჭავაძეზე, მაგრამ

რა ვქნა, რომ არ შემიძლია შევიწამო ის, რაც არ მითქვამს...“

„თავის წერილებს ბატ. ჭავჭავაძე ისე ათავებს, როგორც შეშვენის სახელგანთქმულ კაცს...“

ასეთი შთაბეჭდილებაც რჩება: მახვილი და „მწარე“ სიტყვის დიდოსტატს, აკაკის, ზოგჯერ თითქოს კალამი გაექცევა ჩვეულებისამებრ, მაგრამ ახსენდება, რომ ილიასთან აქვს საქმე და დროზე დაიოკებს სურვილს... მაგრამ სათქმელს მაინც ამბობს, ოღონდ ქარაგმულად, თითქოს მკითხველს ათქმევინებს, სხვას ათქმევინებს და არა აკაკი წერეთელს!..

ამონარიდი აკაკის საპასუხო წერილიდან: „ხანდახან არათუ ფრაზებისა და სიტყვის, ერთი მარცვლის ჩამატებით ან გამოკლებითაც შეიძლება აზრი შესცვალოს კაცმა. აი, თუ გინდა ეს მაგალითი ავიღოთ: მე ვამბობ: „ბატონი ჭავჭავაძე არ ყოფილა ლექციაზე და რაც წარმოსთქვა მის შესახებ, გულწრფელობით მოსვლია და არა სხვაგვარ რამ კრიმანჭულობით და სხ. ეს რომ ვინმემ შესცვალოს ამგვარით: „ბატ. ჭავჭავაძე არ ყოფილა ლექციაზე და რაც წარმოუთქვამს მის შესახებ, გულწრფელობით არ მოსვლია, გარნა სხვაგვარკრიმანჭულობით და სხ. ეს ჩემი ბრალი იქნება?..“

საინტერესო ფაქტია: აკაკის წერილი არ დაბეჭდილა; ილიას ლექცია არ მოუსმენია; სხვის ნაამბობს, ინფორმაციას დაეყრდნო და კრიტიკის ქარ-ცეცხლში გაატარა აკაკის აზრები. საპასუხო წერილში აკაკი მისამართებს დააზუსტებს, ამბის მიმტანს დააკისრებს უპირველეს პასუხისგებას:

„საზოგადოთ ჩემს ლექციებზე მე არ ვეგულებოდი იმ ზოგიერთებს, რომლებსთვისაც საჭირო გახდა განმეორებით უბნობა, მაგრამ ახლა კი ჭავჭავაძის წერილებით ჩანს, რომ თურმე ჩიჩინიც ყოფილა საჭირო! ამას მე ვერ

შევკვადრებ საზოგადოთ მსმენელებს და მით უფრო ჭავჭავაძეს... „საჩინო“ მიმანია მხოლოდ ის მცირე გუნდი ზოგიერთებისა, რომელთაც ჩემი სიტყვები თავისებურათ გაიგო და რომლის აყოლითაც ბატ. ილია ჭავჭავაძემ სამსჯავროზე გადმოდგა ფეხი ბანის სათქმელად“.

ამას აკაკი წერილის დასაწყისში ამბობს. ამის შემდეგ თითქოს მეტი თავისუფლება შეიძინაო, მეტი პილპილი გაურია სათქმელს, მწარე და დაუნდობელიც ხდება:

„ნამეტანი გამჭრიახობა იგივე გულთამხილაობაა, მაგრამ გულთამხილავმა მხოლოდ ის უნდა ამოიკითხოს სხვის გულში, რაც იქ წერია და არა ის, რაც თვითონ სურს, რომ ჩაწეროს...“

„ეს კილო ბატ. ჭავჭავაძესაც კარგად შეუთვისებია, რომ მით უფრო ხელმარჯვეთ გვტყორცნოს ისარი, მაგრამ ის კი ავიწყდება, რომ ისრათ ნამდვილი საბუთი უნდა იხმაროს და არა მისგანვე შეწამებული!...“

„თუ მე მართლა ვერ მოვახერხე ჩემი აზრის ნათლად და გასაგებათ გამოთქმა და საბუთებიც ხეირიანი ვერ მოვიტანე, მაშინ ჯერ უნდა ის ჩემი საბუთები გაერჩია, დაემტკიცებინა მათი უვარგისობა ბატ. ჭავჭავაძეს და მერე თავის საკუთარი საბუთებითა და უფრო საგულისხმო ლოლიკით გამოელაშქრა“.

რასაც აკაკი ამბობს, ანბანური ჭეშმარიტებაა პოლემიკისა. მწარე საყვედურს ვერ ასცდა ილია; ვერ უშველა მისამართების დაზუსტებამ. გრძნობს ამას, როგორც ჩანს აკაკი. ეხამუშება კიდევ ამგვარი საყვედურები ილიას მიმართ და თვითონვე ცდილობს, ილიას ამგვარ ქცევას ახსნა მოუძებნოს, გამართლება:

„აქ რასაც ბრძანებს ბატ. ჭავჭავაძე, ყველა კარგია, მაგრამ საიღამ წარმოუდგენია ის, რომ ვითომ ჩემი აზრი და ჩემი ნათქვამი იყოს ესეები ყველა და არა საკუთარი

მისი ოცნება?... მე ფიქრადაც არ მომსვლია, რასაც ბატ. ჭავჭავაძე ასე გულდაგულ მწამებს. და რამ აიძულა? ვერ გაიგო? შეუძლებელია! განზრახვით გადაასხვაფერა? რა საფიქრებელია! აბა, რა? ის, რომ, უთუოდ, როდესაც მე დაბლა ვიდოდი, ის აღმა ფრენდა მაშინ: არ მისმინა, არ უგლო ყური ჩემ საუბარს და განაგონებს მიენდო!...”

იშვიათი მაგალითია და დიდი გაკვეთილი პოლემიკური კულტურისა: საკუთარი ნააზრევის სისწორის მტკიცების ცდა მოპაექრისა თუ საკუთარი თავის პატივისცემა, თავმდაბლობის მომენტის წინა პლანზე წამოწევა, საკუთარი პატივმოყვაროების შელახვის ხარჯზე ოპონენტის პიროვნული ღირსების ხელუხლებლობა:

„ეგება ჩემი ნათქვამი ბუნდოვანი იყო და გაუგებარი, რადგანაც მე ვერ ვანერხებ კეცა-კეცათ საუბარს და ყოველთვის უბრალო სიტყვებით, მდაბიო ლექსებით გამოვთქვამ ხოლმე ჩემ აზრს?“

თუმცა, მთლად ზუსტი არ უნდა იყოს ჩემი კომენტარი - საკუთარი პატივმოყვაროების შელახვის ხარჯზემეთქი. როცა აკაკი ოპონენტის ღირსებას უფროთხილდება და იცავს, ამით საკუთარ თავს სცემს პატივს, საკუთარ ღირსებასა და ავტორიტეტს იცავს!

* * *

ღიახ, იციან ერთმანეთის ფასი. პატივს სცემენ ერთმანეთს; წარმოაჩენენ და ბაირადივით მაღლა ასწევენ ერთმანეთის ღირსებებს - სხვათა დასანახად და სამაგალითოდ...

„ნახევარი საუკუნის განმავლობაში ერთს უღელს ვეწეოდით, ერთი გზით დავდიოდით“, - ჩასძახებს უკანასკნელ გზაზე აკაკი ილიას და ქართველი კაცისთვის არ სჭირდება კომენტარი ამ სიტყვებს.

გალაკტიონი მაინც იტყვის:

„თვით ილიას დასაფლავების დღეს აკაკი მწარე ცრემლებით სტიროდა და ასე მოიქცეოდა ილიაც, რომ აკაკის ცხედარი დაენახა“. დიან, და იმასვე იტყობდა, რაც აკაკიმ თქვა...

დიდი იაკობი ილიას შესახებ წერს: „იქნება არც ერთს მსოფლიო გენიოსს არ ჰქონდეს იმოდენა მნიშვნელობა თავისი ერისათვის, რამდენიც აქვს ილია ჭავჭავაძეს საქართველოსათვის“. შეუმცდარია ალლო დიდი ქართველისა, მაგრამ მაინც მგონია, რომ ამ კონტექსტში შეიძლებოდა ილიას ნაცვლად თვით იაკობისა თუ აკაკის დიადი სახელების ჩასმაც... ეს ბედნიერებაა ერისა!...

აკაკი და იაკობი

გავიხსენოთ 1897 წელს აკაკის მიერ თელავში წარმოთქმული სიტყვა. ერთი ფრაგმენტი: „პატარა ცისარტყელა ვერც ათობს, ვერც ანათებს, მხოლოდ თვალს იტაცებს და სჭრის, მაგრამ მაინც გამოდარების ნიშნად არის მიჩნეული. გვალვის დროს ერთი პატარა ღრუბლის ნაგლეჯიც, სადმე ცის კიდეში გამოჩენილი, ქვეყანას ახარებს. შეჩერდებიან მუშები და ამბობენ: ღმერთო შენს მაღლს! კარგი ნიშანია: ამ პატარა ნაგლეჯს სხვებიც შეუერთდებიან, ცას დაფარავენ და მოგვევლინება წვიმა, ქვეყნის განმანდლებელიო. ...ის პატარა ცისარტყელა კახეთში გამოჩნდა და ის ღრუბლის ნაგლეჯებიც აქეთ დავინახეთ. რასაკვირველია მიხვდებით, რომ აქ იგულისხმება თქვენივე შვილი ბ-ნი ილია ჭავჭავაძე“.

“ის პატარა ცისარტყელა და ის ღრუბლის ნაგლეჯები“ იმერეთშიც გამოჩნდა 1840 წელს. 9 ივნისს ზემო იმერეთში, სხვიტორში, როსტომ წერეთლის ოჯახში ვაჟი დაიბადა... 1840 წელი საქართველოს ისტორიაში ამ ფაქტითაც შევიდა: აკაკი წერეთელი დაიბადა.

ღირსსაცნობი ფაქტი: 1999 წელს პროფესორმა ზურაბ ჭუმბურიძემ გამოსცა წიგნი „იმერეთის თავადთა და აზნაურთა ოჯახები“, რომელშიც 161-ე

ნომრით როსტომ როსტომის ძე წერეთლის ოჯახია შეტანილი; „მისი ცოლი ეკატერინე, მათი ვაჟიშვილები: დავითი, იასონი, აკაკო. ქალიშვილები: ანა, მავრა“ (გვ. 308). წიგნს თანდართული გამოკვლევებიდან: „ჩახედეთ ჩვენი წიგნის სახელთა საძიებელს და დარწმუნდებით, რომ აკაკი (ან აკაკო თუ კაკო) იმ დროს იმერეთის თავადაზნაურთა შორის სხვას არავის რქმევია. აქედან კარგად ჩანს, რომ ამ სახელის შემდგომდროინდელი პოპულარობა და გავრცელება მთელ საქართველოში სწორედ აკაკი წერეთლის დიდი სიყვარულითა და პატივისცემით აიხსნება“. „მთელ საქართველოში“, ამბობს ავტორი იმიტომ, რომ იმჟამად სახელი - აკაკი - არც გურიის თავადაზნაურთა ოჯახებში გვხვდება (ეს წიგნი ბ-ნმა ზურაბ ჭუმბურიძემ 1993 წელს გამოსცა) და არც აღმოსავლეთ საქართველოს თავადაზნაურთა ოჯახებში (ეს წიგნი მზადაა გამოსაცემად)... დღეს? 1997 წელს გამოცემული წიგნის „გვარ-სახელები საქართველოში“ (ა. სილაგაძე, ა. თოთაძე) მიხედვით 13415 კაცს ჰქვია აკაკი, 1432-ს - კაკო, მართლაცდა ღირსსაცნობი ფაქტია...

“ის პატარა ცისარტყელა და ის ღრუბლის ნაგლეჯები“ ქართლშიც გამოჩნდა 1840 წელს. 15 ოქტომბერს შიდა ქართლში, ვარიანში, სიმონ გოგებაშვილის ოჯახში ვაჟი დაიბადა... 1940 წელი საქართველოს ისტორიაში ამ ფაქტითაც შევიდა: იაკობ გოგებაშვილი დაიბადა.

როცა იმერეთი და ქართლი აკაკისა და იაკობის დაბადებით იწონებდა თავს, კახეთში გამოდარების ნიშანი - ცისარტყელა - უკვე სამი წლის მოვლენილი იყო; 1937

წელი უკვე შესული იყო ისტორიაში: კახეთში, ყვარელში, გრიგოლ ჭავჭავაძის ოჯახში, ილია ჭავჭავაძე იზრდებოდა.

„ქართლ-კახეთი-იმერეთი...“

იაკობი-ილია-აკაკი...

უზარმაზარი წყალობა გაიღო ღმერთმა ქართველები-სათვის.

ეს სამება - ილია, აკაკი, იაკობი - ნებისმიერი ერის ისტორიას დაამშვენებდა...

* * *

ილია და აკაკი ხმაურითა და ბრძოლით შემოვიდნენ საზოგადო ასპარეზზე. უამრავი საფიქრალი გაუჩინეს მშვიდი ცხოვრებით გართულ „მამათა“ თაობას...

და როცა XIX საუკუნის 60-იანი წლების მოღვაწეთა შესახებ იწყებენ საუბარს, უპირველესად ჩვეულებრივ ილიასა და აკაკის ახსენებენ...

მაგრამ ახლა აკაკის მოვუსმინოთ: „მთელს საქართველოში იაკობ გოგებაშვილი ერთადერთი ქართველი მოღვაწეა, რომელიც თავისი შრომით და ენერგიით თავისი მძლავრი კალმის ნაწარმოებით უდიდეს სამსახურს უწევს მთელ ქართველობას. იაკობ გოგებაშვილის მიერ შედგენილი ქართული სახელმძღვანელოებით მოფენილია მთელი საქართველო. ვინაა ისეთი ქართველი, რომ იაკობ გოგებაშვილის დედაენაზე არ აეხილოს თვალები. ჩემი და ილიას ღვაწლი - რა მოსატანია იმ დიდ ღვაწლთან, რომელიც იაკობ გოგებაშვილს მიუძღვის ქართველი ერის წინაშე, ქართველი მწერლების ნაწერებს დღეს დღეობით თუ გასავალი აქვს, იაკობ გოგებაშვილს უნდა ვუმაძღლოდეთ. იაკობ გოგებაშვილმა ქართველ ხალხს ქართული ენის სიტკბოება ყურში ჩააწვეთა, ქართველ ხალხს ქარ-

თული ენა შეაყვარა. განა ეს პატარა საქმეა! იაკობ გოგე-
ბაშვილი ღირსია, რომ მას ქართველმა ხალხმა სიცოცხ-
ლეშივე ძეგლი დაუდგას. ეს ღირსეული მამულიძვილი
შეუპოვარ დარაჯად უდგას ქართველ ერს და სიტყვით,
საქმით, მწერლობის საშუალებით მეღვრად იგერიებს
ჩვენზედ მოსეულ მტერს...“

ღიახ, ამას აკაკი წერეთელი ამბობს თავისივე თანა-
ტოლი მოღვაწის - იაკობის - შესახებ, არ იყო ეს
მხოლოდ აკაკის აზრი.

ცნობილია ისიც, რომ ილია იაკობს „ეროვნული სკო-
ლის მოამაგეს, მებრძოლს, გაბედულ კალმოსანს“ უწო-
დებდა. ერთგან გავიხსენე და კიდევ ჩავიკითხოთ ალ.
ფრონელის მოგონება: „ილიასთან ვიყავით. შემოუტანეს
იაკობ გოგებაშვილის სასწრაფო წერილი. სასწრაფო
იმიტომ, რომ პასუხს ახლავე მოითხოვდა... ილია თავის
კაბინეტში შევიდა პასუხის დასაწერად. გაიარა ერთმა
საათმა, გაიარა მეორემ, მაგრამ ილია არ გამოდიოდა...
ბოლოს, როგორც იქნა, გამოვიდა და წაგვიკითხა, რაც
დაეწერა. სულ რამდენიმე სტრიქონი იყო, ხუთი-ექვსი...“
როცა გაკვირვება გამოუთქვამთ იქ მყოფთ ამდენი დახარ-
ჯული ღროის გამო, ილიას უბრძანებია: „იაკობ გოგებაშ-
ვილი პატარა კაცი არ არის. ბევრი რამე, რასაც ის მოი-
წერება, ან რასაც იმას მისწერენ, შეიძლება ისტორიის
ხვედრი გახდეს“. - ფრონელი არ აზუსტებს, ეს როდის
იყო, მაგრამ არა აქვს ამას არსებითი მნიშვნელობა:
შეუმცდარია აზრი ილიასი და უტყუარია შეფასება თანა-
მოკალმისა.

თითქოს ერთმანეთს ეჯიბრებიანო ერთმანეთის ქებაში.
ერთ-ერთ საღამოზე იაკობს უთქვამს: „მე ღირსი არა ვარ
იმ ქება-ღიდებისა, რომელიც მე თქვენ მომიპოვეთ. მე
ქართველი ხალხისთვის ბევრი არაფერი გამიკეთებია,

მაგრამ თუ მართლა რამე გაუკეთე ქართველ ხალხს, მე
ეს გავაკეთე ილია ჭავჭავაძის დახმარებით და ხელშეწყობით.

ჩინ-ორდენების მოყვარული ქართველები როდესაც
თავს მესხმოდნენ, ჩემი ერთადერთი იმედი, მფარველი და
ხუგეშისმომცემი ილია ჭავჭავაძე იყო.

თუ დღეს ჩემ მიერ შედგენილ სახელმძღვანელოებს:
„დედა ენას“, „ბუნების კარს“ და „რუსსკოე სლოვოს“
საქართველოს სკოლებში ფართო გასავალი მიეცა, ეს
უმთავრესად ასე მოხდა ილია ჭავჭავაძის აქტიური
დახმარებით და ხელშეწყობით...

ამ საქმეში აგრეთვე დიდი დამსახურება მიუძღვის
საქართველოს ბუღბუღს აკაკი წერეთელს, რომელიც ჩემი
სახელმძღვანელოების შედგენაში მუდამ აქტიურად
მეხმარებოდა. ხელს მიწყობდა და მიგერიებდა ყველა
იმათ, რომლებიც წინააღმდეგნი იყვნენ ჩემი სახელმძღვანელოების
საქართველოს სკოლებში გავრცელებისა“...

(საგულისხმოა: აკაკის ეპითეტის გარეშე არ მოიხსენებეს...)

* * *

ვთქვით, ილია და აკაკი ბრძოლითა და ხმაურით
შემოვიდნენ საზოგადო ასპარეზზე...

იაკობმა მოკრძალებით შემოაღო ფართო კარები და
თავის საქმეს მიაშურა - სკოლას. ილიასა და აკაკის
მხარში ამოუდგა და იმ სფეროს სიმძიმე - ეროვნული
სკოლა რომ ჰქვია - ძირითადად საკუთარ მხრებზე იტვირთა.

იაკობი 1863 წელს დაბრუნდა საქართველოში კთუვიდან.
1865 წელს 25 წლის ჭაბუკი უკვე სცემს წიგნს -
„ქართული ანბანი და პირველი საკითხავი წიგნი

მოსწავლეთათვის“. როგორც ამბობენ, ეს უპრეცედენტო შემთხვევაა, როცა ასე ახალგაზრდა კაცი აღგენს სახელმძღვანელო წიგნს, ანბანის სახელმძღვანელოს, მაგრამ ასეთი გამონაკლისები ალბათ კაცობრიობის ისტორიამ იცის; საქმე გენიოსთან გვაქვს.

ღირსსაცნობი ფაქტი: ლევ ტოლსტოის 43-44 წლის ასაკში შეუქმნია საანბანო წიგნი და სიამაყით უთქვამს: „დარწმუნებული ვარ, რომ ჩემი „ანბანით“ სამარადისო ძეგლი დავიდგო“. ამას ამბობს კაცი, რომელიც იმ დროს ავტორი იყო რომანისა „ომი და მშვიდობა“ და იმ პერიოდში წერდა „ანა კარენინას“. მაგრამ, რაც იყო საანბანო წიგნის ფასი ერისათვის, იცოდა დიდმა მწერალმა და ამიტომაც იწონებდა თავს. ამ გადასახედიდან თუ გადავხედავთ იაკობ გოგებაშვილის პიროვნებასა და ღვაწლს, კიდევ უფრო კოლორიტულად წარმოჩნდება მისი გრანდიოზული ფიგურა...

* * *

მაგრამ იაკობი ამ პირველი წიგნით - „ქართული ანბანი“ - ნიადაგს იმზადებს მხოლოდ იმ ძეგლისათვის, რომელიც „ბუნების კარიტა“ და „დედა ენით“ დაიდგა.

აი, აქ სჭირდებოდა იაკობს აკაკის თანადგომა და დახმარება. ვთქვით უკვე, ამ თანადგომისა და დახმარების გარეშე იაკობი ვერ იქნებოდა იაკობი. ამას თვითონვე ამბობს.

კირილე ლორთქიფანიძისათვის გაგზავნილ წერილს მინაწერს გაუკეთებს: „ამ ცოტა ხანში უნდა გაუგზავნო ილია ჭავჭავაძეს და აკაკი წერეთელს გადაწერილი საყმაწვილო რუსული ლექსები ქართულს ენაზე გადასათარგმნელათა. ლექსებს ბლომათ ვაწერიებ და კაი ხანს წაართმევს ამ ჩვენ პოეტებს მათი თარგმნა. ამიტომ, ცო-

ტა არ იყოს, ვეჭვნეულობა, ვაი თუ უარი მითხრან... არ შეიძლება, რომ თქვენ, პეტრემ და კიდეც სხვებმა ვინმემ გავლენა თქვენი მხრით იქონიოთ ამ ჩვენ პოეტებზე და გადათარგმნა მონადლომებიანოთ და დააჩქარებინოთ“.

ისევ კირილე ლორთქიფანიძისადმი მინაწერი სხვა წერილიდან: „მე შევიტყვე, რომ ა. წერეთელი საზღვარს გარედ არისო. ვის მივმართო ლექსების გადასათარგმნელათ მის მაგიერათ, არ ვიცი“. ცხადია, იაკობისთვის აკაკი შეუცვლელია...

* * *

პირველი წიგნის შესახებ მოგვიანებით ითქვა, რომ ეს „ქართული პედაგოგიური აზროვნების განვითარების ისტორიაში რევოლუციას უდრიდაო“ (ვ. რამიშვილი). თუმცა, ნამდვილი რევოლუცია ჯერ კიდეც მოსახდენია - „დედაენა“ შესაქმნელია.

იაკობი თავაუღებლივ განაგრძობს შრომას და 28 წლის ჭაბუკი გამოსცემს ენციკლოპედიური ხასიათის სახელმძღვანელოს - „ბუნების კარს“. ეს მეორე რევოლუცია იყო ქართული პედაგოგიური აზროვნების ისტორიაში.

მთავარი მაინც წინაა... აი, აქ სჭირდება იაკობს აკაკისა და ილიას თანადგომა...

და, აი, ის მთავარიც: 1876 წელს გამოვიდა „დედაენა“.

1894 წელს „ორხმიან საახალწლო ოპერეტაში“ ილია ასე შეეხუმრება იაკობს:

„ჩემი აწ ცანით ყოველმან

მას ვაქებ, რაცა მიქია:

დედა-ენა მიჩნს სახელად,

არ თავი ვამიქიქია.
 იგია ფუძე ქართველისა,
 მაგარი, ვითა ჯიქია...
 დედა-ენითა წვრთნა ყრმისა
 მე ბევრჯერ მითქვამს, მიქია.
 დედა-ენა პირველადვე
 სიბრძნისაა ერთი დარგი,
 ტკბილი ტკბილად გასაგონი,
 ყრმათა წვრთნისთვის დიდი მარგი...
 მით ზრდას არვინ დამიწუნებს,
 თუ კაცია მართლა ვარგი...
 სიტყვა სრულად გულსა სწვდება,
 დედა-ენა მით არს კარგი“.

ეს პაროდია იაკობსა და ილიას შორის ურთიერთობის ნათელი მაგალითია; დიდი აღიარებაა იაკობისა ილიას მიერ.

ილიას აზრს თუ რა მნიშვნელობა აქვს, იცის იაკობმა. ილიას აზრი აკაკის აზრიცაა და ამიტომ მოიხსენიებს ჩვეულებრივ წყვილად. მათი (ილიასა და აკაკის) წყალობით ვარ, თუ ვარო...

საჩხერიდან აკაკი წერეთელი წერილს მისწერს იაკობს. ფრაგმენტი წერილიდან: „...რა არის, ნუ ხარ ეგოისტი, ერთი აქეთკენაც დაენახვე თვალით ჩვენებურ ბავშვებს!... გუშინ ერთი პაწაწინა მეზობლის გოგონა მეკითხებოდა შენს შესახებ: ბელატია (მელოტი) თუ არა იაკობ გოგებაშვილიო? შვილები თუ ყავსო? გაწყრომა თუ იცისო? და სხვანი... ნეტავი მაჩვენაო და მეც შენს პორტრეტს დავპირდი. დიდათ გაიხარა, ცალკე მინდაო, თვარა „ფერხულიანი“ არის ჩვენს სახლშიო; „ფერხულიანი“ თურმე სხვებთან რომ ხარ, იმას ეძახის. თუ

გაქვს, გეთაყვა, შენი პატარა სურათი, გამომიგზავნე...“
არა მგონია, ამ წერილს კომენტარი სჭირდებოდეს, და
მაინც, ურთიერთპატივისცემის, სიყვარულის, მოკრძალები-
ბისა და აღიარების დიდებული მაგალითია, ღირსსაცნო-
ბი გაკვეთილი...

* * *

იაკობსა და აკაკის ხშირი მიმოწერა ჰქონიათ.
ერთხელ იაკობს წერილი შეუგვიანებია აკაკისათვის.
მოუბოდიშებს: „შენმა ყმაწვილმა მეგობარმა გიგო ღიასა-
მიძემ მითხრა ინვარში, რომ საყვერიელოდ დაბრუნდე-
ბაო (აკაკი ევროპაში იყო - გ.გ.), მე ეს ძჯეროდა,
რადგანაც მასთან ერთად დავივიწყე, რომ სანატრელი
საზოგადოდ ყოველთვის იგვიანებს, ან სულაც არ მოდის,
და არასანატრელი კი მუდამ ჭენებით მორბის. ამ ჭეშმა-
რიტების დავიწყება იყო მიზეზი, რომ წერილი ვერ მოგ-
წერე“...

შეუგვიანდებათ ერთმანეთის ნახვა და „სანატრელს“
წერილებით ეხმიანებიან; ნახვის ნატვრას ამით იკლავენ...

აკაკი: „თუ ვინიცოდაა მოიცალო და მოგინდეს ჩემთან
წერილის მოწერა, რომელიც ჩემთვის სასიამოვნო იქნე-
ბა, აი ჩემი ადრესი...“

იაკობი: „გიგზავნი აპელსინებს, რადგანაც გავიგე,
რომ კიდევ გიყვარს და კიდევაც გარგებს. „სულით და
გულით მიძღვნილი მცირედიც შეიწირებაო“, სთქვა
ქართველმა პოეტმა, რომლის სიცოცხლის, სიმრთელის
და გამარჯვების მონატრულია იაკობ გოგებაშვილი...“

აღბათ ამ შემთხვევის გამო იგონებს იოსებ სრესელი:
„ერთ დღეს იაკობმა მეგობრის ავადმყოფობის ამბავი
შეიტყო, ძალზე შეწუხდა და სასწრაფოდ გაუგზავნა
სხვიტორში პატარა ბარათი და მცირედი მოსაკითხი. დი-

დი ღრო არ გასულა, როდესაც იაკობმა გრძნობით აღსავსე წერილი მიიღო სხვიტორიდან, რამაც გაახარა მეგობრის ავადმყოფობის გამო დადარდიანებული იაკობი. აკაკი იწერებოდა: „ძმაო იაკობ, არის ხოლმე ისეთი გარემოებაც, როცა ადამიანი მადლობასაც ვეღარ ახერხებს. შენი მოსაკითხი სიცოცხლის წილად მივითვალე, იმდენად დაკმაყოფილდა ჩემი ზნეობრივი მხარე“.

კვლავ წერილების დიალოგი:

აკაკი: „ხანდახან კი მომენატრება ხოლმე, როგორც მარტოსულს, ზოგიერთ ჩემი ნაცნობის ნახვა და მათ რიცხვში შენი ყველაზე უმაღ. არ გეგონოს, რომ იმერულათა გწერდე!... აკაკურადა გწერ, მხოლოდ გულის აყოლით... თუ მოვაწიე გაისამდე, ეგებო გაგაბედვიო, როგორმე რამდენიმე დღით ჩამოტყუება!... იმედი კი არა მაქვს, მაგრამ მაინც თავს ვიტყუებ და გიმზადებ ოთახებს, სწორეთ, შენი გემოს საკადრისს“. მოგეხსენებათ, თავისი ჯანმრთელობის გამო, იაკობი ძირითადად თბილისშია, ერიდება წასვლას... ამიტომ არა აქვს იმედი აკაკის...“

* * *

პირადულ, ერთი შეხედვით, მხოლოდ სათავისო პრობლემებსაც უმხელენ ერთმანეთს, თითქოს თავიანთი მოქმედების დასტურსაც სთხოვენ: აკაკი იაკობს მისწერს - „...მარსელში შვილი დამიხვდა. არ ვიცი, მე მომეგება თუ ჩემ ჯიბეს? თუ ჩემ ჯიბეს, შემცდარა, რადგანაც მე ყოველთვის და ყველგან კნიაზური ჯიბით დავდივარ!...“ ასეთი გულისტკივილი კაცმა შეიძლება მხოლოდ უახლოეს პიროვნებას გაუმზილოს. იაკობია ასეთი პიროვნება აკაკისათვის.

იაკობიც ფიქრობს და ზრუნავს აკაკის შესახებ. ზრუნ-

ნავს აკაკის ფონდის დაარსებაზე. ვალერიან გუნისაძემ/მიწერილი წერილიდან: „...სტატია გავუგზავნე საბჭოთაო კომიტეტის მდივანს ფირცხალავას, რადგანაც იგი შეეხებოდა აკაკის ფონდსა. გაიცანით ეს სტატია და თუ მოგეწონოთ, დაბეჭდეთ თქვენს ალმანახში“... (1908 წელი).

იაკობს აფიქრებს და აღარდებს აკაკის მდგომარეობა. ამიტომაც აიძულებს და გულს უკეთებს მას; ერთი წერილიც: „დღეს შენ ცოტა პესიმიურს მდგომარეობაში გნახე და ძლიერ გამიკვირდა. გამიკვირდა იმის გამო, რომ შენს პესიმიზმს არავითარი საფუძველი არა აქვს. ექიმების საერთო აზრით, რომელიც მათ გამოსთქვეს კრებაზედ, შენი ჩინებული აგებულება გიქადის ხანგრძლივს და საღს სიცოცხლესა. სწორედ ამის გამო დაგენიშნა შენ პენსიად თვეში თხუთმეტი თუმანი, წინააღმდეგ შემთხვევაში ბევრად მეტს დაგენიშნავდით. დაგენიშნამდით იმის გამო, რომ სრული იმედი გვაქვს მხურვალე თანაგრძნობისა და სიუხვისა ქართულის საზოგადოების მხრივ. გარდა ამ ყოველთვიურის პენსიისა, კომიტეტი იკისრებს დაკმაყოფილებას ბანკისას, რომელშიც დაგირაგებულა შენი მამული. ერთი სიტყვით, შენ სრულიად დამშვიდებული უნდა იყო, და შეგიძლიან იფიქრო მხოლოდ შენს მომავალს პოეტურს ქმნილებებზე, რადგანაც შენისთანაოლიმპიელისათვის ამისთანა ფიქრი საუკეთესო ღონისძიებაა მაღალის მშვიდობიანობისათვის, რაც შეადგენს შენთვის აუცილებელს პირობას დროიანად გამრთელებისათვის“ (ხაზი ჩემია - გ.გ.).

ეს წერილიც უკომენტაროდ უნდა ჩავიკითხოთ, ალბათ...

ერთი უჩვეულო კომპლიმენტიც პირადი წერილებიდან: აკაკი სწერს იაკობს: „...სხვათა შორის მოამბის №11 გადავიკითხე და ძალიან მომეწონა. სწორედ კარგი ნომერია. მაგრამ გვირგვინი კი ყველა სტატიების „ნაცნობის“ სტატიაა. მე შენი სტატია მგონია და მართალია თუ არა? მაგრამ რომ შენი არ გამოდგეს, უფრო მოხარული ვიქნები! მაშინ ერთის მაგიერ ორი იაკობი გვეყოლება!!!“

მარიამ ღემურიას საყმაწვილო წიგნების გამოცემა განუზრახავს და აკაკისათვის მიუძარტავს. აკაკი საჩხერეშია. მას ამ საქმისათვის შესაფერისად იაკობი მიუჩნევია. წერილს მისწერს იაკობს: „...საყმაწვილო წიგნები უნდა გამოვსცეთ ქალებმაც და დაგვეხმარეო!... მე რა ავტორიტეტი ვარ, რომ აქ მომწვდენ? შენ მანდ არა ხარ? შენ უკეთ არ მოუხერხებ საყმაწვილოსაც და სავაშკაცოსაც?... გეთაყვა, თუ მოგმართონ, ზურგს ნუ უჩვენებ“...

პატივმოყვარეობა და ამბიცია შორსაა მათგან. საქვეყნო საქმეს ასე სჭირდება: ვინც უკეთ შეძლებს ამა თუ იმ საქმის გაძღოლას, საქმე მან უნდა აკეთოს. ამის მაგალითი თავად იაკობსაც მოუცია:

გაზეთ „კავკაზში“ იანოვსკის წერილი გამოქვეყნდა ჩვენს ქვეყანაში სახალხო სკოლების მოწყობის თაობაზე. იაკობი წერს: „პასუხის დაწერა რედაქციამ მე დამავალა; მაგრამ მე მივუგე: საჭიროა უფრო გამოჩენილმა და გავლენიანმა ქართველმა გასცეს პასუხი, მაგალითად ილია ჭავჭავაძემ. ყველა საჭირო მასალას ილიას მე თვითონ მივუტან; სამაგიეროდ როცა ამ დღეებში იანოვსკის პლანი გამოვა, მის გარჩევას მე ვკისრულობ-მეთქი. და ასეც მოხდა. ასეთი განაწილება შრომისა ილიასა და ჩემს შორის პირველი არ იყო. როცა გორის საოსტატო სემინარიიდან დასაბეჭდად მოუვიდა 1876 წელში

მზრუნველსა ქართულ-რუსული ანბანი და პირველი სა-
კითხავი წიგნი, რუსული ასოებით დაწერილი, ნაცვლად
ქართულისა, ილიამ და მე გადავწყვიტეთ მასხრათ ავეყ-
დო - იმას „ივერიაში“ და მე „დროებაში“ და კიდევ
შევასრულეთ ორივემ და მახინჯი ჩანასახი დედის მუ-
ცელშივე გაწყალდა“.

ბედნიერი შემთხვევაა: გვერდიგვერდ მოღვაწეობენ
ილია, აკაკი და იაკობი. იციან ფასი და ძალა თავიანთი
თავისა და ერთმანეთისა. საქვეყნო საქმეს ინაწილებენ
და იმარჯვებს ეს საქვეყნო საქმე...

ერთმანეთის ძალასა და ენერგიასაც უფროთხილდებიან.
ანტონ ფურცელაძემ 1909 წ. გაზეთ „Тифлисский
листок“-ში წერილი გამოაქვეყნა ბანკის მუშაობის
თაობაზე. თავის თავზე ბევრი რამ მიიწერა და სხვისი
ღვაწლი მიჩქმალა. აღაშფოთა ამან იაკობი და გაზეთ
„Закавказье“-ში ვრცელი საპასუხო წერილი დაბეჭდა.
აკაკიმ მოსწერა იაკობს: „შენი წერილი ანტონზე წავი-
კითხე, რას იხარჯებოდი? ვინ შენ და ვინ ანტონი?...“

როგორ მიმართავენ ერთმანეთს: იაკობი თითქმის
ერთნაირად იწყებს პირად წერილებს - „ძვირფასო აკა-
კი!“ ერთადერთ წერილს იწყებს ასე: „პატრონო აკაკი!“ ამ
წერილში საყვედურია გამოთქმული აკაკის მიმართ: „...
რომელმა ჭორიკანა ჭინჭრაქამ დაგარწმუნა, რომ მე
„ივერიაში“ ვითომ მხურვალე მონაწილეობას ვიღებ...“ და
მისთანანი. ითქვა საყვედური, იმართლა თავი იაკობმა და
წერილი ტრადიციულად, აკაკისადმი სიკეთის სურვილით
დაასრულა: „ივერიის“ სხვადასხვა მძიმე შეცდომაში თუ
დანაშაულობაში, მე იმდენადვე ბრალი მიღვეს, რამდენიც
შენის სახლ-კარის გადაბუგვაში. ქართველი გლეხის აზ-
რით, ქონების ცეცხლით გადაბუგვა - პატრონის
დღეგრძელობას მოასწავებსო. ვინუგემოდ ამ ტკბილი

იმედით მაინცა. თქვენი ყოველი სიკეთის მონატური იაკობ გოგებაშვილი...“

ღირსსაცნობი ფაქტი: ერთი პირადი წერილი შემორჩა იაკობისა ილიასადმი. ასე იწყება: „ძმარ ილია“ და საერთოდ, ჩვენი კლასიკოსების ეპოსიტოლარული მეძკვიდრეობა შესასწავლია, თუნდაც მიმართვის ფორმები. ბევრი რამ ჩანს საგულისხმო ამ ფორმებში...

აკაკის წერილებში მეტი მრავალფეროვნებაა: „ძმარ იაკობ“, „ძვირფასო მეგობარო იაკობ“, „წარსულის შვილო, მომავლის მამავ და მყობადის გაღიავ, ძმარ იაკობ!“ „ბატონო იაკობ!“ ამ შემთხვევაშიც ბატონობით მიმართვა განაწყენებული ადრესანტის პოზიციის გამომჟღავნებაა: „მიკვირს და გამკვირვებია, რომ ის გაზეთი, სადაც შენ მხურვალე მონაწილეობას იღებ, კიდევ მაინც ასე წინდაუხედავად წაიკუნტრუშებს ხოლმე!...“

აქაც ჩანს თითოეული მათგანის პიროვნება... განუმეორებელი და სანიმუშო ურთიერთდამოკიდებულება.

პირად წერილში მისწერს იაკობი აკაკის: „საზოგადოდ უნდა მოგახსენოთ, რომ ამ ჩემს წიგნშიც არ მოიპოვება არც ერთი სიტყვა, არც ერთი ფრაზა, რომელიც ნათქვამი იყო სახელის გულისათვის. ყოველ შემთხვევაში მე სახეში მქონდა და მაქვს სიკეთე ჩვენი ტანჯული ერისა და სხვა არაფერი. ეს შენ კარგად იცი და მიხდა, რომ სხვებმაც შეიგნონ...“

სიცოცხლე მხოლოდ მაშინ ფასობს, თუ ქვეყნისთვის სასიკეთო საქმეს აკეთებ: „პირადათ ჩემთვის სულ ერთია, დღეს აღარ ვიქნები თუ ხვალ, მაგრამ ის კი მწყინს, რომ, როდესაც დავმწიფდი, ჩავჯექი გრძნობა-გონებაში, მაშინ უნდა შევიქმნე უძღური და ურგები ქვეყნისათვის...“ ამ დარღსაც აკაკი იაკობს გაუმხელს პირად წე-

რილში...

არ არის შემთხვევითი ეს განღობა
თან.

* * *

იაკობი ხანგრძლივად ავადმყოფობდა. 1912 წლი
მარტს ანდერძი შეუდგენია (1 ივნისს გარდაიცვალა). თ
ვისი ქონება „წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოე
ბას“ უანდერძა და მასვე დააკისრა ანდერძის პირობების
დაცვა. ერთ-ერთი პირობა ასეთი იყო: „წერა-კითხვის სა
ზოგადოება“ „ყოველწლიურად აძლევს აკაკი რომტომის
ძე წერეთელს ას მანეთს, როგორც ჰონორარს იმ საბავშ
ვო ლექსებისათვის, რომლებიც იბეჭდება „დედა-ენაში“
და რომლებიც ჩემის თხოვნით სპეციალურად დაწერილა
ამ ჩემი გამოცემისათვის“... ანდერძში პერსონალურად ია
კობმა თავისი და მოიხსენია (ეფემია), დისშვილები
გიორგი და კონსტანტინე, ძმისშვილი შალვა და აკაკი
წერეთელი! საგულისხმო ფაქტია...

აკაკის ბედმა არგუნა, გამოსათხოვარი სიტყვა ეთქვა
იაკობისთვის. ასე დაასრულა სიტყვა: „აქ კი ილაღადებენ
შენი ნაშრომნი და დარჩება სამარადისოდ შენგან გატკეპ
ნილი გზა და ვინც ამ გზას არ გაივლის, ის არც
ქართველად იხსენიება. კურთხეულ იყოს სამარადისოდ
ის წმინდა გზა და მასთან ერთად სახსენებელი შენი“...

იყვნენ მოღვაწენი, იცოდნენ ფასი ერთმანეთისა და
გვიტარებდნენ სამომავლო გაკვეთილებს ერთმანეთის შე
ფასება-დაფასებაში.

არ დაობდნენ? არ კამათობდნენ? ყველაფერში
ეთანხმებოდნენ ერთმანეთს? არ იყო, რა თქმა უნდა, ასე...

გავიხსენოთ ცნობილი პაექრობა აკაკისა და იაკობს შორის ენობრივ საკითხებზე. ესეც გავიხსენოთ: ზოგადი პოზიცია თაობისა, ილიას თაობისა, საერთოა: ენა უნიკალური ფენომენია და ეროვნულობის უპირველესი ნიშანი; მამულიშვილობა, მამულისმოყვარეობა დედაენის სადარაჯოზე მტკიცედ დგომაა.

ვფიქრობთ, დღევანდელ მკითხველს ბევრ რამეზე დააფიქრებს მათი სიტყვა, საქმე და ქმედება; საუკუნისწინანდელი კულტურა პოლემიკისა. ფაქტია: მათთვის არსებობს საზოგადო საქმე და უკომპრომისობა საზოგადო ინტერესებიდან გამომდინარე. პიროვნულ სიმპათიანტიპათიებს ამ შემთხვევაში ნაკლებ ანგარიშს უწევდნენ. უფრო სწორად: პიროვნული ურთიერთობანი, პიროვნული სიმპათია-ანტიპათია ობიექტურ სათქმელს არ ავიწყებთ, ობიექტური სათქმელისათვის გვერდს არ აავლებინებს. ზოგჯერ შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ ძალზედ მკაცრია ტონი მოპაექრეთა; ერთი შეხედვით პიროვნული ღირსების შემლახველიც, თითქოს, მაგრამ ეს მხოლოდ „თითქოს“... მათი პირადი ურთიერთობები, მათი პირადი დამოკიდებულებები ამით არ იცვლებოდა, ეს მათ ურთიერთდამოკიდებულებაზე უარყოფითად არ მოქმედებდა...

დღეს გაჭირდება მსგავსი მაგალითების მოძიება. ალბათ დრომ უნდა განვლოს, რომ ჩვენი საპოლემიკო კულტურა იმ დონეზე ავიდეს, XIX საუკუნის მეორე ნახევარში რომ იყო...

ახლა კონკრეტულად: ენობრივ საკითხებზე პაექრობენ აკაკი და იაკობი.

1894 წლის 3 ივლისს გაზეთ „კვალის“ 28-ე ნომერში დაიბეჭდა აკაკი წერეთლის მომცრო წერილი „ჭრელი ფიქრები“. აკაკი ჩვეული იუმორისტული და ირონიული სტილით მიმოიხილავს გაზეთ „ივერიის“ 137-ე ნომერში დაბეჭდილ არაკს. არაკის პერსონაჟები არიან გუგული, ბულბული და ვირი. წერილს ასე დაასრულებს აკაკი: „ერთი წუნი იმ ვირის ის არის, რომ ქართული არ ჰცოდნია; მის ნაცვლად, რომ გუგულს უთხრას, პირველ მგალობლად „აღვიარებო“, ის ჩიქორთულად ეუბნება „გაღვიარებო“. საგულისხმოა, რომ „ჭრელი ფიქრების“ ავტორი საანალიზოდ აღებული არაკის ავტორს არ ასახელებს. არადა, ავტორი „ივერიაში“ გამოქვეყნებული არაკისა იაკობ გოგებაშვილი იყო. ამიტომაც იაკობი პასუხს გასცემს, „პაწია სამაგიერო“ ჰქვია საპასუხო წერილს, რომელსაც ასეთ ეპიგრაფს წაუძღვარებს: „რომელთა საწყაულითა მიუწყოთ, მოგეწყოსთ თქვენ“. ეს ეპიგრაფიც და სათაურიც იმას გულისხმობს, რომ იაკობი თავს იმართლებს და ენობრივ შეცდომებს დაძებნის აკაკის წერილში.

აკაკიმ სადავოდ გახადა „გაღვიარებ“ ფორმის მართებული. მოდით, ამასაც ჩავუფიქრდეთ: ორი გენიოსი, საქვეყნო საქმეში ყელამდე ჩაფლული მოღვაწეები „იცლიან“ და ერთი ზმნური ფორმის მართებულობა-უმართებულობაზე დაობენ, პაექრობენ... თითქოსდა მართივი საკითხია „აღვიარებ“ არის სწორი თუ „გაღვიარებ“. შეიძლება ზოგ დღევანდელ „მოღვაწეს“ ღიმილიც კი მოჰგვაროს ამ ფაქტმა, მეტი საქმე არა ჰქონდათო, მაგრამ როგორც ერთისათვის, ისე მეორისათვის საკითხი უფრო პრინციპულად დგას: საქმე სწორმეტყველებას ეხება და ამ შემთხვევაში აკაკი თვალს ვერ მოუხუჭავს

ვერავის შეცდომას... ასევე პრინციპულია ეს საკითხი იაკობისათვის - მას ქართული დაუწუნეს! დიას, ქართული დაუწუნეს კაცს, რომელმაც მთელი შეგნებული ცხოვრება ქართული ენის სამსახურს შეაღია... სხვა რომ არა იყოს რა, ამგვარი საქმიანობის კაცისთვის ეს თავმოყვარეობა - პატივმოყვარეობის შელახვაცაა...

თუმცა ნუ გავიგებთ ასე; იაკობი არასდროს ყოფილა ახირებული პიროვნება; მე ასე ვთქვი და ესაა სწორიო - არ იყო მისი პრინციპი. მართალია, იგონებენ, რომ „თავისნათქვამა“ იყო, მაგრამ „თავისნათქვამობა“ საკუთარი აზრის ჭეშმარიტებაში დარწმუნებულობის გამოხატვა იყო. მისი თანამედროვენი არაერთ მაგალითს მოიყვანენ ამ აზრის დასტურად...

იაკობი პირადი ღირსების შელახვად არ მიიჩნევს საკუთარი შეცდომის აღიარებას. ამბობდა, შეუცდომელი ნხლოლდ ღმერთია და უსაქმო ძილისგუდაო!... ეს გენიოსთა დიდკაცური თვისება იყო... არა თუ აკაკი წერეთლისაგან, რომელსაც იაკობი უაღრესად დიდ პატივს სცემს, არამედ ნაკლებად გამოჩენილი და ახალგაზრდა კაცისაგან მიუღია მას შენიშვნა.

იოსებ მჭედლიშვილი იგონებს: 15-16 წლისა ვიქნებოდი, იაკობს რომ გავეცანიო. „როდესაც ლაპარაკში შევეჩვიე, ისე წავთამამდი, რომ აქა-იქ ფრთხილად ენაც დავუწუნე მის სახელმძღვანელოებს... თქვენს წიგნებში ზოგან არ არის ხალხურად დაწერილი წერილებიო... - აბა, სადა, მაჩვენეო“, - უთქვამს იაკობს და „ბუნების კარი“ მიუწვდია, ცოტა არ იყოს, შევფიქრდიო, განაგრძობს ი. მჭედლიშვილი. დინჯად გადაუშლია წიგნი და უპოვია სასურველი მაგალითი. „აი, ბატონო იაკობ, ავიღოთ, მაგალითად ამბავი გველზე, ასე იწყება: „ყველამ იცის, რომ გველი შხამიანი ცხოველია“. ხალხი იტყვის: „ყვე-

ლამ იცის, გველი შხამიანი ცხოველია“. ი. მჭედლიშვილს მსგავსი მაგალითები სხვაც დაუძებნია. იაკობს უთქვამს: „იცი, ყმაწვილო, შენ მართალი ხარ, ზოგჯერ ადგილს არ უნდა „რომ“. მერე წიგნიც უჩუქებია და უთხოვია, რაც კი გასწორების ღირსად ცნო, გაასწორე და მომიტანე...“

ისიც ცნობილი ფაქტია, რომ იაკობს ჯილდო ჰქონდა დაწესებული, ვინც მის სახელმძღვანელოში შეცდომას აღმოაჩენდა, თითო შეცდომის აღმოჩენაში შაურს ჩუქნიდა, როცა „დედაენის“ საანბანე ნაწილი ორი შაური ღირდა...

და ამიტომაც ერთი სადავო ზმნური ფორმის გამო - გაღიარებ თუ აღვიარებ - პოლემიკას უმართავს აკაკის... თუმცა, არა მხოლოდ აკაკის: იაკობის საპასუხო წერილს „კვალის“ სარედაქციო წერილი მოჰყვა. რა თქმა უნდა, აკაკის ემზრობოდნენ. შემდგომ იაკობს დაუპირისპირდნენ გ. წერეთელი, კ. დოდაშვილი და ს. ხუნდაძე. ამ პოლემიკის დროს 7 წერილი გამოქვეყნდა იაკობისა... დავის საგანი, გარდა აღნიშნული ფორმებისა, სხვა საკითხებიც გახდა.

იაკობი პრინციპულად იცავს თავს და ყველა საპასუხო წერილში აკაკის სახელი გაიღვებს, როგორც პოლემიკის წამომწყებისა და ამ პოლემიკის ფარული წამქეზებლისა. აკაკის ირონიულ, ზოგჯერ ცინიკურ, ტონს არც იაკობი ჩამორჩება. ზოგ შემთხვევაში ისეთი შთაბეჭდილება შეიძლება დარჩეს მკითხველს, თითქოს დაუძინებელი მტრები ეპაექრებიანო ერთმანეთს. მაგალითად, აკაკის „ჭრელი ფიქრების“ საპასუხო წერილში „პაწია სამაგიერო“ იაკობი წერს: აკაკის წერილი „შეთხზულია მხოლოდ წერილის კუდისთვის, რომელიც სწორედ მორიელის კუდს მოგაგონებთ. აი, ეს გესლიანი

კუდი მთლად“ და იაკობს შემდეგ მოჰყავს ციტატა, ზევით რომ მოვიყვანეთ, ის ციტატა. იაკობის წერილის ამ ადგილს და საერთოდ იაკობის განწყობას აკაკი საპასუხო წერილში ასეთი ვარიაციით წარმოგვიდგენს: იაკობი ამბობსო „აკაკიმ მორიელივით კუდი მოიქნია, ჩემი გათახსირება მოინდომა, მოუმიზეზებია, უნდა დაბალ ღობედ მნახოს, დამჩაგროს, უსაფუძვლოდ მიკბინოს და სხვანი“... აკაკი, რა თქმა უნდა, ამუქებს იაკობის აზრს. აქვე შევნიშნავთ, ასე გამუქება, ასე დაძაბვა სიტუაციისა სამსჯელო საგნის (დედაენის სიწმინდის) დიდმნიშვნელოვნობიდან გამომდინარეობს...

და აკაკი განაგრძობს: „უნდა რომ დამჩაგროს, უსაფუძვლოდ მიკბინოს და სხვანი: თვარა მე ქართულში უცოდველი ვარ და სხვები კი ყველა დამნაშავეო და მათ რიცხვში, რასაკვირველია, აკაკიცო, რადგან მის პატარა წერილში ათი მსხვილი და უტყუარი შეცდომა ვიპოვეო“. ერთგანაც და მეორეგანაც საკმაოდაა ისეთი სიტყვები, რომლებიც შეიძლებოდა განაწყენების საფუძველი შექმნილიყო. მაგრამ სიტყვაზე გამოდევნება არაა მათი ჩვევა. ეს სიტყვა რად მითხარი და რად მაკადრეო, არაა ამაზე საუბარი... ყველაზე დიდი შეურაცხყოფა, რაც შეიძლება იაკობს ანდა აკაკის მიაყენონ, ესაა ენის უცოდინარობის დაბრალება. ამას უნდა მივაპყროთ ყურადღება. იაკობი წერს: „გესლიანობას ჯერჯერობით თვალი ავარიდოთ და მივაქციოთ ჩვენი ყურადღება მხოლოდ ენის უცოდინარობის დაბრალებას“. აკაკი ასე იტყვის: „ვნახოთ ახლა, ან თავს როგორ მართლულობს, ან მე როგორ მიმტკიცებს ენის უვიცობას“...

საგულისხმო ფაქტია და სადღეისოდაც სანატრელი თვისება კაცისა: ქართველს ქართულის არცოდნა ყველაზე დიდ ცოდვად მიაჩნია და დედაენის უცოდინარობაში

მხილება, ყველაზე დიდ დანაშაულად... და ეს იყო საუკუნის წინათ. ეს იყო ილიას, აკაკის, იაკობის, ვაჟასა და ზოგი სხვისაც აქტიური ეროვნული პოზიციის გამოვლენა. მათთვის ჭეშმარიტი ქართველობის, მამულიშვილობის ერთ-ერთი გამოვლენება დედაენის ღირსეული ცოდნა იყო.

დიდად საინტერესოა ისიც, ვის ეკამათებიან ისინი, ვის თვლიან პაექრობის ღირსად. იაკობ ბურჭულაძე იგონებს: „იაკობი ეკამათებოდა გიორგი წერეთელსა და დოდაშვილს, რომლებმაც უსაყვედურეს იაკობს: „ხმა ვერ ამოგვიღია გოგებაშვილის მიერ შედგენილი წიგნების შესახებ, მაშინვე იაკობი ქვა-გუნდასა და ცეცხლს დაგვაყრისო“. იაკობმა სხვათა შორის უპასუხა: „ოთხ კრიტიკოსში მხოლოდ ერთს ვაძლევდი პასუხს. ეს ჩვენი პასუხი ყოველთვის იყო თავაზიანი, თუ კრიტიკოსი მართებულად გვეპყრობოდა ჩვენ და ჩვენს წიგნებსა. მაგალითად, წარსული წლის მაისში ერთმა ახალციხელმა მასწავლებელმა დაბეჭდა „ივერიაში“ ვრცელი შენიშვნები „დედაენის“ შესახებ. შენიშვნები იყო დაწერილი გულწრფელად (გთხოვთ მიაქციოთ ყურადღება - გ.გ.)... საგნის სიყვარულით, მიუდგომლად და მიუფერებლად. ჩვენც ასეთივე შენიშვნები დავუწერეთ „მოამბეში“ და სრულის თავაზიანობით მოვეპყართ. გ. წერეთელმა და დოდაშვილმა ჩვენი დამცირება მოინდომეს და თვითონ იქმნენ დამცირებელი ჩვენ მიერ“.

აქ აშკარად გამოიკვეთა ძირითადი საპოლემიკო პრინციპები იაკობისა: თავაზიანობა, გულწრფელობა, საგნის სიყვარული, ობიექტურობა („მიუდგომლობა“)...

მაგრამ დაუვებრუნდეთ ისევ პაექრობას აკაკისა და იაკობს შორის. ერთი შეხედვით, ისეთი შთაბეჭდილება შეიძლება დარჩეს, თითქოს აკაკისთან კამათში თავაზი-

ნობის პრინციპი ირღვევა: იქ გესლზე, შხამზე და მორიე-
ლობაზეა საუბარი. თუმცა ეს ერთი შეხედვით...

მაგრამ ჯერ აკაკისეული საპოლემიკო პრინციპიც
გავიხსენოთ. იაკობის წერილს „პაწია სამაგიერო“ აკაკი
უპასუხებს წერილით „არ ცოდნა, არ ცოდვაო“. წერილს
ასე იწყებს: „ბატონმა დოდაშვილმა, გიორგი წერეთელმა
და მე დავსკვენით პირობა, რომ „კვალისათვის“ კიდევ
ერთი განყოფილება მიგვემატებია - „სასწორმეტყველო“
და ჩვენს მწერლობაში როცა შევნიშნავდით ურიგო ქარ-
თულს, გვემხილება ხოლმე. პირველი სანიმუშო ისარი
მე გავტყორცე და იმ ისარმაც ყურთან გაუზუზუნა ბა-
ტონ იაკობ სიმონიძეს (სიმონიძე, მოგეხსენებათ, იაკობის
ფსევდონიმა - გ.გ.); - აკაკი განაგრძობს - ბატონი ია-
კობი მისთანა კაცია, რომ ბუზსაც არავის ააფრენინებს,
თვარა ყურთან ისრის გაზუზუნებას როგორ აიცდენდა?
ეს ჩვენ წინდაწინვე ვიცოდით, მაგრამ მაინც პირველად
სიმონიძეს მიტომ გამოვეთამაშეთ, რომ ის სხვებზე უფ-
რო შესამჩნევია: ისა ზრდის და ისა წვრთნის ქართველ
ახალგაზრდობას, ენასაც ყველა მისგან სწავლობს და, მა-
შასაღამე, იმის მცირე შეცდომასაც უფრო მეტი ვნების
მოტანა შეუძლია, ვიდრე სხვისას. ეს ჩვენი უმანკო აზ-
რი და კეთილი განზრახვა იყოო...“

აქედან გამომდინარე, აკაკისეული პრინციპი პოლემი-
კისა შეიძლება ასეც ჩამოყალიბდეს: ნებისმიერი კრიტი-
კა და ნებისმიერი პოლემიკა მაშინ შეიძლება ჩაითვალოს
გამართლებად, თუ ის საზოგადო ინტერესს ემსახურება.
პიროვნულ, სუბიექტურ ინტერესებზე აგებული პოლემი-
კა მანკიერი აზრია და ბოროტი განზრახვაო.

აქ ილიას აზრიც მინდა გავიხსენო: „ჩვენი ქართული
ენა ისე გვიყვარს, რომ ჯერ ვეცდებით, რომ მის
წინააღმდეგ არ მოვიქცეთ და თუ ღმერთი გაგვიწყრა და

უხერხოდ მოგვივა რამე, მის შენიშვნას სიხარულით და მადლობით მივიღებთო“. ფაქტია: ძირითადი პრინციპი ერთია... ამის დასტურად ერთ ადგილსაც მოვიყვანო... კისადმი იაკობის საპასუხო წერილიდან:

აკაკი ერთ-ერთ თავის წერილში წერდა, რომ ვაპირებდი „დედაენისა“ და „ბუნების კარის“ ენობრივ გარჩევასაც, მაგრამ არ მინდა იაკობს ვაწყენინო და ამ განზრახვაზე ხელს ვიღებო. იაკობი უპასუხებს: „თუ მართლა ამ განზრახვაზედ ხელი აიღო აკაკიმ, დიდად გვაწყენინებს. ჩვენი გულითადი ნატვრა იყო და არის, მოვესწროთ როდისმე ჩვენის წიგნების გარჩევას შეგნებულისა და განვითარებულის პირის მიერ. რადგანაც ამისთანა პირთა შორის აკაკის ერთი უპირველესი ადგილი უჭირავს, ამიტომ უკეთესს კრიტიკოსს ველარც კი ვინატრებთ. სამაგიერო სიკეთეს ვეცდებით გადავუხადოთ დაუყოვნებლივ. ჩვენ ჯერ პასუხს ვუგებთ, შემდეგ გავარჩევთ მის თხზულებებსა და დავაფასებთ შეძლებისდაგვარად მისს ენას. სიკეთის მეტს ეს, ერთმანეთის ნაწერის დაფასება არაფერს არ მოიტანს“. ამ მწვავე პოლემიკაში ნათლადაა გამოკვეთილი პიროვნული პატივისცემა იაკობისა აკაკის მიმართ. ეს მთავარია, რომ კრიტიკა უკადრის პოლემიკად არ გადაიქცეს. ასეთივეა აკაკის პოზიციაც: „ჩვენ დიდი პატივისმცემელი ვართ იაკობ სიმონიძისა და მისი წყენა სრულიად არ გვესიამოვნებაო“, - აცხადებს და განაგრძობს პოლემიკას... თუმცა ცხელ გულზე აკაკისა და იაკობის კამათში მაინც გაიელვებს უსიამოვნო ტონი, მაინც დაირღვა თავაზიანობის პრინციპი... ამას თვითონვე გრძნობენ და ცდილობენ მკითხველის თვალში ახსნა მოუძებნონ. იაკობი ასეთ რაიმეს წერს: აკაკი ამბობს, რომ მართალია, შხამიანი ისარი ვესროლეთ ერთმანეთს, მაგრამ ეს ისე მოგვივიდა, უცაბედად,

ლამაზის, მახვილის სიტყვის სიყვარულით და მე მჯერაო ეს. მეც ვეთანხმებიო. როგორც ვხედავთ, წამოცდები ნილი უსიამოვნო სიტყვისთვის ბოდიშს უნდაან ერთმანეთს და გრძელდება პოლემიკა. საინტერესო ტერმინებს გამოიყენებენ: რიგიანი კრიტიკა, ნაყოფიერი კრიტიკა და ანტიკრიტიკა. ერთგან უკადრისი პოლემიკაც ითქვა. თუკი ვინმე ქართული პოლემიკური კულტურის ისტორიას შეისწავლის, უძლიერეს მასალას მოგვცემენ ჩვენი კლასიკოსები ამისთვის.

ღიას, მათთვის პოლემიკა არის საკადრისი და უკადრისი. უკადრისი პოლემიკა იგივე ანტიკრიტიკაა...

ზემოთ საპოლემიკო კულტურაზე გვქონდა საუბარი; აკაკისა და იაკობის პოლემიკას რომ ვიხსენებთ (ასევე აკაკისა და ილიას პოლემიკას), და ამ ფონზე საუკუნის-შემდეგდროინდელ საპოლემიკო კულტურას გადავავლებთ თვალს, სამწუხარო რეალობის წინაშე დავდებით: წარსულის გაკვეთილებს უკვალოდ ჩაუვლია... მთავარი მიზანი დაიკარგა: ის, რასაც ეროვნული ინტერესი ჰქვია. პიროვნულმა ინტერესებმა იმძლავრეს...

თუმცა, ეს შორს წავგიყვანს... ისევ საკითხს დავუბრუნდეთ, დავა ენობრივ პრობლემებზე აკაკისა და იაკობს შორის ერთი ზმნური ფორმის მართლწერის თაობაზე წარმოიშვა. გავიხსენოთ: სადავო ის ფორმა გახდა, იაკობის არაკში ვირი რომ ეუბნება გუგულს - **პირველ მგალობლად გაღიარებო. გაღიარებ** ფორმა მიუღებელია აკაკისთვის. უნდა იყოსო: **პირველ მგალობლად აღგიარებო**. კაცმა რომ თქვას, ღირდა კი ამ ერთი ფორმის თაობაზე ამდენი დავა? მაგრამ, როგორც ჩანს, ღირდა. აქ პრინციპია მთავარი. აკაკის მოწონებული **აღგიარებ** ფორმა ისტორიულად მართებული ფორმაა. საღმრთო წერილს მოიშველიებს კიდევ აკაკი არგუმენტად, თუმცა ეს არგუ-

მენტი იაკობისთვისაც ნაცნობია, მაგრამ ამ შემთხვევაში უდავოდ გასაზიარებელია იაკობის მსჯელობა: „საღმრთო წერილის ენაზედ მეთე საუკუნიდან აღარა სდგას საქართველო და ახლა მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოს როგორ დაუბრუნდეთ, ხომ მთლად დამარხვა მოგვინდება ახლანდელის ცოცხალის ენისა ლიტერატურასა და საუბარში?“

რთული დრო უდგას ქართულ სალიტერატურო ენას: არა გვაქვს ერთიანი ნორმები. ძირითადი პრინციპი ნათელია, თუმცა ცალკეული კონკრეტული საკითხების გარკვევა ღიდ დროსა და ენერგიას მოითხოვს. ხშირ შემთხვევაში იმ ენობრივი საფუძვლის კვალიც იჩენს თავს, რომელზეც აღიზარდნენ. ამიტომაც, აკაკი ზოგჯერ ისეთი ფორმის მართებულობასაც ამტკიცებს, სხვისთვის რომ უდავოა (გავიხსენოთ აკაკის მსჯელობა „ყოლიფერი“ სიტყვის თაობაზე: **ყოველი ფერი და არა ყველა ფერიო...**), თუმცა ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, ალგიარებ და გაღიარებ რომ არის, საქმე სხვაგარადაა...

თუმცა დიალექტური ვარიანტების საკითხი მათთან მაინც დგას. ერთ-ერთ საპოლემიკო წერილში იაკობი ამ საკითხზეც მსჯელობს. ეტყობა, მას შეუძომწმებია საქართველოს თითქმის ყველა კუთხის წარმომადგენელთან და იმ ფორმის მართებულობა, რომელსაც თვითონ უჭერს მხარს, ყველგან დაუდასტურებია. მაგრამ არ გავიგოთ ისე, რომ აკაკი ცდებოდა ამ საკითხში. ასე ნუ იტყვით. აქ საკითხისადმი პრინციპული მიდგომაა განსხვავებული. მოცილე ფორმათა შორის აკაკი ისტორიულად უფრო მართებულს ანიჭებს უპირატესობას. ამ შემთხვევაში ანგარიშს არ უწევს სასაუბრო ენას. დღეს ნორმათა დადგენის მხოლოდ ეს პრინციპი არაა გაზიარებული. თუ კლასიკოსთა ნაწერებში, საერთო-სახალხო ენაში

ძირითადად გავრცელებულია ისტორიულად თუნდაც არა-
მართებული ფორმა, ნორმად მაინც ამას ვირჩევთ. მაგა-
ლითად: **ნენ** დაბოლოება რომ გვაქვს სუბიექტურ მესამე
პირის მრავლობით რიცხვში - მოვიდნენ, აკეთებდნენ -
გრამატიკული თვალსაზრისით გაუმართლებელი ფორმაა.
მოვიდენ, აკეთებდენ უფრო მართებულია. მაგრამ ფორმის
გავრცელების სიხშირე იქნა მიღებული მხედველობაში
და ნორმად **მოვიდნენ, აკეთებდნენ** ტიპის ფორმები დაკა-
ნონდა. სხვათა შორის ამ ფორმებსაც შეეხნენ პოლემი-
კის დროს. ასე რომ, დღევანდელი თვალსაზრისით (და
ალბათ იმდროინდელითაც) იაკობის პოზიცია ჩანს მარ-
თებული. აკაკის თავგამოდება ენის არცოდნის შედეგი კი
არა არის, არამედ ენის ისტორიის კარგი ცოდნის შედე-
გია! უბრალოდ: სხვადასხვა თეორიულ პოზიციაზე იდგ-
ნენ...

და მაინც, ღირდა კი დავად?

უდავოდ ღირდა. როგორც ვთქვი, პოლემიკა აქედან
დაიწყო. შემდეგ მრავალ იმ დროისათვის აქტუალურ სა-
კითხზე იყო მსჯელობა. ეს ეხება ცალკეულ მორფოლო-
გიურ ფორმებს, სიტყვათა რიგს, სინტაქსისა თუ
სტილისტიკის მრავალ საკითხს. ეს საკითხები დღეს
შეიძლება ასე აქტუალური არ იყოს, მაგრამ იმ
დროისათვის უდავოდ ფასეულია და ღირებული.

ამგვარი კამათის გახსენების დროს, თავისთავად,
მაინც გაკრთება სურვილი - ამ ვრცელ და მრავალსა-
კითხის მომცველ კამათში სამართლის სასწორი უმეტე-
სად ვის მხარეს იყო გადახრილი. ძნელია ახლა ამის
რკვევა. ერთი რამის თქმა კი აუცილებელია:

იაკობს ყოველთვის სჯეროდა, რომ ის იყო მართალი.
მისი მსჯელობაც ყოველთვის არგუმენტირებული იყო.
საწინააღმდეგო აზრის დასარღვევად ყოველთვის

ცდილობდა დამაჯერებელი კონტრარგუმენტების მოყვანას. იოსებ იმედაშვილი იგონებს: იაკობი თავის სახელმძღვანელოში შეტანილ ყოველ სიტყვას, განსაკუთრებით ამა თუ იმ თავისებურ გამოთქმას, ამვლელსა და ჩამვლელს, დიდსა და პატარას, სწავლულსა და უსწავლელს ჰკითხავდა, პრესაში არკვევდა...

ასე იყო აკაკის შემთხვევაშიც: აკაკის ყოველთვის სწამდა, რომ სიმართლე მის მხარეს იყო და საამისოდ არც არგუმენტებს იშურებდა და არც ლოგიკურ მსჯელობას. ღვთის მადლით, ქართულ სიტყვასაც დიდოსტატურად ფლობდა და მკითხველის სიმპათიაც მისი წერილის კითხვისას, მისკენ იყო, თუმცა... თუმცა არ იყო იოლი პოზიციათა შეჯერება... ამის მიზეზი ისიც იყო, რომ ერთიცა და მეორეც დაუნდობელი პოლემისტია, სიმართლისათვის თავდაუზოგავი მებრძოლი.

მათი თანამედროვენი საგანგებოდ განაზავენ იაკობის ამგვარ თვისებას: „იაკობი ისეთი იყო, - წერს ი. იმედაშვილი, - მოკამათეს, როგორც იტყვიან, რჯულამდე ჩაჰყვებოდა, თუ მისი აზრი საეჭვოდ მოეჩვენებოდაო“... შიომღვიმელიც გაიხსენებს მოგვიანებით: „იაკობი მუდამ პირში მთქმელი კაცი იყო და დიდი ბოდიშები არ იცოდა... იაკობი სულ მუდამ თავისნათქვამი კაცი იყო, მით უმეტეს, როდესაც სრული სიმართლე იმისკენ იყო“. მოკლედ რომ ვთქვათ, ყოველთვის სიმართლეს იცავდა, რაიმე სუბიექტური მოსაზრებით მართალ გზას გვერდს არ აუქცევდა...

ერთი საინტერესო ფაქტიც გავიხსენოთ: „დედაენაში“ მოთავსებულ ერთ-ერთ საკითხავ მასალაში ეწერა თურმე, რომ ოფოფი კუკუს იძახისო. გაზეთებმა განგაში ატეხეს, ეს რას ასწავლის იაკობი ბავშვებსო. ოფოფი იმიტომ ჰქვია, რომ ოფ-ოფ-ს იძახისო. ნოტებიც კი დაუზა-

ტეს თურმე ერთ-ერთ გაზეთში. ვერ დაითანხმეს იაკობი. ფაქტი ისაა, რომ ოპონენტებმა ვერ დაარწმუნეს იაკობი. იაკობს დაუბარებია იოსებ მჭედლიშვილი. „მიველი თუ არა, იაკობმა მაშინვე ოფოფზე ჩამომიგდო ლაპარაკი. წყენით შემომჩვილა,- იგონებს იოსები, - ყმაწვილო, გესმის, ეს ხალხი რას მიმტკიცებს! ოფოფი კუკუს კი არა ოფოფს იძახისო. შენ, როგორც სოფლის შვილმა, მწერალმა, ხმა უნდა ამოიღო“. დღეს შეიძლება ცოტა მხიარულად ჟღერდეს, მაგრამ იაკობისთვის მთავარი ისაა, რომ ვინც დედაენას აიღებს ხელში, მას მხოლოდ სიმართლე უნდა უთხრას, რაც არ უნდა უმნიშვნელო ფაქტად ეჩვენებოდეს ვინმეს ეს... იოსებ მჭედლიშვილს იქვე უპასუხია, რომ იაკობი არ იყო სწორი. „მართლა? - გაკვირვებით უთქვამს იაკობს და დაუმატებია: შენ ტყუილს არ იტყვი, ამიტომ დაგიჯერებო“ და შემდეგ რომელიღაც გაზეთში დაუწერია კიდევ ამის თაობაზე... იაკობის პრინციპი ნათელია. მარკუს ავრელიუსის სიტყვებით შეიძლება გადმოიცეს: „უნდა შეგეძლოს შეიცვალო შეხედულება, თუკი ვინმე დაგანახვებს შენი შეხედულების მცდარობას. მაგრამ შეხედულების შეცვლის საბაბი უნდა იყოს რაიმე დიდი და ნათელი, როგორც, მაგალითად, სამართლიანობა, საზოგადო სიკეთისა თუ სხვა მათი მსგავსისათვის ზრუნვა და არა ის, რაც სასიამოვნოდ გიჩანს, ან ღიღებას გიქადის შენ“. ისეთი შთაბეჭდილება მექმნება, თითქოს ავრელიუსი ჩვენი კლასიკოსების ცხოვრებას იცნობდა და ამის მიხედვით გააკეთა ეს დასკვნა...

თავისნათქვამი კაცი იყო, როცა წერენ, ახირებულობას კი არ გულისხმობენ, საბუთიანობა უყვარდა და უსაბუთო მსჯელობას ვერ დაეთანხმებოდაო, ამას აღნიშნავენ. მას არც პრეტენზია ჰქონდა ყოვლისმცოდნი-

სა. ამას მოყვანილი მაგალითებიც ადასტურებენ. აკაკი-სადმი საპასუხო წერილიდან ერთი ადგილის მოშველიე-ბაც შეიძლება: „ენაში ხომ ვკოჭლობთ და ვკოჭლობთ ყველანი, მაგრამ ეს არ შეადგენს ჩვენს მთავარ ნაკლს. მომაკვდინებელი ჩვენი სენი უფრო სხვაა. ჩვენ ძლიერ ღატაკნი ვართ ნათელის აზრითა, მიმართულებითა, გარკვეულის მიზნით. ჩვენი ენა კიდევ ჭარტალობს, ხოლო თავი კი ცალიერობს. ამის გამო ჩვენი ლიტერატურა წყალწყალა შეჭამანდს მოგაგონებთ, რომელშიც ლობიოს მარცვალი- თითო საათობით უნდა ეძებოთ. კალმის ასს ნაწარმოებში 99 უთავბოლო ყბელობაა და სხვა არაფერი... ამის გამო საჭიროა ენის გარდა შინაარსიც გავხადოთ საგნად ერთმანეთის ნაწერის კრიტიკისა, თუ აკაკიც ინებებს“.

ასე რომ, ეს პაექრობა ჩამთავრდა, სათქმელი ითქვა. აკაკიმ თავისი ამტკიცა, იაკობმა - თავისი. ამ საკითხების განხილვა არაა ჩვენი მიზანი, ჩვენ ზოგადი პოზიციები და ერთმანეთის მიმართ დამოკიდებულებები გვინტერესებს.

ჩამთავრდა პაექრობა, თუმცა იაკობი ახალ პაექრობაში იწვევს აკაკის (“ენის გარდა შინაარსიც გავხადოთ საგნად ერთმანეთის ნაწერის კრიტიკისა, თუ აკაკიც ინებებსო”). გამოდის, რომ ამ პაექრობით ნაწყენი არ რჩება. და ალბათ იმიტომ, რომ რაღაც გაირკვა, რაღაცას ნათელი მოუფინა; ჭეშმარიტებისაკენ სავალი გზები დაილანდა. ამისთვის იდავეს, იკამათეს, გაცხარდნენ კიდევ... ცოტა მოგვიანებით იაკობი დაწერს: „აკაკი წერეთელსა და ჩემ შორის დაწყებული ხანგრძლივი პოლემიკა ქართული ენის გრამატიკული ფორმების თაობაზე იმით დასრულდა, რომ ჩვენი მანამდე უბრალო ნაცნობობა თითქმის მეგობრობად იქცა“.

აქ ერთი საკითხიც არის ძალიან საინტერესო: მათი პიროვნული ურთიერთობები და მათი საზოგადო ასპარეზზე შეხვედრები. პირად ურთიერთობებში ჩვეულებრივი ადამიანები არიან: ღავით, ჩხუბით თუ კინკლაობით. საქმე საქმეზე რომ მიდგება, იციან ერთმანეთის ფასი, პატივისცემა... ბევრი მოგონება შემოგვრჩა. რა თქმა უნდა, ჩვენ უნდა ვენდოთ ავტორებს. მით უმეტეს, როცა ავტორი ისაა, ვისთვისაც აკაკიც და იაკობიც უდიდესი ავტორიტეტები არიან...

შიო მღვიმელი იგონებს: „ერთხელ წერა-კითხვის საზოგადოებაში აკაკი, ანტონ ფურცელაძე და კიდევ ერთი სხვა მუსაიფობდნენ. მე წიგნის საწყობში მომიხდა გასვლა. ჩემი იქ არყოფნისას რა ილაპარაკეს, არ გამიგია. გაიარა სულ მცირე დრომ და იაკობიც შემოვიდა თავის ჩვეულ ვადაზე.

- აი, აკაკი, იაკობიცაო, სთქვა გულმოსვლით ანტონმა და მივარდა იაკობს მწარე სიცილით და ყვედრებით: კაცო, ის რაები გილაპარაკია ჩემზედაო.

- რაო? რა მილაპარაკნიაო!

- აი, ეს შენ და ეს აკაკიო და მოუყვა.

აენტო გოგებაშვილი, დაიწყო ცხვირში ფრუტუნი, ერთი რაც ძალა და ღონე ჰქონდა დასცხო იატაკს ჯონი და უთხრა:

- აკაკი, შენ ნამდვილი ჭორიკანა დედაკაცი ხარო... უთხრა სხვა მრავალი სიტყვებიც პირიდან ცეცხლის ყრით და მიაჩერდა მრისხანე თვალებით. და რომ აკაკისგან ვერაფერი პასუხი ვერ მიიღო, ფუ, შენს კაცობასო და გავარდა გარეთ.

- აბა, ამის შემდეგ რაღა ვითხრაო, უთხრა აკაკის ანტონმა და ისიც გაჰყვა იაკობს უკან.

აკაკიმ ჩაიღიმა თავისებურად და სთქვა: ერთი კოჭ-

ლი, მეორე გიჟიო, აბა რა უნდა ველაპარაკო მაგათო და დაიწყო სხვა რამეებზე ოხუნჯობა...“

ესეც მორიგი ოხუნჯობა იყო აკაკისი, როგორც ჩანს ცხადია, ამგვარი რამ მათ შემდგომ ურთიერთობებზე არ იმოქმედებდა.

ყოველგვარ ასეთ გახუმრებასა თუ, ერთი შეხედვით, უსიამოვნო გაპაექრებას გადასწონის თუნდაც ერთი ხოტბა ერთ-ერთი მათგანის მიერ მეორის მისამართით თქმული. ზემოთ გვქონდა საუბარი, როგორი პატივისცემით ეპყრობიან ერთმანეთს ოფიციალურ გამოსვლებში, პირად წერილებში. იოსებ სრესელი იგონებს: „იაკობს აკაკის მოსწრებული სიტყვების გაგონებაზე გულს დარდი გადაეყრებოდა. აკაკის ენამახვილობას ბევრჯერ გაუკენწლია იაკობიც. დიდი თაყვანისმცემელი იყო იაკობი აკაკის პოეტური ნიჭისა. როდესაც დაინახავდა ქუჩაში მხრებგაშლილ ამაყად მიმავალ ჭაღარაშევერცხლილ მგოსანს, თვალები გაუბრწყინდებოდა სიხარულისაგან და აღტაცებით წამოიძახებდა: „აგერ, გამოჩნდა ქართული პოეზიის ფეხადგმული იალბუზიო!“ წერილიც აქვს იაკობს ასეთი სათაურით - „იალბუზი ქართული პოეზიისა“, როგორც ჩანს, მოსწონდა თავისი მიგნება და ხშირად იმეორებდა მას.

ზემოთ ვთქვით, ერთ-ერთ პირად წერილს აკაკი ასე იწყებს: „წარსულის შვილო, მომავლის მამავ და მყობადის გადიავ, ძმარ იაკობ“. სწორედ აკაკის შესაფერისი დახასიათებაა და, რა თქმა უნდა, იაკობს რომ ეკადრება, ისეთიც...

წერილში „იალბუზი ქართული პოეზიისა“ იაკობი წერს: „აკაკის ძალალი ბუნება იტევს თავის წიაღში არა ერთს კუთხეს ჩვენის სამშობლოისას, არამედ მთელს საქართველოს. აკაკი პატარა საქართველოა“. იაკობი

ფრთხილობს, არ გადააჭარბოს და ჭეშმარიტებას არ
ასცდეს. ამიტომაც იქვე დააზუსტებს: „მაგრამ ამ დიდებულ
ბულს სახელს მართო მას ვერ დავუსაკუთრებო, რადგან
ნაც თვით აკაკის სასიხარულოდ და ჩვენდა სანუგეშოდ,
პატარა საქართველონი სხვანიც გვყავს, რუსთველი,
ილია, ნ. ბარათაშვილი, ვაჟა-ფშაველა“. იაკობი ამ
ჩამონათვალში, ცხადია, თავის თავს არ შეიტანდა... ჩვენ
ვთქვათ ის, რაც ჭეშმარიტებაა: იაკობიც რუსთველის,
ილიას, აკაკის, ბარათაშვილისა და ვაჟას დარად - პატარა
საქართველოა. მისი მაღალი ბუნებაც „იტევს თავის
წიაღში არა ერთს კუთხეს ჩვენის სამშობლოსას, არა-
მედ მთელს საქართველოს.“

* * *

და კიდევ: ასიკო ცაგარელს სცოდნია თქმა იაკობზე:
ჯერ ბოდიშს მოიხდიდა და მერე იტყოდაო: „ქართველებს
და ქართულ ენას ისეთი ასარ-ბასარა დარაჯი ჰყავს, რომ
მას ვერავინ ვერაფერს დააკლებსო, არავის გაახარებს,
თუ ჯიბრზე მიდგა საქმეო“. ამას იაკობზე ამბობდა. ია-
კობს გვერდში ილია და აკაკი ედგნენ...
„არადა, როგორ სჭირდება დღეს ქართულ ენას ასეთი
„ასარ-ბასარა დარაჯები!...“

აკაკი და ვაჟა

1913 წელს გაზეთ „თემში“ (№111, 18 თებერვალი)
აკაკი წერეთელი აქვეყნებს ლექსს „ვაჟა-ფშაველას“:

„ენას გიწუნებ, ფშაველო,
მგოსანო მაღალ მთისაო,
თუმც კი გვითესავ მარგალიტს!...
მკითხველიც იმას მკისაო!
ჯერ არ ვყოფილვარ ფშავეთში,
მაგრამ კი ვიცნობ ცნობითა;
შენ დამინატე ის მხარე
ფშაურის ჭკუა გრძნობითა.
და რაც არ გადმოგიცია
მის შვენებაზე ენითა,
მე თვითონ მივხვდი ყოლიფერს,
შენთანვე აღმაფრენითა.
ვიცი, რომ ფშავის სოფელი
წმინდაა მაღალ მთისაო,
ენა - მეტყველი სიმართლის,
გულ-მკერდი ფოლადისაო.
წინეთ რომ ხმალი უჭრიდათ,
ხადღეისოდ სჭრის კალაში...
გადაეც ბარის მგოსნისგან
მთიულეებს ძმური ხალაში“.

იმავე წელს, სამიოდე თვის შემდეგ, „სახალხო გა-
ზეთში“ იბეჭდება ვაჟას ლექსი „დაგვიანებული პასუხი
აკაკის“:

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

„ბევრი ვიფიქრე ძალიან,
თუ რა პასუხი გამეცა
შენთვის, მცხოვანო პოეტო,
დღეცა ვფიქრობდი, ღამეცა.
როს დავაპირე სიტყვის თქმა,
უცებ თავზარი დამეცა: -
სიტყვა, მოსული სათქმელად,
ენიდან მომწყდა, გამექცა,
დავღონებულვარ ძალიან,
თითქოს სახლ-კარი დამექცა.
რადა? რა ღმერთი გამიწყრა
მარგალიტების მფლობელსა,
რომ თავის უშნო ენითა
ვეღარ ვაგონებ მშობელსა?!
ბუღბუღლისათვის გალობა
დაუწყუნია რომელსა?
მარგალიტების მფლობელი
ენასა სმარობს ღონედა
და როცა მარგალიტს სთესავს,
ან თუ ააგებს ყორედა,
მაინც 'ის არის, რაც არი
ჭორები მოაშორეთა!
იქნებ მე, ჩემმა ენამა
სამშობლო დავაღონეთა?
ფრთები შევკვეცეთ ოცნებას
დავამხეთ, დავამონეთა?
უვარგისობის მიზეზი

ფშავლობა არის სწორედა.
მოდღენილი არი მთის მიერ,
ჩამოტანილი ქარისა,
რატომ არ ჰგუობს, არ ვიცი,
ამ ჰანგს ბუნება ბარისა?!
აქაც ხომ ქართველები ვართ,
ყვავილი აქაც ჰყვავისა,
ხატად ჰყავ, სალოცავ ხატად,
მთიელთ სამშობლო თავისა.
და ენა მთისა სიმტკიცით
მსგავსია კლდისა სალისა;
იქნებ აკლია, არ ვიცი
ამ ლომს სინაზე ქალისა?
ამისთვის დასაგმობია
და წასაღები წყალისა?!
კაცი მეტყველი, მგრძნობელი,
ცხოვლად ამხელი თვალისა,
ამგვარის ამბის მოწამე,
შევდრკე, დავმუნჯდე ლამისა.
მაინც წინ მივალ, მაინცა
არ მეშინიან შარისა,
გულს მისვენია ხატად
ენა მთისა და ბარისა.
მე არც ერთ კილოს არ ვწუნობ,
თუა ქართულის გვარისა.
მოთაყვანე ვარ ყოვლისა
იმათ ტკბილის და მწარისა.
სხვა რამ მაშინებს, ისა ვსთქვათ,
დამსშობი მზის და მთვარისა,

სამშობლოს დამამსობელი
და გამომჭრელი კარისა...
სჯობს, რომ იმაზე ვიტყვით,
მუდამ მთქმელი ვარ ამისა,
ნუ შეგაშინებთ, არ გავნებთ
მთიდან ყვირილი ხარისა“.

ეს ლექსები საყოველთაოდ ცნობილია; იმდენად, რომ შეიძლებოდა ამჟამად აქ აღარც მოგვეყვანა, მაგრამ მაინც კიდევ ერთხელ გავიხსენოთ ორი ლირიკული შედეგრი; კიდევ ერთხელ გადავხედოთ მათ; დავუკვირდეთ მათ სტილს, ტონს, მიზანდასახულობას და შემდეგ განვაგრძოთ მსჯელობა...

თითქმის ყველას, ვინც კი ვაჟა-ფშაველას ენობრივ სამყაროს შეჰხვება, ვაჟას სტილის თაობაზე უმსჯელია და, საერთოდ, გენიოსი პოეტის შემოქმედებას დაუფიქრებია, აკაკისა და ვაჟას პოეტური პოლემიკისთვის გვერდი არ აუვლია. გაიხსენებენ ამ პაექრობას და შეაფასებენ მას. თუმცა... დიახ, თუმცა დასკვნები არაერთგვარია; მეტიც, ზოგჯერ დიამეტრალურად საპირისპირო.

* * *

ამ პაექრობამ მრავალ ტყუილ-მართალსაც მისცა დასაბამი, ბევრი მითქმა-მოთქმაც გამოიწვია. ი. იმედაშვილის მოგონებიდან: „ერთხელ შევეკითხე:

- ბატონო აკაკი, მაპატიეთ, მაგრამ მინდა შევეკითხოთ: ვაჟა ასე რად გაანადგურეთ.
- ვაჟა გავანადგურე?
- დიახ.
- რით, როდის?
- ენა რომ დაუწუნეთ.

- დასაწუნია და მიტომაც დაუწუნე... სხვებზე როგორ შეგკადრებ განადგურებას?

- ხალხმა კი ასე გაიგო: რაკი აკაკიმ ვაჟას ენა დაუწუნა - განადგურაო, მოგეხსენებათ, საქართველოში არავისი სიტყვა ისე არ სჯერათ, როგორც თქვენი...

- ძლიერ შეცდება, თუ ვინმე მომაწერს, ვითომც ვაჟას განადგურება მენებოს... პირიქით, როგორც მოღვაწე-მწერალსა და ნამდვილ ქართველს, ძნელად თუ ვინმეს პატივს ვცემდე, როგორც ვაჟას... ეგ ისეთ გმირად ჩამებეჭდა გულში, რომლის მსგავსს სხვას ვერ ვხედავ, რადგან მაგას სიტყვა და საქმე ერთი აქვს!... ენის დამახინჯება კი არავის უნდა ეპატიოს, - ენა უნდა იყოს ერთი, ნამდვილი ქართული, ხალასი, წმინდა წყარო... მაგან კი ფშავ-ხევსურების კილოკავები შემოიტანა, რომელიც არავის ესმის... ეს კუთხური გამოთქმანი არ გამოგვადგება...

- ამ მხრივ სხვებიც რომ სცოდავენ... - მიუხედავად კრძალვით შევხედე.

- სხვებიც, სამწუხაროდ... საკუთრივ მეც ქე მაქვს აქა-იქ იმერული, მაგრამ იშვიათად, როცა ამას ტიპიურობა მოითხოვს. ეგ მამაცხონებული კი წრეს გადასცდა: ქართული გააფშავ-ხევსურა...

შეკამათება აღარ შეგკადრე...“

მოგონებათა ავტორებს უნდა ვერწმუნოთ, ოღონდ სიტყვაზე ნუ გამოვედევნებით - ეს მაინც სხვისი სიტყვით ნათქვამი აკაკისა თუ ვაჟას აზრია.

სიკო ფაშალიშვილი იგონებს: ვაჟას „ცნობისმოყვარედ შევეკითხე - პაპიროსის წვევა დაგიწყია-მეთქი?

- არა, კაცო, ჯავრიან გულზე პირს ვიბოლავ, რომ სიტყვა უნდელი არ გამოვიდეს. როგორ არ გავჯავრდე? სადაც მივალ, წინა მხედება - ენა დაგიწუნაო, მაგ კაი კაცმა, რალა ახლა მიყელა?

- მე ვიფიქრებდი, ეს ლიტერატურული გამონმაურება იყო.

- გიცხონდა ქოჩორი, თუნდ დიდმარხვის დაარქვი, ე, მე კი უპასუხობას ვერ ვურიგდები და...!“

მოგონებებში ზოგჯერ ისეთი ფრაზებიც გაკრთება, ძნელი დასაჯერებელია ამგვარ ფრაზათა რეალურობა. გულქან რაზიკაშვილმა თქვაო: „წაიკითხა მამამ, არ ვიცი, ლექსი აღარ მახსონ, გაზეთში იყო, აკაკიმ რო დაუწუნა. ენას მიწუნებს აკაკუნაიო, - ისა თქვა. არ იყო ხასიათზე ცუდზედ, არა.“

დიდხანს ვიფიქრე მაგაზე, თუ რა პასუხი გამეცაო.

მე არც ერთ კილოს არ ვპწუნობ, თუა ქართული გვარისაო...

მე რატომ არ ვპწუნობ მაგათ ენასაო, რაებსა სჩხაპნიანო, - ისა თქვა...“

ნიკო კურდღელაშვილის (ნარკანის) მოგონებიდან: ვმსჯელობდითო „ - რუსთაველიდან დაწყებული დღემდე ქართულმა ენამ მრავალი დევნა და ცვლილება განიცადა, მაგრამ სალიტერატურო ენა მაინც ჩამოყალიბდა; ჩვენი ენის ღირსება ის არის, რომ სასაუბრო და სამწერლო ენა ერთმანეთისგან არ არის დაშორებული, როგორც ზოგიერთ სხვა ენებში. რუსეთში სალიტერატურო შემოქმედი პუშკინი იყო. ჩვენცა გვყავს სალიტერატურო ენის შემოქმედნი: ილია, აკაკი...“

- პეპლების პოეტებისა არა მწამს რა, - კვლავ ჩაურთო ვაჟამ.

- საქმე პეპელა კი არ არის, არამედ ის, რომ მგონის ნაწერი ხალხის გულს ჩასწვდეს, ჩვენი ქვეყნის ყველა კუთხისათვის გასაგები იყოს, - ესაა სალიტერატურო ენის ღირსება...“

- რუსთაველის ენა მთაშია შემონახული, ფშავ-ხევსურეთში, რაჭაში, ხევში, ალბათ სვანეთშიც. ამ ენას უნ-

და უფროსილდებოდეთ თვალის ჩინივით! - არ ისვენებს ვაჟა“.

ისევ იმ პოლემიკის გამოძახილი და ისევ მოულოდნელი ფრაზები...

* * *

მწარედ რომ განუცდია ვაჟას აკაკის ლექსის გამოქვეყნება, ფაქტია (ცუდ ხასიათზე არ იყო, კი ამბობს გულქან რაზიკაშვილი, მაგრამ...). აკაკის ლექსი 18 თებერვლის გაზეთში გამოქვეყნდა. 19-21 თებერვალს ვაჟა ქუთაისშია, ილიას საღამოში მონაწილეობს. დ. კლდიაშვილი, მისი უპირველესი მასპინძელი, მოიგონებს: „საღამოს მივაცილეთ სადგურამდი და გავისტუმრეთ თბილისში. სადგურისკენ მიმავალმა სხვათაშორის მითხრა:

- ახირებული ადამიანია ეს ჩვენი აკაკი! დამიწერა „ენას გიწუნებ, ფშაველო“. კაცო, მე ამ ჩემი ენით მომწონს თავი, თორემ სხვა რა არის ჩემს ლექსებში და პოემებში! თუ ენაც დასაწუნია, მაშ არაფერი ყოფილა და ბარემც ასე თქვი პირდაპირ და ის იქნება! უცნაური კბენა იცის ხოლმე! - ამას საოცარი გულისტკივილით ამბობდა დიდებული ვაჟა“...

ზოგი რამ, როგორც ჩანს, დაზუსტებას საჭიროებს. ს. ფაშალიშვილი ამტკიცებს, ქუთაისში რომ იყო ვაჟა, წაკითხული არ ჰქონდაო აკაკის ლექსი: „ქუთაისიდან დაბრუნების შემდეგ ვაჟას საინტერესო ლიტერატურული „მოულოდნელობა“ დაუხვდა: „გაზეთ „თემის“ 1913 წლის 18 თებერვლის ნომერში მოთავსებული აკაკის ლექსი „ენას გიწუნებ, ფშაველო“ მან გორში ჩამოსვლისას წაიკითხა. ხსენებული ლექსი ვაჟას ქუთაისში მოგზაურობის დღეებს ემთხვეოდა, მაგრამ ეტყობა, რაღაც ტექნიკური მიზეზების გამო „თემი“ რამდენიმე დღის

დაგვიანებით გამოსულიყო და გიმნაზიის მოწაფემ, ვაჟას შვილმა ლევანმა, კოსკიდან იმ დღით გამოიტანა...

ვაჟა „თემის“ წაკითხვის შემდეგ ერთგვარად გაწბილებული დარჩა, პასუხიც დააპირა, მაგრამ „სახალხო“ მესვეურების რჩევამ შეაჩერა - „ამ საკითხზე კამათის აღძვრა აკაკისთვის საწყენი არ გამოვიდესო“, დააშოშმინეს ვაჟა და ჩარგალს წავიდა“.

აღბათ, არსებითი არაა წვრილმანი დეტალების ასეთი სიზუსტე. მთავარი ვაჟას რეაქციაა: არ ყოფილა მისთვის იოლი ენის დაწუნება. თუმცა, ისიც ვთქვათ - არსებითია, ვინ გამოთქვამს საყვედურს. აკაკის სიტყვას მეტი წონა აქვს მისთვის და ამიტომაც მოხვდა მწარედ მისგან ნათქვამი საყვედური, თორემ... მოდი, აქაც მოგონება მოვიშველიოთ. შ. მღვიმელი: „ერთხელ სუფრაზე შანშიაშვილმა ვაჟას მოაგონა ის ამბავი, როცა მწერალმა მელიტონ გობეჩიამ „სახალხო ფურცელში“ დასაბუქდად მიტანილი ლექსი დაუწუნა და არ დაუბუქდა - „რიტმები არ გივარგაო“, ვაჟას ამ ამბის გახსენება სიცილადაც არ ეყო“.

აქ გულქან რაზიკაშვილისეული დახასიათებაც მინდა გავიხსენო ვაჟასი: „თუ ადამიანი არ მოსწონდა, არც ავად ასჩქამდებოდა და არც კარგადა“.

დიახ, ეს უპირველესი პირობა იყო ორივე კლასიკოსისათვის: თუ შემოქმედი არ მოსწონდათ, არც ავად ასჩქამდებოდნენ და არც - კარგად.

* * *

აკაკი და ვაჟა იყვნენ პატივისცემელნი და დამფასებელნი ერთმანეთის გენიისა. აღბათ, სხვაგვარ კომენტარს საჭიროებს გალაკტიონის აზრი: „აკაკის არაფერი არ სწამდა ვაჟა-ფშაველასი და ვაკეირვებას ეძლეოდა, როდესაც ხედავდა ვაჟა-ფშაველას ტრიუმფს. სამაგიეროდ

ვაჟა მუხლს იყრიდა აკაკის წინ და სრულიად არ აწუხებდა მას აკაკის შეხედულება. ასეთია დიდბუნებოვან ხალხთა ცხოვრება“...

არა, არ იყო ასე...

აკაკის ზემომოხმობილი ლექსი მოვიშველიოთ. გარდა ფრაზისა - „ენას გიწუნებ, ფშაველო“- ქება-დიდებაა ვაჟასი, ვაჟას შემოქმედებისა, მისი მშობლიური კუთხისა. ფაქტია, აკაკისათვის ვაჟა დიდად პატივისცემი შემოქმედი.

ვაჟაც რომ პატივისმცემელია აკაკისა, აშკარაა. გავიხსენოთ ქუთაისში აკაკის იუბილეზე თქმული ლექსი ვაჟასი:

„...მეც ამატირა ბევრჯელა
შენს თვალზე ცრემლის დენამა.

ნეტავი ბევრი გაზარდოს
შენისთანები დედამა!..

მადლობელი ვარ გულითა,
შოთაის სულის ღსენამა!

სამშობლოს სამსახურისთვის
ჩანგი გიკურთხოს ზენამა!“

ანდა ლექსი „უკანასკნელი საღამი“, რომელიც ვაჟამ აკაკის ნეშტს უძღვნა...

ესეც ვთქვათ: ვაჟას აქვს „ჩანაწერები ქართველ მწერალთა შესახებ“:

„ანასტასია - ანუსხე-გადანუსხე.

კატო - ქალთა შორის კარგო.

ილია - იშვიათი ხილია.

იაკობ - „დედა-ენას“ ვშობ.

გრიგოლი - მუხების მიმყოლი...“

ჩამოთვლას კი ასე იწყებს :

„აკაკი - რა კარგი!“

სამწუნაროდ, არაა მითითებული, რომელ წელსაა ჩა-
ნაწერი გაკეთებული. ამას, ალბათ, ამ ორი გენიოსი პოე-
ტის ურთიერთდამოკიდებულების გასარკვევად არსებითი
მნიშვნელობა არცა აქვს.

ფაქტია: აკაკისათვის ვაჟა მარგალიტების მთესავი შე-
მოქმედია, ვაჟასათვის აკაკი - ღვთის მიერ ნაკურთხი
ჩანგის პატრონი.

კიდევ ერთი ქებაც გავიხსენოთ ვაჟასი აკაკის მიერ
თქმული: „ამით მე ის კი არ მინდა ვსთქვა, რომ რაზი-
კაშვილებს ნიჭი აკლდეთ!... პირ აქედ, უხვად არიან
მადლით მომადლებული. ამ კრებულში რომ დაბეჭდილია
ვაჟა-ფშაველას პოემა „გოგოთურ და აფშინა“, ერთი უკე-
თესთაგანია მთლად ჩვენს მწერლობაში. წვრილმანი ლექ-
სები, როგორც საკუთრად ვაჟასი, ისე მისი ძმის ბაჩანა-
სი და თედოსი, საზოგადოთ სამარგალიტო შაირები
არიან!... პროზა ხომ კიდევ უკეთესი.“ რაზიკაშვილთა ეს
ხოტბა აკაკიმ 1899 წელს დაბეჭდა. ასეთ ფაქტსაც იგო-
ნებს დავით ფაღავა: „აკაკიმ იმ საღამოს განსაკუთრებუ-
ლი აღფრთოვანებით წაგვიკითხა ავთანდილის ანდერძი.
ბევრი ილაპარაკა შოთაზე, „ვეფხისტყაოსანზე“, მის
გმირებზე, შემდეგ აიღო ჟურნალ „მომამბის“ ახალი ნო-
მერი, რომელშიც მოთავსებული იყო ვაჟა-ფშაველას
ერთ-ერთი „სიმღერა“ და ცახელის რომელიღაც ლექსი:
„აი, მაგალითად, ვაჟა მეტად ნიჭიერი მწერალია. იგი
შეუდარებელი ენით წერს პროზად, ლექსის ენა კი მიუ-
ღებელიაო“.

გვთხოვა მიგვეცა ვაჟას პროზად დაწერილი რაიმე ნა-
წარმოები. ჩვენ მაშინვე მიუუტანეთ ვაჟას „ფესვები“. აკა-
კიმ დაიწყო კითხვა. ყველანი სმენად გადავიქექეთ. ეს ნა-
წარმოები აკაკის წაკითხვის შემდეგ უფრო ლამაზად
მოგვეჩვენა“...

ის მოგონებაც გავიხსენოთ, ი. გრიშაშვილმა რომ

გამოაქვეყნა მოგვიანებით ამ სათაურით: „აკაკი, ვაჟა და აშინოვი“. რა სიყვარულით, პატივისცემითა და სიამაყით გვიყვება აკაკი ვაჟას გმირობის ამბავს.

* * *

ზემოთ ზეპირგადმოცემათა ტყუილ-მართალი ვახსენეთ. ორი შემოქმედის პაექრობა მავანსა და მავანს ეჭვს აღუძრავს მათ ურთიერთდამოკიდებულებაზე და უკვირთ, როცა ეს ეჭვი არ გამართლდება. ს. შანშიაშვილის მოგონებიდან: „მანსოვს, აკაკის ვუმართავდით იუბილეს. მთელი საქართველო ფეხზე დადგა აკაკის პატივისაცემად. მე და რამდენიმეს გვეგონა, რომ ვაჟა ამ იუბილეზე არ ჩამოვიდოდა, რადგან აკაკიმ ვაჟას რამდენჯერმე აწყენინა. მაგრამ, უცბად, მოლოცვების დროს, სცენაზე გადმოენთო ვაჟა და საზეიმო ხმით დაჭყქა.

შეიძრა მთელი დარბაზი. წამოვიდა იარუსებიდან ზღვა ყვავილები. მეგონა, თითქოს დარბაზი ინგრეოდა. ხოლო როდესაც გაისმა:

**„ნეტავი ბევრი გაზარდოს
შენისთანები დედამა“,**

ანდა:

**„სამშობლოს სამსახურისთვის
ჩანგი გიკურთხოს ზენამა“.**

მთელი დარბაზი ფეხზე ადგა. აკაკი ვაჟასკენ წამოვიდა, ვაჟა - მისკენ და ერთმანეთი გადაკოცნეს. მე ასე შევატყვე, რომ ორივეს თვალთაგან სიხარულის ცრემლი სდიოდა“. არც შეიძლება სხვანაირად ყოფილიყო, რადგანაც მთელი თავისი ცხოვრება ვაჟამაც იმ პრინციპით გაატარა, რასაც აკაკი ასე ჩამოაყალიბებს ნიკო ნიკოლაძისადმი მიწერილ წერილში: „შენ მეტყვი: დეე ცილი სწამონ და სდევნონ ჩვენი პირადობაო, მაგრამ ვერ გეთანხ-

მები. რომ ჩვენი პირადობა საზოგადო საქმეებთან არ იყოს შედუღებულ-შეკავშირებული, კიდევ ჰო, მაგრამ, როდესაც საზოგადოსი და პირადობის გამოყოფა აღარ შეგვიძლიან, მაშინ ჩვენის მხრით სულგრძელობა მოლატეობათ ჩაითვლება“.

ამიტომაც არის, რომ როცა ს. ფაშალიშვილი აკაკისა და ვაჟას პაექრობის თაობაზე მსჯელობს, სიამოვნებით დაასკვნის: „ამრიგად, კამათი მათთვის შესაფერი ნამდვილი ლიტერატურული ფორმებით დასრულდა. თავიანთი სიცოცხლის მწუხრის მოახლოებისას ორმა ბუმბერაზმა ერთმანეთს ლექსით უთხრა გულისნადები. მაგრამ როგორც გამოწვევაში, ისე პასუხში პირადულს მაინც არ გადაუხრია ზომიერების სასწორი. ისინი ჩვენი ქვეყნის ტკივილებზე, მისი კეთილდღეობის სურვილებზე შეეხმაურნენ ერთმანეთს და ამით უთუოდ დავალებული დატოვეს ჩვენი პოეზიაც“.

* * *

აკაკისა და ვაჟას ლექსთა გაცნობისას რამდენიმე კითხვა იჩენს თავს: რატომ ჰქვია ლექსს „დაგვიანებული პასუხი“, მაშინ, როცა თითქმის ერთი-მეორის მიყოლებით იბეჭდება ერთსა და იმავე წელს (სხვადასხვა გაზეთში)? რატომ ჩანს ვაჟა ასე გაღიზიანებული, განრისხებული, როცა აკაკის ლექსი, როგორც ვთქვით, გარდა ფრაზისა - „ენას გიწუნებ“ - ქება-დიდებაა ვაჟასი, ვაჟას შემოქმედებისა, ვაჟას მშობელი-კუთხისა? ნუთუ ეს ფრაზა არის მხოლოდ ამის საფუძველი? არის კი „დაგვიანებული პასუხი“ აკაკის მხოლოდ ამ ლექსის პასუხი?

როგორც ჩანს, არა.

პაექრობას უფრო ხანგრძლივი ისტორია აქვს. ვაჟას გულისტკივილი და განაწყენება არ ჩანს მხოლოდ აკაკის დასახელებული ლექსით გამოწვეული. აკაკისა და ვაჟას

შორის ენობრივ პოზიციათა შეუთანხმებლობა უფრო ადრეა დაწყებული. ზევით ნაწყვეტი მოვიყვანეთ აკაკის წერილიდან, ხოტბას რომ ასხამს რაზიკაშვილებს.

ეს გახლდათ ამონარიდი აკაკის კრიტიკული წერილიდან („ბიბლიოგრაფიული შენიშვნები“), რომლის ერთი ნაწილი არქიმანდრიტ კირიონისა და გ. ყიფშიძის მიერ შედგენილ სახელმძღვანელოს („სიტყვიერების თეორია და ქრესტომათია“, 1898) ეხება. აკაკი მსჯელობას იწყებს ქრესტომათიის შემდგენლებისადმი საყვედურით: „დიდი შეცდომაა გაურჩევლად რაზიკაშვილების ნაწერების სანიმუშოდ შემოტანა სახელმძღვანელოში. ამით მის კი არ მინდა ვთქვა, რომ რაზიკაშვილებს ნიჭი აკლდეთ“... და იწყება ხოტბა ვაჟასი და მისი ძმებისა, ზევით რომ მოვიყვანეთ, მაგრამ წერილი ასე გრძელდება: „საწყენი ის არის, რომ განგებ ამახინჯებენ თვითვე მათ ნაწარმოებს ქართულის გადაჯორჯვ-გადმოჯორჯვით და შიგადაშიგ ისეთ რამეებს ახორცმეტებენ, რომ მშვენიერებას საუწმინდუროთ ჰდაღვენ!... ვინ არ იცის, რომ ქართული ენის სიმდიდრეს უმეტესად შეადგენენ ზმნები, მათი უღვლილება და მიმოხვრა!... ვინც ზმნებს ჯეროვნად ვერ ხმარობს, ის უჭკველად ქართული ენის უმეცარია!... და ზმნებს საზოგადოდ, რაზიკაშვილებიც ვერა, ანუ უფრო მართალი იქნება ვთქვათ, განზრახ არა ხმარობენ სისწორით, ამახინჯებენ და ეს უკუღმართობა სიტყვიერების გარეგანი სხივ-ცისკროვნება ჰგონიათ!.. ეს ზმნები: „ჩაუხოცავის, გაურეკავის, გავხედნებ, ავხედნებ, შეიბრალოდეთ, მიიბაროდეთ“ და სხვა ამგვარნი, ნეტავი რა ფრაზებია და ღრამატიკულს რომელს კანონთაგანს ეთანხმება?... არ გავგონებთ ეს რუსის მიჩოროთვილ ქართულს, როდესაც ის „წადის“ მაგივრად „ცაუდის“ ამბობს და „გავაკეთებს“ ნაცვლად „გაუკეტინ მე-„ს“!

მართალია, აკაკი ამ შემთხვევაში ბაჩანასა და თედოს

ლექსებიდან მოიყვანს მაგალითებს, ზემოდასახელებულ სახელმძღვანელოში („სიტყვიერების თეორია და ქრესტომათია“, თბილისი, 1898) რომ დაიბეჭდა, მაგრამ საყვედური ვაჟასაც ეკუთვნის, რადგან, როგორც ვნახეთ, რაზიკაშვილებზე საუბრობს და ვაჟასა და მის ძმებს ერთად მოიხსენიებს (“წვრილმანი ლექსები, როგორც საკუთარდ ვაჟასი, ისე მისი ძმის ბაჩანასი და თედოსი“...).

მკაცრია აკაკი და დაუნდობელი ამ შემთხვევაში რაზიკაშვილთა მიმართ. წერილი 1899 წელს იბეჭდება „აკაკის კრებულში“ (№2, თებერვალი). უფრო ადრე, 1887 წლის ოქტომბერში, იონა მეუნარგიასადმი მიწერილ წერილში აკაკი წერდა: „ისეთ რამეს მეკითხები, რომ პასუხის მიცემა ძნელია. „ენის მხრით რომელი უფრო მოგწონს შენი ლექსიო“, - მეკითხები, და მე დღემდე ბევრი მომწონდა, მაგრამ დღეს კი „ივერიამ“ ისე ამირია, რომ აღარც ვიცი, როგორ გავარჩიო... მე მგონია, რომ აღარც ერთი აღარ ვარგა, რადგანაც ჩემი ენა თურმე მოიიძერლებს და არა მოიხვესურ-მოიბაჩანავებს“. აქ აკაკი აშკარად ამჟღავნებს თავის უარყოფით დამოკიდებულებას რაზიკაშვილების ენის მიმართ: „მოიხვესურ-მოიბაჩანავებს“ სწორედ ფშავ-ხვესურული დიალექტური ფორმების გამოყენებას გულისხმობს.

ზევით დ. ფალავას მოგონება მოვიყვანეთ, პროზის ენას რომ უქებს აკაკი ვაჟას, პოეზიას კი უწუნებს („შეუდარებელი ენით წერს პროზად, ლექსის ენა კი მიუღებელიაო“) და ამის დასაბუთებას ცდილობს კიდევ. ხმამაღლა უკითხავს მსმენელს: „ეს ნაწარმოები („ფესვები“ - გ.გ.) აკაკის წაკითხვის შემდეგ უფრო ლამაზად მოგვეჩვენა, შემდეგ აიღო „მოამბეში“ მოთავსებული ვაჟას „სიმღერა“ და ენაში იმდენი უმართებულო დაგვანანა, რომ ყველას ენა ჩაგვივარდა.“

ასე, რომ XIX საუკუნის 80-იანი წლებიდან მოყოლე-

ბული კერძო საუბრებში, პირად თუ კრიტიკულ წერი-
ლებში გამომჟღავნებულ პოზიციას, დამოკიდებულებას
სალიტერატურო ენაში დიალექტური ფორმების ხმარე-
ბით გამოწვეულს, მოგვიანებით, 1913 წელს, ცნობილ
ლექსში ამგვარ ფორმულირებას მისცემს: „ენას გიწუნებ,
ფშაველო“... ვაჟას ლექსის პათოსი, ტონი, როგორც
ჩანს, პასუხია არა მხოლოდ ამ ლექსისა, არამედ სწორედ
აკაკის ზოგადი პოზიციისადმი რაზიკაშვილებისა და,
კერძოდ, ვაჟას ენის მიმართ; პასუხი ჩანს არა კონკრე-
ტული ლექსისა, არამედ ადრე გამოთქმული შენიშვნები-
სა და კრიტიკისაც. „დაგვიანებულიც“ ალბათ ამიტომ უნ-
და ერქვას მას...

თუმცა უნდა ითქვას ისიც, რომ აკაკის პოზიციისად-
მი, ვაჟას მიმართ აკაკის დამოკიდებულებისადმი
გულისწყრომა ადრეც გამოუთქვამს ვაჟას. 1901 წელს
ვაჟა-ფშაველა „ივერიაში“ აქვეყნებს ლექსს „ლილინი“,
რომელსაც აკაკის უძღვნის:

„გაკაჟდი, გულო,

გაფხავდი, ენავ!

ვერას დამაკლებ, შავთ დროთა დენავ!

სანამ მაქვს სმენა

და პირში ქშენა,

ვერას დამაკლებს ძაღლების ღრენა!

სანამ მაქვს ჯანი

და ფეხზედ ჯღანი,

მუშაობს მკლავი და ტანზე თავი, -

მოკეთის ბაზმა

და მტრისთვის ავი

ვარ და ვიქნები.

მკვდარს რაღა მეზღვის?

ან რაღა მეთქმის?!

ცოცხალს კი ესა გულს გამეთესა:

ყელსა მჭრის დანით

მოძმეთა კვნესა!

მიტომ არ ვიშლი,

ენასა ვლესავ

და მგლოვიარეს ქართულსა ვთესავ“.

ვაჟას რამდენიმე ლექსი აქვს, რომელშიც სათაურს ქვევით ფრჩხილებში მიანიშნებს, თუ ვის ეძღვნება ლექსი (ვუძღვნი ძმა-მეგობარს, ვუძღვნი შიო მღვიმელს, ვუძღვნი თელო რაზიკაშვილს, ვუძღვნი განდევილს, ვუძღვნი ახალგაზრდა მგოსნებს და სხვა). ყველა შემთხვევაში ასეთი ლექსი მიმართვას პოეტისა ლექსის ადრესატისადმი:

„რა გითხრა, ბიჭო, ისეთი,
არ გავაჯავრო მსმენელი...“

(თ. რაზიკაშვილს)

„მცირე რამ შემონაწირი
მიიღე თავის ძმისგანა“...

(შ. მღვიმელის) და სხვა.

ასე რომ, ზემომოყვანილი „ლილინი“ მიმართვას აკაკისადმი საკუთარი ენობრივი პოზიციის დასაცავად (“გაკაჟდი გულო, გაფხავდი ენავ!...“). შეიძლება ცოტა უცნაურიც გვეჩვენოს ასეთი ტონი, მაგრამ გავიხსენოთ, რომ 1899 წელს იბეჭდება აკაკის „ბიბლიოგრაფიული შენიშვნები“, სადაც მკაცრად იყო გაკრიტიკებული რაზიკაშვილების ენა. ყურადღება უნდა მიექცეს ალბათ ლექსის სათაურსაც - „ლილინი“. ვაჟას ხუთ ლექსს აქვს სათაურად „სიმღერა“, მრავალს - ქვესათაურად; „ლილინი“ - ორადორს. ერთი ზემომოყვანილი ლექსია, აკაკისადმი მიძღვნილი, მეორე მიძღვნის გარეშეა:

„იმ დღეს ჩიოდა „პეტრუსა“:
„ბევრი მეწვება ნისია“.
ვაჭრობის წესი ევ არის,
ნუ გასჯავრდები, ბიძია!...“

პოეტური განწყობა „სიმღერებისა“ და „ლილინებისა“ განსხვავებული ჩანს; „ლილინში“ ირონია გამოკრთის... ყოველ შემთხვევაში ეს საკითხი შესწავლას მოითხოვს... ფაქტია, აკაკისადმი მიძღვნილ ლექსს რომ „ლილინი“ ჰქვია, არ ჩანს შემთხვევითი ამჯერად.

ჟურნალ „კვალის“ რედაქტორ-გამომცემელს ანასტასია თუმანიშვილ-წერეთლისას წერილს მისწერს ვაჟა-ფშაველა:

„ქალბატონო ანასტასია

14 მარტს მოწერილი თქვენი ბარათი დღეს, ორ აპრილს მივიღე და პასუხსაც ეხლავე გწერთ. სამღურავსა მითვლით, არ ვიცი, რად და რისთვის? „სხვას კაი მასალას აძლევთ და ჩვენ კი უხეიროსაო. ახლად დაბრუნებულმა რედაქციის წევრმა აკაკიმ დაიწუნა თქვენი მასალა“ და სხვ. და სხვ.

მე თვითონ დიდად პატივსა ვსცემ აკაკის ნიჭს და მოღვაწეობას, მაგრამ ისე კი არა, არც აკაკის, არც სხვას, რომ საკუთარი თავის პატივისცემაზე ხელი ავიღო, ან საკუთარს მსჯელობაზე, საკუთარს შეხედულებაზე ამა თუ იმ საგანზე. თქვენ კი ნურას უკაცრავად, ბატონო ჩემო, ამ სიმართლის თქმისთვის, სულ სხვაგვარად მოგსვლიათ საქმე. რაც მე მასალა წარმოგიდგინეთ, თქვენ ხომ მიიღეთ ის მასალა და კიდევაც უნდა დაგებეჭდათ, თუ საკუთარს თავს და საკუთარს აზრს რაიმე ფასსა სდებთ. ერთი ც ვნახოთ, ხვალვე აკაკიმ ამ „რედაქციის წევრობას“ თავი დაანებოს, მერე მე და თქვენ რაღა გვეშველება! ხომ უნდა ვირბინოთ კარი-კარ და სხვა დამფასებელი ვეძიოთ ამ ლიტერატურულ მასალისა. მაშ რე-

დაქტორობა რადღა გაუჩენია ღმერთსა?...“ - წერილი
1894 წლითაა დათარიღებული.

როგორც ჩანს, ვაჟას შემოქმედებისადმი ამგვარი კრიტიკული დამოკიდებულება არ იყო იშვიათი და გამონაკლისი. ერთ-ერთ წერილში ჟურნალ „ჯეჯილის“ რედაქციას მისწერს რედაქტორ-გამომცემელთაგან თავგაბეზრებული ავტორი: „გთხოვთ უმორჩილესად, ბგერა „ჰ“ დაიცავით ჩემს ნაწერებში ისე, როგორც მე ვხმარობ“...

ანდა: ნიკო კურდღელაშვილი მოიგონებს. „ივერიის“ რედაქციაში ხალხმრავლობააო. რედაქციის თანამშრომელი შიო დავითაშვილი ხელნაწერებს ჩაჰკირკიტებს. „ვაჟა უცებ გასხლტა დავითაშვილისაკენ და კალამს უტაცა ხელი:

- ციც, შიო!

შიომ საბოდიშო ღიმილი შემოაგება:

- ვაჟა, საწყენად კი ნუ მიიღებ და ვიფიქრე, იქნებ ასე სჯობდეს-მეთქი.

- შიო, ჩემს დაწერილს გასწორება არა სჭირდება; რაც დავწერე, დავწერე, ბასტა! არ მოგწონთ, ნუ დაბეჭდავთ, გასწორება კი არა-მეთქი!

შიომ ღიმილით წამოიწყო თავისმართლება, მაგრამ ვაჟამ სიტყვა მოუჭრა.

ლექსი შიომ სტამბაში წასაღებ მასალასთან გადადო. ამ ლექსის სათაური იყო „ბებერი ლომი“. მაინც ისე უხრიკა დავითაშვილმა ვაჟას, რომ იმ დღეს ფელეტონის განყოფილებაში მიაყოლა ცახელის ვრცელი პოემა, აკაკისებური, მსუბუქი სტილით დაწერილი, რითმაც მწყობრი მოსდევდა ცახელს...“ - „უხრიკა“ იმას გულისხმობს, რომ ვაჟას ენის თავისებურებათა „თვალსაჩინეობისათვის“ „აკაკისებური“ სტილით დაწერილი პოემა დაუყენა გვერდით...

აკაკის შენიშვნებსა და კრიტიკას ვერ ივიწყებს ვაჟა,

არაერთგზის გაიხსენებს. 1908 წელს ქუთაისში აკაკის
იუბილეზე წაკითხულ ლექსში - „აკაკის საიუბილეოდ“ -
ისევ გაჰკენწლავს:

*„თუნდ არ მოგწონდეს, იქნება,
ჩემი ფანდურის ჩხაკუნი,
მიიღე, სარეკელასი
როგორც წისქვილში რაკუნი“.*

ეს ის ლექსია, რომელსაც დიდებული ქებით ამთავ-
რებს:

*„მადლობელი ვარ გულითა,
შოთაის სულის ღხენასა!
სამშობლოს სამსახურსითვის
ჩანგი გიკურთხოს ზენამა“.*

მაგრამ წყენა მაინც გამოკრთა. „არმოწონებაში“ აკა-
კისეული კრიტიკა იგულისხმება რაზიკაშვილთა ენის მი-
მართ.

კიდევ ერთ ლექსს მინდა ყურადღება მივაქციო. 1913
წლის 20 თებერვალს ქუთაისში სალიტერატურო დილა-
ზე ვაჟას წაუკითხავს ლექსი „იმერეთს“, რომელიც ასე
იწყება:

„ერთხანად ჩემო მძრახაო,
ლიხს აქეთურო დედაო“ (ლექსი ქუთაისში იკითხება
და ამიტომ „ლიხს აქეთური“. ნაბეჭდში „ლიხს იქეთუ-
რი“ ჩაუსვამს). რა ძრახვაზეა საუბარი (ხელნაწერის I
ვარიანტში „მწყევარო“ ყოფილა)? გერონტი ქიქობე
წერს ვაჟას შესახებ: „ყოველი მისი ახალი თხზულება
ალტაცებას იწვევს ტფილისის გემოგახსნილი და მოწი-
ნავე ლიტერატორების ვიწრო წრეში; მაგრამ ამავე დროს
გაზეთ „ივერიას“, სადაც მისი ნაწერები იბეჭდება უმთავ-
რესად, განსაკუთრებით დასავლეთ საქართველოდან მო-
დის ერთპიროვნული ან კოლექტიური მუქარის წერილე-

ბი: შეწყვიტეთ ვაჟა-ფშაველას ნაწერების ბეჭდვა, თორემ გაზეთის გამოწერაზე უარს ვიტყვითო. ეს არალოიალური და მტრული განწყობილება ვაჟასადმი შემდეგაც კარგა ხანს არ შეცვლილა: მან ჯერ თავი იჩინა თვით „ივერიის“ ერთ-ერთი ხელმძღვანელის - მეველის - ყოვლად უდიერ გალაშქრებაში ვაჟას წინააღმდეგ 1894 წელს, ხოლო უკანასკნელ დროს აკაკის ცნობილ ლექსში, რომელშიც ვაჟას ენა იყო დაწუნებული და რომელმაც ვაჟას მხრივ რაინდული და თავდაჭერილი პასუხი გამოიწვია“.

* * *

ის ფაქტი, რომ აკაკის „ბიბლიოგრაფიულ შენიშვნებზე“ ვაჟა წერილით არ უპასუხებს კონკრეტულად, აკაკისადმი მოკრძალება-პატივისცემით უნდა აიხსნას, თორემ თავისი თაობის პედაგოგსა და საზოგადო მოღვაწეს, პეტრე მირიანაშვილს, „ივერიაში“ 1888 წელს დაბეჭდილი წერილისათვის „საერო ენა და სათემო კილო“ საკმაოდ მკაცრი პასუხი გასცა ვაჟამ იმავე წელს „ივერიაში“. დავის საგანი აქაც დიალექტური ფორმების გამოყენება იყო.

მაგრამ აქ ვაჟა-ფშაველას ერთი წერილი გავიხსენოთ, 1901 წელს „ივერიაში“ რომ დაიბეჭდა - „ენა“. ამ ბრწყინვალე წერილში ვაჟა თავის ენობრივ პოზიციას განმარტავს, თავის შეხედულებებს გადმოგვცემს... წერილი ასე იწყება: „ამ ბოლო ხანს ჩვენს საზოგადოებაშიაც შეხვდებით სამდურავს ქართული ენის შებღალვისა გამო“. შემდეგ წერს: „თქვენს უმორჩილეს მონას, ამ წერილის ავტორსა, ხშირად გამიგონია ზოგიერთის ჩვენის მწერლისაგან სამდურავი - დაძველებული, უვარვისი ფორმები ნუ შემოგაქვს მწერლობაშიო“... ხომ არ არის ეს წერილი პასუხი აკაკის „ბიბლიოგრაფიულ შენიშვნებ-

ზე“ (აკაკის წერილი 1899 წ. დაიბეჭდა)?... ვფიქრობთ, კი...

ამგვარად, პაექრობას სამწერლო ენის თაობაზე აკაკისა და ვაჟას შორის საკმაოდ ხანგრძლივი ისტორია და მწვავე ხასიათი ჰქონდა. 1913 წელს გამოქვეყნებული ლექსები, ასე ვთქვათ, აჯამებს ამ პაექრობას. როგორც ითქვა, ჩვენი აზრით, „დაგვიანებული პასუხი“ პასუხია არა კონკრეტული ლექსისა, არამედ ზოგადად აკაკის პოზიციისა რაზიკაშვილების ენის მიმართ. „დაგვიანებულიც“ ამიტომ უნდა ერქვას პასუხს - ადრე სათქმელ პასუხად მიაჩნია ვაჟას.

ამიტომ დასაზუსტებელი ჩანს ასეთი დასკვნა: „იმ ერთმა სტრიქონმა (იგულისხმება: „ენას გიწუნებ, ფშაველო“ - გ.გ.) დაბადა ახალი საოცრება ვაჟას ლირიკისა „დაგვიანებული პასუხი აკაკის“. დასაზუსტებელია ის, რომ „ერთი სტრიქონი“ საბაბი ჩანს ამ ლექსის დაწერისა და არა - მიზეზი.

შენიშვნა: 1980 წელს ჟურნალმა „ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“ საფიხვნო მოაწყო თემაზე:

„ვაჟას პოეტური ქვეყნის მოსახილველად“. მასში მონაწილეობა მიიღებს პრაქტიკოსმა მასწავლებლებმა. ერთ-ერთი ასეთი კითხვა იყო: „როგორ აცნობიერებინებთ მოწაფეებს ვაჟა-ფშაველას ენობრივ პოზიციას“. ამ დისკუსიის მასალებიდან მოხმობისას ციტატის ქვემოთ მხოლოდ ჟურნალის სათაურს მივანიშნებთ (შემოკლებით: ქელს). აქ მოყვანილი ციტატაც ამ გამოცემიდანაა.

* * *

შემთხვევითია და კერძობითი ხასიათისა ის ფაქტი,

რომ ასე დაჟინებით აკრიტიკებს აკაკი ვაჟას დამოკიდებულებას სალიტერატურო ენისადმი?

დავინახეთ, რომ ვაჟას ენის მიმართ კრიტიკული აზრი მხოლოდ აკაკის არ გამოუთქვამს. ილიამ ვაჟას თარგმანი დაიწუნა, წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას მისწერა: „თარგმანი „ორლეანელის ქალისა“ მე არ მომეწონა. უმორჩილესად ვთხოვ გამგეობას, მარტო ჩემს აზრს არ დასჯერდეს და სხვასაც ვისმე გაასინჯოს თარგმანი. ვაჟა-ფშაველა ჩემს თვალში იმოდენად პატივსაცემი მწერალია, რომ მისის ნაწარმოების დასაფასებლად საკმაო არ არის მარტო ერთის კაცის აზრი და შთაბეჭდილება“. 1905 წელია.

ნუ გავიკვირებთ და ნუ დაგვრჩება ისეთი შთაბეჭდილება, თითქოს ვაჟას ენის მიმართ იყო ასეთი დამოკიდებულება მხოლოდ.

როცა აკაკი მწერალზე ან ნაწარმოებზე საუბრობს, უპირველეს ღირსებად (და ნაკლადაც) დედაენის ცოდნას მიიჩნევს. დაურიდებელია ამ მხრივ და პირშიმთქმელი; თავად მოიგონებს ივანე მაჩაბელთან სტუმრობას: „ერთხელ სადილად ვიყავით იმასთან და სუფრაზე ჩამოვარდა ლაპარაკი შექსპირის შესახებ. ვანომ სთქვა: მეფე ღირი პირდაპირ ინგლისურიდან არის ნათარგმნი და კარგი ენითაც არის ქართულზე გადაღებულიო! - პირდაპირ ინგლისურიდან რომ არის ნათარგმნი, ეტყობა, მაგრამ ქართული ენა კი ძალიან კოჭლობს-მეთქი, ვუპასუხე მე. - გაცხარდა, წამოვარდა ზეზე, შეიჭრა მეორე ოთახში, გამოიტანა წიგნი და დამიგლო წინ... აბა გვიჩვენე შეცდომებიო! პირველ გვერდზევე მივუთითე. გადააბრუნა მეორე, აქაც აღმოჩნდა... ჩაჰყვა ამ გვარად და რომ გამტყუნდა, უკმაყოფილოდ მითხრა: „რა ვუყოთ მერე, განა შენ ნაწერებში კი არ არის შეცდომები თუო?“ მე სიცილი დავიწყე და ვუთხარი: „აქ სიტყვა ჩამოვარდა მე-

ფე ლირზე და მეც მიტომ ვაბმობ! და როცა ჩემ ნაწე-
რებზე გადახვალთ, რა იცით, რომ აქაც არ დაგეთანხ-
მობთ! - მერე კიდევ, განა ერთის უვარგისობა ამართლებს
მეორისას? მე რომ ქართული კარგათ არ ვიცოდე, ნუ თუ
სხვებმაც აღარ უნდა ისწავლონ? ამგვარი ბაასი ინტელი-
გენტური ბაასი კი არ არის, მოახლური გაქიშპებაა-მეთ-
ქი“.

ამ მოგონებაში ორი ფაქტია ღირსსაცნობი - ერთი,
აკაკის დამოკიდებულება ივანე მაჩაბლისადმი და, მეორე,
საკუთარი შემოქმედებისადმი. აკაკი იმ პრინციპის მიმდე-
ვარია, იაკობ-გოგებაშვილი რომ ასე ჩამოაყალიბებს:
„შეუცდომელი მხოლოდ ღმერთია და, ღმერთის გარდა,
უსაქმო ძილისგუდა. ვინც მოქმედობს, იღვწის, შეცდო-
მას ვერას დროს ვერ ასცდება. გარნა გონიერი მომქმე-
დი, შეიგნებს რა თავისს შეცდომას, ჯიუტად როდი შე-
ჩერდება მასზედ, იგი სცდილობს, რაც შეიძლება მალე
გაასწოროს თავისი შეცდომა და საქმე კეთილად წარმარ-
თოს“. და კიდევ ილიასეული პრინციპია მისთვის ამოსა-
ვალი: „ჩვენ ყველანი ქართულ ენის ხმარებაში ცოდვილ-
ნი ვართ და ჩვეულება ურთიერთის ცოდვების ჩვენებისა
არ იქნება მომატებული. მაშ, როგორ უნდა გავსწორდეთ,
თუ ჩვენი სიმრუდე არ გვეცოდინება? ნეტავი ორიოდე კა-
ცი იყოს საქართველოში, რომ ჩვენი ბოროტება ერთიან-
ნად ასწეროს და დაგვანახოს... აბა, ის იქნება ნამდვილი
საქმებარი მამულისმოყვარე“.

ამ პრინციპებზე მდგარი აკაკი აკრიტიკებს ილია
ჭავჭავაძესაც და იაკობ გოგებაშვილსაც, ივანე მაჩაბელ-
საც და ვაჟა-ფშაველასაც. ასევე ისმენს კრიტიკას ილია-
სა თუ იაკობისას, ისმენს და მსჯელობს (გავიხსენოთ
ენობრივ საკითხებზე პაექრობა იაკობ გოგებაშვილთან).

ენასაც უწუნებენ აკაკის. ი. კერესელიძე „ცისკარში“
ლექსს არ უბეჭდავს; ასე განუმარტავს მიზეზს:

„გრიგოლმა (ორბელიანმა - გ.გ.) არა ქნა. ნამეტანი გამბედავად არის დაწერილი და კილოც იმერულია“
აკაკი ახალი გამოსულია სამწერლო სასაბჭოო განყოფილებაში. ანჩისხატის დეკანოზი ეფრემი წერილს მისწერს: „გილოცავ მეშაირობას და თანვე გთხოვ, მამა-შვილობას, ამისთანა ლექსებს მდაბიო ენით ნუ სწერ! დარბაისლური ენა ეჭირვება და შენ კი რაღაც სოფლურ ენითა სწერ. და ეს მით უფრო საშიშია, რომ შენი ლექსი ყველას გულში ხვდება. გამოსვლისთანავე სასიმღერო ლექსად გადაიქცა. განსაკუთრებით ქალები იმღერიან, და ვაი თუ მაგ შენ ენას მიეჩვიონ და გადიგდონ გულიდან ძველი დარბაისლური ქართული“.

მსგავსი წერილი მიუწერია თ. ირაკლი ლორთქიფანიძესაც, აკაკი იტყვის: „ისიც მაქებდა და მთხოვდა ძველი ენით სწერეო“... ეს ხდება შემოქმედებითი გზის დასაწყისში. აკაკი ისმენს კრიტიკასა და იღებს გადაწყვეტილებას: „და მეც გადავწყვიტე, რომ თავი დავუდვა მწერლობას, მაგრამ სახალხო ენით და არა დარბაისლურად ვსწერო“... თუმცა აკაკის ენა კრიტიკის საგანი მერეც იყო: 1911 წლის 17 მარტის „სახალხო გაზეთში“ (№257) „იმერლის“ ფსევდონიმით იბეჭდება წერილი „აწ ენა მინდა გამოთქმად, გული და ხელოვანება“. ენას უწუნებენ აკაკის... ცოტა ადრე 7 მარტის გაზეთ „თემში“ წერენ: „აკაკის ფელეტონის ენამ, ცოტა არ იყვეს, გაგვაოცა“... 31 მარტის „სახალხო გაზეთი“ გამოხმაურებას ბეჭდავს „იმერლის“ ზემოხსენებულ წერილზე, კრიტიკის საგანი ისევ აკაკის ფელეტონების ენაა (ავტორი - „შინაური“): „ჩვენ იმდენად ღრმა პატივისმცემელნი ვართ აკაკისა და იმდენად მაღლა ვაყენებთ მის პოეზიას, რომ „განქიქების“ საშუალებას არავის მივცემდით. მაგრამ ჟარგონით წერა, პროვინციალიზმის შეტანა ლიტერატურულ ენაში ისეთი საჭირ-ბოროტო საკითხია, რომ ღირს

ამის შესახებ წერა...“ აკაკი „იმერლის“ წერილს უპასუხოდ არ ტოვებს („თემი“ №12 - ლექსი „მოთქმა“ ფელეტონი „ნადუდი“...)... ცოტა მოგვიანებით ის „იმერული“ „სახალხო გაზეთში“ (№435, 27 ოქტომბერი, 1911 წ.) ისევ უსაყვედურებს აკაკის ენის გამო...

ასე რომ, სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლისთანავე გამოიკვეთა აკაკის ენობრივი პოზიცია და მისი დახვეწა, გამდიდრება და დამკვიდრება იქცა პოეტის უმთავრეს მიზნად.

ასევე ითქმის ვაჟაზეც: ვაჟა-ფშაველა მწერლობაში თავისი ენობრივი პოზიციით მოვიდა; თუ მისი პოზიცია არ დაემთხვევა სხვისას, ვაჟა ცდილობს, განმარტოს და დაიცვას თავისი პოზიცია...

* * *

ვთქვით, ვინც კი შეჰხებია ვაჟას ენობრივ სამყაროს, და საერთოდ, ვაჟას შემოქმედებას, აკაკისთან პაექრობასაც აქცევენ ყურადღებას. აღნიშნავენ ფაქტს და ცდილობენ, შეაფასონ კიდევ. შეფასებები სხვადასხვაგვარია: არის ნეიტრალური პოზიცია, როცა მხოლოდ ფაქტზე მიანიშნებენ; ერთნი აკაკის მხარეს დგანან და ზოგნიც ვაჟას „იცავენ“ აკაკის კრიტიკისგან; ასე ვთქვათ, ვაჟას მხარეს არიან. და, რაც მთავარია, ვფიქრობთ, უმეტეს შემთხვევაში არც თუ სწორად არის გაგებული არსი ამ დაპირისპირებისა.

გ. ქიქოძე: „უნდა ითქვას, რომ ეს საყვედური (იგულისხმება „ენას გიწუნებ, ფშაველო“ - გ.გ.) სავსებით სამართლიანი არ არის. მართალია, ვაჟა-ფშაველას პოემების ზოგიერთი გამოთქმის გასაგებად სპეშულო მკითხველს ლექსიკონის დახმარება სჭირდება, მაგრამ მისი ენა, მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, „სიმტკიცით მსგავსია კლდისა სალისა“ და მრავალი მის მიერ ხმარებული

იშვიათი ძველებური ან პროვინციაში დარჩენილი სიტყვა (მაგალითად: მოყურადე, მაცნე, ლაჭანი, ჭერხო, დროშიონი და სხვა) ქართული ლიტერატურული ენის სალა-როში შევა სამუდამოდ“. კ. გამსახურდიას აზრით, „უნდა შემოვუშვათ ქართულ ენაში როგორც მეგრულ-სვანური დიალექტის სიტყვები, ისე ფშავ-ხევსურული კილოდან. ვაჟა-ფშაველამ ამ მხრივ დიდი სამსახური გაუწია ქართულ ენას, მიუხედავად იმისა, რომ აკაკი წერეთელი „ენას უწუნებდა“ მას.“ მომიტევონ კლასიკოსთა სულებმა, მაგრამ ამ შემთხვევაში არ არის მართებულად გაგებული აკაკის პოზიცია: აკაკი „ენის დაწუნებაში“ არ გულისხმობდა დიალექტური ლექსიკური ერთეულების შემოტანას. აკაკი ეწინააღმდეგება სალიტერატურო ენაში დიალექტური ფორმების და არა ლექსიკური ერთეულების შემოტანას. პირიქით, აკაკის სალიტერატურო ენის გამდიდრება-გამრავალფეროვნების ერთ-ერთ ძირითად საშუალებად დიალექტური ლექსიკის შემოტანა მიაჩნია. თავად იყო აკაკი ინიციატორი და დაუღალავი მადიებელი საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში გაბნეული ენობრივი მარგალიტებისა. ლამის ფეხიფეხ მოიარა საქართველო. მოიძია და დაამკვიდრა სალიტერატურო ენაში არაერთი ნიმუში თავანკარა ქართულისა. იტყვის ერთგან: „გაიძვერა“, „ბობოლა“, „შეხმატკბილება“ და სხვანი მე შემოვიტანე სალიტერატურო ენაშიო. სხვებსაც მოუწოდებდა, აქეზებდა, აგულიანებდა. ასეთ განცხადებებს აქვეყნებდა გაზეთებში:

„გულმხურვალედა ვსთხოვთ, ვისაც კი შეუძლიან მოახერხოს და განსაკუთრებით კი სოფლის მასწავლებლებს, რომ ჩვენში სახალხო შაირები, ზღაპრები, გამოცანები და სხვა ყოველგვარი ზეპირგადმოცემები შეძლებისდაგვარად მოაგროვონ და ჩემ სახელზედ, ან „დროებისა“ და ან „შრომის“ რედაქციაში გამოაგზავნონ

ხოლმე... ამით ისინი რიგიან სამსახურს გაუწევენ ჩვენს დელა-ენას... მხოლოდ ამას კი ვსთხოვთ, რომ გადმოწერის დროს არაფერი გაასწორონ და თავისი არა ჩაუმატონ რა; დასწერონ ისე, როგორც გაიგონონ, უმეტნაკლებოდ“. თავად ინსტრუქციაც შეადგინა საამისოდ და, როგორც ვნახეთ, სხვასაც მოუწოდებს ამ საქმის საკეთებლად. აკაკი პრინციპული წინააღმდეგი იყო, ამ მხრივ უპირატესობა რომელიმე კუთხეს მინიჭებოდა. მოვუსმინოთ: „საქართველოს ერთი რომელიმე კუთხე კი არ შეადგენს, რომ მთლიანი საქართველოს ენა მარტომას დაუმორჩილოთ, იმერეთიც ისეთივე საქართველოა, როგორც ამერეთი და მიტომაც იმერლობას ნურავინ მიკიჟინებს. ღმერთმა ნუ მომიშალოს იმერლობა, რომელიც იგივე ქართველობაა... ქართველი მწერალი წერის დროს ჩემიან-შენიანობით კი არ უნდა სარგებლობდეს. უნდა ყოველი კუთხე ჰქონდეს მოვლილი, შესწავლილი და გამოკვლეული. და თუ რამე ქართული ნახოს, ამოკრიბოს და ამითი კი არ იხელმძღვანელოს, რომ ეს ქართული არ არის და სხვა კუთხეაო... მაგალითად ჭრილობის შესახებ, ანუ ნაღრძობის შესაკრავ ფირფიტებს ქართველები არტაშანებს ვეძახით. ეს სიტყვა, ცხადია, რომ სომხურიდანა გვაქვს გადმოღებულიო და ნუ თუ ქართველებს თავისი საკუთარი სიტყვა არ ექნებოდათ! ექნებოდათ, მაგრამ დაკარგულა. მეგრელებში კი დარჩენილა, აქ არტაშნები არ იციან, რა არის და „ხერკალს“ ეძახიან, რაიც ქართულია. და, მაშ, უფლება აღარა გვაქვს, „ხერკალი“ ვინმართ, რადგან ქართლში აღარ იციან?“ ასეთ იუმორსაც გაურევს მსჯელობაში: „ენის ცოდნა განა კრივი ან ბურთაობაა, რომ უბან-უბან გავიყოთ და ვიძახოთ: არა ჩვენ მხარეს დარჩეს გამარჯვება, თუ არა თქვენსასო!“

ეს ის პოზიციაა, რაც მისაღებია და სახელმძღვანე-

ლო ვაჟასთვისაც: არაერთხელ მიუქცევია მკითხველის ყურადღება სალიტერატურო ენის ლექსიკური გამდიდრების საჭიროებისათვის: „ჩვენის აზრით, თავმოსაწონარიც არის, რომ ერთის ცნების გამომხატველად სამი და ოთხი სიტყვა მოგვეპოვება და ამ შემთხვევაში არ ვგავართ ჩინელებს, რომელთაც ბევრი ისეთი სიტყვები აქვთ, რომ თითოეულს, ერთის მაგიერ, ათი და თორმეტი მნიშვნელობა აქვს იმისდა მიხედვით, თუ რომელი ადგილი უჭირავს წინადადებაში“...

ერთი საგულისხმო ინფორმაცია: 1900 წლის 14 და 15 აპრილის „ივერიის“ ნომრებში (№79, №80) გამოქვეყნდა პეტრე მირიანაშვილის წერილი - „ქართული სიტყვის მოყვარულთა მიმართ“; ამ წერილში იყო მოწოდება ხალხში შემორჩენილი და ლიტერატურისათვის მეტ-ნაკლებად უცხო სიტყვების შეკრება-შეგროვებისა; ივარაუდებოდა მისი გამოქვეყნება გაზეთში და შემდეგ წიგნად გამოცემა. პირველი ამ მოწოდების თედო რაზიკაშვილი გამოეხმაურა და დაიწყო „ქართული საუნჯის მასალის“ გამოქვეყნება (1900 წ. 15 ივნისი, №127).

ასე რომ, შევთანხმდეთ: ენის საკითხებზე აკაკისა და ვაჟას დაპირისპირება არ მომხდარა ვაჟას ნაწერებში დიალექტური ლექსიკის გამოყენების გამო. ამ შემთხვევაში მათ ერთგვარი პოზიცია აქვთ და ეს დამსახურება ვაჟასი არ დარჩენიათ უყურადღებოდ:

კ. გამსახურდია: „ლექსიკის მხრით ვაჟამ განუზომლად გაამდიდრა ქართული პოეტური მეტყველება. ისეთი „მზითევი“, როგორც ფშავიდან თან მოჰყვა ვაჟას, არც ერთ ქართველ მწერალს არ შემოჰყოლია თავისი კუთხიდან. ეს „მზითევი“ დიდად წაადგა XIX საუკუნის ენას“... ეს აზრი სადავოდ არავის გაუხდია. ეს ჭეშმარიტებაა.

და თუ დიალექტური ლექსიკის მიმართ ერთგვარი დამოკიდებულება აქვთ აკაკისა და ვაჟას, დავას რა იწვევს,

სხვაობას რა ქმნის?

დამოკიდებულება დიალექტურ ფორმებთან, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ფონეტიკური თუ მორფოლოგიური დიალექტიზმის გამოყენების საკითხი.

აკაკი წერეთლის პოზიცია სალიტერატურო ენის მიმართ ცალსახა და ნათელია. აკაკი იმ თაობის წარმომადგენელია, რომელსაც დიდი ბრძოლების გადატანა მოუხდა ერთიანი სალიტერატურო ქართული ენის დამკვიდრებისათვის. აკაკისა და მისი თაობის ზოგადი პოზიცია ასეთი იყო: სალიტერატურო ენა უნდა იყოს ერთი და იგი უნდა ეფუძნებოდეს საერთო-სახალხო ენას. მთელი თავიანთი მოღვაწიობის მანძილზე ილია, აკაკი და იაკობი ამ პოზიციაზე იდგნენ და ამასვე უკიჟინებდნენ სხვასაც და ერთმანეთსაც. მაგალითისათვის აკაკისა და იაკობის ხანგრძლივი და გახმაურებული პოლემიკის განსენებაც იკმარებდა. რომელიმე კუთხის მეტყველებისათვის პრიორიტეტის მიცემა მათთვის მიუღებელი იყო. გავიხსენოთ აკაკის პრინციპი: „საქართველოს ერთი რომელიმე კუთხე კი არ შეადგენს, რომ მთლიანი საქართველოს ენა მართო მას დაუმორჩილოთ“... აკაკის ზემომოყვანილი მსჯელობიდანაც აშკარაა, რომ, მისი აზრით: ის, რაც ხელს შეუწყობს სალიტერატურო ენის გამდიდრება-გამრავალფეროვნებას, უნდა იქცეს კიდევ სალიტერატურო ენის ფაქტად. ზემოთაც ვთქვით, ასეთად მას დიალექტური ლექსიკა მიაჩნია. დიალექტური გრამატიკული ფორმების დამკვიდრება სალიტერატურო ენაში, მაშინაც კი, როცა მისი ადექვატური შესატყვისი არ მოეპოვება ქართულ ენას, დაუშვებელია (ისეთ შემთხვევებს ვგულისხმობ, როგორიცაა ხოლმეობითისა თუ თხოვნითბრძანებითის ფორმები...). მით უმეტეს, ეს მიუღებელია, თუ შესაბამისი გრამატიკული ფორმები გვაქვს სალიტერატურო ენაში.

გავხაზავთ: აქ საუბარია დიალექტური ფორმების დამკვიდრების ცდაზე და არა დიალექტიზმების გამოყენებაზე მხატვრულ ნაწარმოებში შესაბამისი სტილისტური თუ მხატვრული დატვირთვით. ცხადია, აკაკი იცნობდა ილიას შემოქმედებას, მაგრამ „გზავრის წერილებში“ ლელთ ღუნიასა თუ „კაცია-ადამიანში“ ლუარსაბისა და დარეჯანის მიერ დიალექტური ფორმების გამოყენება მას არ გაჰკვირვებია: აკაკიმ ძალიან კარგად იცის, რა მიზანდასახულობა აქვს ილიასთან დიალექტიზმების გამოყენებას. მაგრამ იაკობის იგავში **გალიარებ** ფორმა დიალექტიზმად მიაჩნია, ისეთ დიალექტიზმად, რის გამართლებაც მხატვრულ-სტილისტური თვალსაზრისით არ შეიძლებოდა და, ვთქვით კიდევ, ამას ხანგრძლივი პოლემიკა მოჰყვა.

ისიც ითქვა, აკაკის ნაწერებშიც მრავლადაა დიალექტიზმებიო. ასეთი მაგალითიც მოჰყავთ: იმავე ლექსში („ვაჟა-ფშაველას“) არის ასეთი სტრიქონი: „მე თვითონ მივხვდი **ყოლიფერს**“. რა თქმა უნდა, ამჟამად იმერიზმია, მაგრამ აკაკი ამ ფორმას უპირატესობას იმიტომ აძლევს მართებულ **ყველაფერ** ფორმასთან შედარებით, რომ მიაჩნია: **ყოლიფერი** მიღებულია ორი სიტყვის შეერთებით: **ყოველი** და **ფერი** და არა **ყველა** და **ფერი**. ამიტომაცო, სწორია **ყოლიფერი** და არა ყველაფერი. სხვაც არის ასეთი შემთხვევები. გავიხსენოთ: XIX საუკუნეა, თავად არიან კანონმდებლები; ხშირად ვერ თანხმდებიან და ამიტომაც ილია წერს **ცხოვრებიდამ**, აკაკი წერს - **ცხოვრებიდან**... იაკობი წერს **გალიარებ**, აკაკი წერს - **აღვიაარებ**... ეს მერე მოხდა, ერთიანი ნორმები რომ დამკვიდრდა, გვიან...

რაც შეეხება ვაჟასეულ ფორმებს, აქ არავინ დავობს; აზრი საერთოა: ესაა ფშავ-ხევსურული სათვის დამახასიათებელი ფორმები - **მოიდა**, **აგიყოვდება**, **მაგვცეს**, **გამით-**

ხაროდი..., რომელთა ფარდი სალიტერატურო ფორმებია: **მოვიდა, აგიყვავდება, მოგვცეს...** (გამითხაროდის ფარდი ზმნურ ფორმა სალიტერატურომ არ იცის - თხზვნით ბრძანებითია - „გამითხარე, რა“!..)

აი, ამ და მსგავს ფორმათა გამოყენების მართებულობა გახდა სადავო. თუმცა სხვათათვის. ვაჟა ამ ფაქტში პრობლემას ვერ ხედავდა; უფრო მეტიც, იგი სხვებისგანაც ამას მოითხოვდა: „ყოველი ეთნოგრაფი და საერო მწერალი მოვალეა ყველა საყურადღებო ხალხური სიტყვა, ან ფორმა გააცნოს ლიტერატურულს ენას, თუ იგი სიტყვა და ფორმა შეეფერება ენის ხასიათს, იმის ბუნებას, თუ ენა იშვილებს იმ ფორმას, იმ სიტყვას, ხომ კარგი, თუ არა და, არც არაფერი ამითი წახდება... **ფშავლებს ამ შემთხვევაში საპატიო ადვილი ეძლევათ. საყურადღებოა იმათი საუბრის კილო და ფორმები, სხვათა შორის, იმიტომაც, რომ იმათ უფრო მეტი საშუალება ჰქონიათ, ქართული ენა დაეცვათ წმინდად, შეუბღალავად: ფშავლებზე (ფხოველებზე) ნაკლებად ჰქონდათ ზედმოქმედება ოსმალთა, სპარსთა, არაბთა და სხვ. ამიტომ იმათი სათემო კილო** (თუკი შეიძლება სათემო კილო დავარქვათ იმათს სასაუბრო ენას) და გრამატიკული ფორმები, როგორც ნამდვილი ძველი ქართული, **სრულიად ჰკვანან ძველის მწერლების ნაწერებისას**“ (ხაზი ჩვენია - გ.გ.). ამას ვაჟა 1888 წელს წერს. ეს იყო პოზიცია. ამ თვალსაწიერიდან პოეტი არათუ „ამახინჯებს“, „ბღალავს“ სალიტერატურო ქართულს, პირიქით, ცდილობს დააფუძნოს იგი ფშაურ დიალექტზე. ზუსტად შენიშნა კონსტანტინე გამსახურდიამ: „ჩვენს კლასიკოსთა შორის ვაჟას სავსებით განკერძოებული პოზიცია უჭირავს. დაბეჯითებით შეიძლება იმის ვარაუდი, ვაჟას რუსთაველი და სხვა ჩვენი კლასიკოსები წინ რომ არ გადაღობებოდნენ, იგი ფშავ-ხევსურულ დიალექტს მოახ-

ვევდა ქართულ ენას თავს, ისევე როგორც ტოსკანური დიალექტი გააბატონა იტალიაში დანტემ“.

ვაჟასეული პოზიცია ნათელია. იგი ამ შეგნებით მოვიდა ჩვენს ლიტერატურაში და ამ პოზიციას იცავდა ბოლომდე. თუმცა, მკვლევრები ყურადღებას მიაქცევენ იმ ფაქტს, რომ დიალექტური ფორმები ძირითადად პოეზიაში იჩენს თავს, ისიც არა ყოველთვის. სამეცნიერო ლიტერატურაში ამის ახსნის მცდელობაც არის, თუმცა, ჩვენ ამჯერად ამ საკითხს არ ჩავუღრმავლებით. ერთს კი შევნიშნავთ. როცა ამ საკითხზე ვმსჯელობთ, ნაწარმოებთა შექმნის ქრონოლოგიას ყურადღება უნდა მივაქციოთ. აი, რატომ: 1896 წელს ვაჟა წერდა: „რა თქმა უნდა, თ. რაფიელის ლექსებმა, როგორც სათემო კილოთი ნაწერმა და ისიც ჩვენებური მთის კილოთი, სხვანაირად ააჩქროლა ჩემი გული, სხვანაირად შესძრა იგი. ამასთანავე ნუ დავივიწყებთ იმასაც, რომ, თუმც მაშინ შევირდი გახლდით, მაგრამ ხალხური, ფშაური, ხევსურული ლექსები ბევრი ვიცოდი; ეს კილო მიყვარდა, ჩემს გულში განსაკუთრებული კუთხე ეჭირა; თუმცა მაშინ ლექსებს ვწერდი, ანუ, უკეთ რომ ვსთქვათ, ვბლაჯნიდი, მაგრამ ამ საერო კილოზე წერას ვერა ვბედავდი, რადგან მწერლობაში ლექსების წერის კილოდ არ იყო მიღებული, არამედ სხვა კილო მეფობდა. ჯერ დღესაც სჭირს ამ ფშაურს კილოზე ნაწერის ლექსების საზოგადოებისაგან ყურის დაგდება და მაშინ ხომ უფრო საძნელო იქნებოდა. ჩვენმა სახელოვანმა მსცოვანმა მგოსანმა რაკი საერო კილო დაუმკვიდრა ლექსებს და ჟურნალ „ივერიამ“ გზა დაუთმო, მეც ვაბედულება მომემატა“. როგორც ვთქვით, ამას ვაჟა 1896 წელს იტყვის. ამიტომ ადრეულ და გვიანდელ ნაწერებში დიალექტიზმების რაოდენობა, ცხადია, განსხვავებული იქნება...

სიტყვა გამიგრძელდა. ჩვენ ამჯერად არა გვაქვს არც მიზანი და არც პრეტენზია ვაჟას ენის ფენომენზე ვისაუბროთ. ეს პრობლემა პრობლემად რჩება. ენა ერთი მხარეა იმ უზარმაზარი სამყაროსი, ვაჟას სამყარო რომ ჰქვია. არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ ცნობილ შეფასებებს: „მთელი თავისი სისადავით ვაჟა-ფშაველას ენა იყო მეფური და ზარადიანი, რომელიც გაგონებიდანვე გიტაცებთ. ორიოდუ სტრიქონის უმაღლ, უკვე სხვა ფანტასტიკურ სამყაროში გადადიხართ“ (არტურ ლაისტი). ეს სამყარო გამოცანად რჩება; ეს სამყარო ამოსახსნელია.

აქ გავჩერდეთ. ის, რაც გაკეთებულია, არაა ცოტა; გასაკეთებელი ბევრად მეტია იმ საქმეში, ვაჟას ენობრივი სამყაროს გაცნობიერება რომ ჰქვია. პასუხი უნდა გაეცეს უამრავ კითხვას. თამაზ ჩხენკელი წერილს - „ვაჟა - მომავლის პოეტი“- ასე იწყებს: „ყველას გვახსოვს სკოლის მერხიდან ვაჟას ლექსი „არწივი“.

*ვაჰ, დედას თქვენსას ყოვებო,
ცუდ დროს ჩაგიგდავთ სელადა,
თორო ვნახავდი თქვენს ბუმბულს
გაშლილს, გაფანტულს ველადა.*

რატომ „ყოვებო“ და არა „ყვავებო“, რატომ „ჩაგიგდავთ“ და არა „ჩაგიგდივართ“, რატომ „თორო“ და არა „თორემ?“...

შემდეგ:

„რისთვის დასჭირდა ვაჟას თავისი პოემების წერისას ასე ღრმად შეჭრილიყო დიალექტურ შრეებში? რისთვის დასჭირდა დიალექტური მიმოხრებისა და ნიუანსების წინა პლანზე წამოწევა? რისთვის დასჭირდა უამრავი სიტყვისა და გამოთქმის შემოტანა, რომლებსაც მანამდე არ იცნობდა ქართული პოეზია?“

ეს კითხვები არის და დარჩება. გასრულდა მეოცე საუკუნე. შეძლებს კი ოცდამეერთე საუკუნე ამ კითხვებზე პასუხის გაცემას? ღმერთმა ქნას!..

* * *

შორს წავედით...

აკაკისა და ვაჟას ურთიერთობებზე ვსაუბრობდით. ვთქვით, რომ აკაკისა და მის თაობას ჰქონდა ენობრივი პოზიცია, რომელზეც ბევრი თქმულა და დაწერილა. აკაკი ამ პოზიციას იცავს...

ვაჟა-ფშაველას ჰქონდა თავისი ენობრივი პოზიცია და ეს პოზიცია განსხვავებული აღმოჩნდა აკაკის პოზიციისაგან. ვიმეორებთ: საკითხი ეხება სალიტერატურო ენაში დიალექტური ფორმების გაცნობიერებულ, შეგნებულ შემოტანას. ვაჟას აქვს თავისი პოზიცია, რომელსაც თანმიმდევრულად იცავს ოთხმოციანი წლებიდან მოყოლებული სიცოცხლის ბოლომდე. თავის შემოქმედებაში არათუ პრაქტიკულად პრინციპულად გაატარა, თეორიულადაც სცადა ამ პოზიციის შემაგრება...

შედარებისათვის: სხვათა შორის ეს ვერ შეძლო დავით კლდიაშვილმა, ეტყობა, არც მოისურვა. მწერალს პეტრე უმიკაშვილმა ენა დაუწუნა; რა თქმა უნდა, იმერიზმების მოჭარბებულ ხმარებას გულისხმობდა; დავითი უპასუხებს: „მოხარული ვარ, რომ ჩემი საწყალი, გაჭირვებული ქაბუშაძე შინაარსით მოგწონებია; ემდურით ენას და თქვენზედ უფრო მე ვარ უკმაყოფილო... მართალია ენა ყოველთვის მოიკოჭლებს ჩემს ნაწერებშიო“... საუბარია იმერიზმებზე. ეს დაუწუნეს. თავისთავად, თუკი მწერალი ეთანხმება შენიშვნას, ამის გასწორება, მით უმეტეს - პროზაში, არ იყო ძნელი... ყველაფერი მაინც ისე რჩება, როგორც დაიწერა და დაიბეჭდა. აქაც ისეთივე ვითარებაა, რაც ვაჟასთან იყო: კლასიკოს მწე-

რალს მწერლური ინტუიცია უკარნახებს, რომ კონკრეტულად იმ ვითარებაში, იმ ეპიზოდში, იმ განწყობით მისმა პერსონაჟმა მხოლოდ ისე შეიძლება ისაუბროს, მაგრამ ამის სხვისთვის ახსნა არცთუ იოლია და თითქოსდა თავი დახარა, კი, ბატონო, შენ მართალი ხარ, მაგრამ მე სხვაგვარად ვერ ვახერხებო. ამიტომაც ეთანხმება კრიტიკოსს; ფაქტობრივ, ამ მსჯელობით თავის თავს უპირისპირდება; მაგრამ თავს არიდებს პოლემიკას კრიტიკოსთან. არ ან ვერ ასაბუთებს; შეიძლება, მისი ბუნებიდან გამომდინარე, პოლემიკასაც გაურბის... ანდა შეძლებდა კი იმის სიტყვიერად ახსნას, თუ რა უკარნახებდა, რა აწერინებდა ასე და ამგვარად?...

სხვაგვარად მოიქცა ვაჟა, თუმცა შეძლო კი მკითხველისათვის ბოლომდე გაეხსნა თეორიულად თავისი ენობრივი სამყარო; მოეხსნა კითხვის ნიშნები? მეექვსევა. თუმცა, ამას ისე ნუ გავიგებთ, რომ მისი თეორიული მსჯელობა ენობრივ საკითხებზე უმნიშვნელო იყოს.

ასევე ითქმის აკაკიზეც. და ილიაზე, იაკობზე, კ. გამსახურდიანზე, მ. ჯავახიშვილზე. ყოველ მათგანს არაერთი წერილი აქვს ენობრივი საკითხებისადმი მიძღვნილი; მწერლის ენისა თუ სალიტერატურო ენის პრობლემებისადმი. მაგრამ მათი მხატვრულ-ენობრივი სამყარო მაინც იღუმალეებითაა მოცული, თუმცა ზოგჯერ ცდილობენ კიდევ, გასაღები მისცენ მკითხველს იმ დიდებული ტაძრისა...

როგორც ჩანს, ეს ორი სხვადასხვა რამ არის.

თემას გავცდით...

* * *

ისევ აკაკის და ვაჟას მივუბრუნდეთ.

ჩვენი ღრმა რწმენით, აქ ორი პრინციპულად განსხვავებული პოზიცია დაუპირისპირდა ერთმანეთს.

ვინ იყო მართალი?

მასხენდება: პროფ. ს. ჭილაიამ ერთხელ საჯაროდ გამოთქვა საყვედური მსახიობ გ. სალარაძის მიმართ, როცა ამ ორ ლექსს კითხულობსო (აკაკის ლექსს ვაჟასადმი მიძღვნილს და საპასუხო ლექსს ვაჟასას) აშკარად ტენდენციურია და ისეთ შთაბეჭდილებას ტოვებს, თითქოს აკაკი იყოს მტყუანიო.

მაინც ვინ იყო მართალი ამ დაპირისპირებაში? და შეიძლება კი საკითხის ამგვარად დასმა? არადა დასვეს ასე საკითხი:

„ვაჟას პოეზია უთუოდ მოიგებდა, რომ კუთხური კილოს დომინანტა შეერბილებინა ოდნავ“ (კ. გამსახურდია).

მოიგებდა კი?...

აკაკიმ არასწორად შეაფასა ვაჟას ენობრივი პოზიცია, „რადგან ქართული კრიტიკა ჯერ კიდევ არ იდგა სათანადო სიმაღლეზე, რაც განაპირობებდა ვაჟას ენობრივ თავისებურებათა არასწორ აღქმას“ (ქელს.).

დავიჯეროთ?

„ვაჟას თანამედროვე კრიტიკოსები და თვითონ აკაკი წერეთელიც კი, ჩემი აზრით, ცდებოდნენ, როცა ვაჟას ჩვეულებრივი საზომით უდგებოდნენ და გენიოსისთვის გამონაკლისს არ უშვებდნენ“ (ქელს.).

თავად აკაკი არ იყო გენიოსი? თავისთვის უშვებდა გამონაკლისს? ილიასა და იაკობისათვის უშვებდა გამონაკლისს?

და საერთოდ, სჭირდებოდა კი „შელავათი“ ვაჟას?

„აკაკის კრიტიკა რომ ვაჟას დასამცირებლად კი არ არის მიმართული, არამედ სალიბერალურ ქართულის განსამტკიცებლად და გასავრცელებლად, ამას ბავშვები იმთავითვე გრძნობენ“ (ქელს) - წერს ერთი პედაგოგი. ჯერ ერთი, რატომ უნდა გაიაზრონ ისე, რომ კრიტიკა

დამამცირებელია და მეორეც, ქართულის განმამტკიცებლად და გასავრცელებლად განა ვაჟა კი არ იბრძოდა?...

ცნობილი პედაგოგი: „ბავშვებს ვუხსნი, რომ საფუძველი ვაჟას ასეთივე პოზიციისა არის მგზნებარე პატრიოტიზმი, უსაზღვრო სიყვარული ყოველივე ქართულისადმი“... (ქელს)

გამოდის, რომ პატრიოტიზმსა და ქართულისადმი უსაზღვრო სიყვარულს დაუპირისპირდა აკაკი!...

პედაგოგთა ეს თვალსაზრისები იმითაა საინტერესო ჩემთვის, რომ ასე ახდენენ ყმაწვილთათვის ამ პოლემიკის გაცნობიერებას...

ასეთი მკვეთრი, ცალსახა პოზიციის გამოვლენა ამ საკითხებზე მსჯელობისას სახიფათოა და, რაც მთავარია, არაჭეშმარიტი...

ჭეშმარიტების გარკვევამდე, როგორც ჩანს, შორი გზა არის გასავლელი...

* * *

ფაქტია: აკაკისა და ვაჟას ურთიერთდამოკიდებულება ერთი ლამაზი და სამაგალითო ფურცელია XIX საუკუნის ქართული კულტურისა. მოსაწონი მოსწონდათ. დასაწუნად მიაჩნდათ? იწუნებდნენ, მაგრამ ეს არ იყო საპირადლო ინტერესებით ნაკარნახევი; საზოგადო ინტერესის კარნახით ხდებოდა ყოველივე ეს...

დარია ახვლედიანს აკაკისთვის უკითხავს:

„ბატონო აკაკი, თქვენს შემდეგ ვინ მიგაჩნიათ პოეტად ჩვენშიო“ და აკაკის ვაჟა-ფშაველა დაუსახელებია...

აკაკიზე როცა ფიქრობდა, ამას ნატრობდა ვაჟა:

„ნეტავი ბევრი გაზარდოს, შენისთანები დედამაო“...

ისე, თავისთვის, ჩაწერს: „აკაკი - რა კარგი“...

თედო სახოკია იგონებს: „ნაკადულის“ რედაქციაში

აკაკი სტუმრობდაო.: „ლაპარაკის დროს შემოვიდა ვაჟა.

„ჰაა, ჩვენ მთის არწივს გაუმარჯოს! - შესძახა მხიარულად აკაკიმ.

- მთის არწივიც შენ ბრძანდები და ბარის ბულბულცი! - უთხრა ვაჟამ ღიმილით და ხელი ჩამოართვა“.

ცხოვრობდნენ გვერდიგვერდ გენიოსები და თავიანთი შემოქმედებით, თავიანთი ურთიერთდამოკიდებულებით, ერთმანეთის პატივისცემითა და ერთმანეთის შემოქმედების დაფასებით, ერთმანეთისადმი პრინციპული და მართალი დამოკიდებულებით სამომავლო გაკვეთილებს იძლეოდნენ...

* * *

თ. ჩხენკელი: „ვაჟას შემოქმედება ჯერ არ არის საკადრისად შესწავლილი და შეფასებული... ვაჟა მომავლის პოეტია“...

კ. გამსახურდია: „ვაჟა, როგორც ენობრივი მოვლენა, დღესაც შეუსწავლელია“.

აკაკის შემოქმედება არის კი საკადრისად შესწავლილი და შეფასებული? აკაკის ენობრივი სამყარო არის კი ბოლომდე შეცნობილი?

XXI საუკუნეს, და არა მხოლოდ მას, დიდი ვალი ადევს, მან უნდა გასცეს პასუხი მრავალ კითხვას... თუკი შეძლებს XXI საუკუნე ამას..

* * *

არსებითი და მთავარი, რისთვისაც ყოველივე ეს გავიხსენეთ, იმის გააზრებაა, თუ რას წარმოადგენდა აკაკისა თუ ვაჟასათვის ის, რასაც ენის ფენომენი ჰქვია.

ესაა გაკვეთილი სამარადისო...

აკაკი და გალაკტიონი

„აკაკი და გალაკტიონი“... ამგვარ სათაურს გალაკტიონი გვიკარნახებს: „გალაკტიონოლოგებს“ დასამუშავებელ თემებს შესთავაზებს და ერთ-ერთი სათაურიც ესაა.

„აკაკი და გალაკტიონი“...

ამ ორი გენიოსის ურთიერთდამოკიდებულებაზე, უმეტესად გალაკტიონის დამოკიდებულებაზე აკაკისადმი, მრავალი თქმულა სხვათაგან; უფრო მეტი - გალაკტიონისაგან. არ ვეცდებით (უფრო სწორად: ვერ ვიტვირთავთ) ანალიზსა და შეფასებას იმისას, რა ითქვა, როგორ და რატომ. ჩვენი მიზანია: შეძლებისდაგვარად თავი მოვუყაროთ, ერთიანად დავინახოთ და, შესაბამისად, გავიაზროთ ამ ურთიერთობის არსი. ვიმეორებთ, შეძლებისდაგვარად...

სხვაგვარად: „აკაკი და გალაკტიონი“ - ამ თემაზე მოვუსმინოთ თავად გალაკტიონს... მცირეოდენი კომენტარი გვეპატიოს...

* * *

ბოლო ათწლეულებში განსაკუთრებით პოპულარული გახდა გალაკტიონის ლექსი

„რავიგ კარგია, სამშობლოვ,
შენი მტკვარი და რიონი,
შოთა, ილია, აკაკი,

ვაჟა.

ორ ზღვათა შუა მდებარე
ბრწყინავდა კავკასიონი,
შოთა, ილია, აკაკი,

ვაჟა.

სულ მაღლა გორის ციხეა,
სულ დაბლა - ძველი სიონი,
შოთა, ილია, აკაკი,

ვაჟა.

დაბლით კოლხეთის ველია,
მაღლიდან დვას ბასტრიონი,
შოთა, ილია, აკაკი,

ვაჟა“.

ლექსის ვარიანტები არსებობს. ყველა ვარიანტში ყოველი სტროფის მესამე-მეოთხე სტრიქონი - ჩამოთვლაა, თუმცა იცვლება კლასიკოსთა ჩამოთვლის თანმიმდევრობაც; ასეთი ვარიანტიც არსებობს - „ვაჟა, ილია, აკაკი, შოთა“. ბოლო სტრიქონი ზოგჯერ დასრულებულიცაა („... და გალაკტიონი“) და მაინც საბოლოო ვარიანტში კლასიკოსთა დასახელებისას ქრონოლოგიური პრინციპი ამჯობინა. ლამაზ კომენტარს შემოგვთავაზებს ვახტანგ ჯავახიძე:

„ამ ლექსში მთავარია არა ის, რაც წერია, არამედ - რაც გამოტოვებულია და აშკარად იგულისხმება: ვაჟას შემდეგ ჩამოვარდნილი იძულებითი პაუზა, ინერციით გაგრძელებული რიტმი და შესაბამისი რითმებით გამართლებული მკითხველის ჩართვა (სხვათაშორის, რამდენიმე გამოცემაში ნაკლები რეფრენი გაშიფრეს და ლექსს მარტივი დააკლდა).

პოეტმა არ დაამთავრა სტროფები და შთამომავლობას მიენდო.

ეს ხერხი კი, ყველა შემთხვევაში, გალაკტიონისეულია, და იგი გადაწონის ყოველგვარ საავტორო უფლებას...“

ოღონდ ერთია: ამ ლექსში, რა თქმა უნდა, მთავარია ისიც, რაც წერია: „შოთა, ილია, აკაკი, ვაჟა...“ - ქართველ კლასიკოსთა ეს ოთხეული საგანგებოდ გამოურჩევია... ხუთეულის პირველი ოთხი წევრი...

სხვაგან შვიდეულს დაასახელებს ქართული პოეზიის თანავარსკვლავედიდან:

**„შენს შვიდ მგოსანს სახალხოს,
შვიდს - დაფნის გვირგვინიანს,
რუსთაველს, გურამიშვილს,
ბარათაშვილს, ილიას,
აკაკისა და ვაჟას -
დროშებს ვარდყავილიანს
ვუწვდი: მთელი მსოფლიოს
ნახევარი ჩვენია“.**

საკუთარი თავი (მეშვიდე) აქაც თითქოს მიჩქმალა, მაგრამ ეს არ არის მთავარი - პოეტური გამოცანა იოლად ამოიხსნება... ჩვენთვის ამჯერად არსებითი სხვაა: ყველა შემთხვევაში აკაკის სხვათა გვერდით მოიხსენიებს. ქრონოლოგიური პრინციპი ორივე შემთხვევაში დაცულია; ქრონოლოგიურად აკაკი თავის ადგილს დაიჭერს.

გალაკტიონი საღირაალ პატივს მიაგებს ყველას.

„შოთა, ილია, აკაკი, ვაჟა“ - იცის მათი ფასი გენიოსმა გალაკტიონმა; ისიც იცის, თითოეული მათგანი როგორ დაანახოს მკითხველს, რით განასხვაოს ერთი მეორისაგან; რა მოუძებნოს ერთს ისეთი, მეორისაგან რომ

გამორჩევს მას. უტყუარია ალლო პოეტისა, ნიჭი სხვა-
თა ღირსების შეფასებისა. ღიას, ყველას მიაგებს საღი-
რალ პატივს.

„შოთა, ილია, აკაკი, ვაჟა...“

„შოთა...“

შოთა რუსთაველი გალაკტიონისათვის დროის
ათვლის წერტილია, ახალი ეპოქის დასაწყისი:

**„უძველეს ხნიდან
დაწყებული**

რუსთაველამდე,

რუსთაველიდან

ჩვენამდე - რეკს

ივერთა ჩანგი.

მასთან უძღური

იყო ცეცხლი

ასული ცამდე,

ათასი ჩინგის,

მაჰმადხანი

და თემურლენგი...“

რუსთაველი იყო პოეტი, რომელმაც თავის საუკუნეს
„ვეფხისტყაოსნით“ უკვდავების სული ჩაუდგა:

„ვეფხის - დაარქვა

მას - ტყაოსანი

და საუკუნე

გააუკვდავა...“

ეპითეტები: „უკვდავი შოთა...“ (გავიხსენოთ: თავისი
საუკუნეც კი გააუკვდავაო!)

„მარადისობის ბინადარი“.

ყოვლისმომცველია „ვეფხისტყაოსანი“, ყველაფერს

იტევს მისი უსაზღვრო სივრცე:

„ცახ, დედამიწას, ადამიანებს
„ვეფხისტყაოსნის“ სტრიქონებში
ვხედავ არეულს“.

ძალა რუსთველისა განუზომელია:

„რუსთაველს მოჰყვა სინარული
დაუთრგუნავი,
მას შეუძლია ცა გადაჰკალოს“.

რუსთველი - განსაცდელისაგან მხსნელი მრავალ
საუკუნეთა:

„ყველა სახელებში მხოლოდ რუსთაველი
იხსნის განსაცდელით მრავალ საუკუნეს,
იგი უძლევეია და მზის ის თაველი,
რომელს მონობისთვის გზა ვერ
გაულუნეს“.

და სხვა მრავალი...

„...ილია...“

გალაკტიონი ბრძანებს: ილია სახე იყო ეპოქისაო;
ილია მთელი ეპოქა იყო და ეს ეპოქა წიწამურში
დასრულდაო:

„წიწამურში რომ მოჰკლეს ილია,

მაშინ ეპოქა გათავდა დიდი...“

„ქართველი ინტელიგენციის ისტორია ამ ორ პიროვნების (ილიასა და აკაკის) გამოსვლით იწყებაო“, -
დაასკვნის გალაკტიონი და განაგრძობს: „ლიტერატურის
პრესტიჟის ასამაღლებლად საჭირო იყო უფრო გამბედავი
და მეტი ცოდნით, გამოცდილებით შეიარაღებული
ახალგაზრდობა... და რომლის დროშა ხელში აიღეს ილია
ჭავჭავაძემ და აკაკი წერეთელმა...“

სხვაგან დაწერს: „ჩვენს წინ ცოცხლად სდგას ერთი მხრით დაუღალავი მშრომელი და ძლიერი სულიერი ნების პატრონი ილია ჭავჭავაძე...“ დიას, დაუღალავი, მშრომელი, ძლიერი სულიერი ნების პატრონი...

ეპითეტთაგან ბრძენს შეუფარდებს ილიას დიდ სახელს უფრო ხშირად:

„ცეცხლი - აკაკი,

გმირი - ვაჟა,

ბრძენი - ილია...“

ისევ გალაკტიონისებური პოეტური წარმოსახვით დახატული ილია და აკაკი:

„დადგა ზღვის პირად, ვით

ბუმბერაზ მუხების ლანდი,

ორი დიდი ხნის მეგობარი, ორი გიგანტი,

ქცეული ღელვად...“

ნატვრა იყო გალაკტიონისა, პოემა შეექმნა ილიაზე; მასალაც შეუკრებია მრავლად...

„...ვაჟა...“

დასაწყისში მოყვანილი ლექსის მსგავსად ჩამოთვლა იმავე თუ სხვა რიგით არაა შემთხვევით და არც ერთადერთი:

გალაკტიონი საუბრობს საკუთარ ლექსთა ფორმაზე. ვის შეიძლება შეედაროს?- ილიას, აკაკის, ვაჟას: „ეს არა აქვთ ილიას, აკაკის, ვაჟას...“

გალაკტიონი მესხეთ-ჯავახეთშია. ისევ გენიოს წინაპართა ლანდებთან შეხმიანება: „თაფარავანი, ტბაფარავანი, ფარავანი, ვარავანი. მშვენიერი ხალხური ლექსი, უკვდავი ლექსი.

აქ არასოდეს არ მოსულან არც ილია, არც ვაჟა, არც აკაკი...“

ზევით უკვე მოვიყვანეთ ერთი ფრაგმენტი ლექსიდან:

**„ცეცხლი - აკაკი,
გმირი - ვაჟა,
ბრძენი - ილია...“**

ერთგან ჩაწერეს:

„ვაჟა-ფშაველა - ეს ქართველი პანი!“

ესეც ვაჟას სიდიდის აღიარებაა:

**„რუსთაველი და მშვიდი?
დამშვიდება და ვაჟა?“**

მაგრამ მაინც შეუდარებლად გვეჩვენება ეს პორტრეტი ვაჟასი, ნაღდი გალაკტიონისეული სურათია:

„არავის არ შეეძლო ლიტერატურულ მასწავლებელთა პატივისცემა და მათი შეყვარება ისე, როგორც ვაჟას. ის ყოველთვის მზად იყო, მუხლი მოეყარა მათ წინ, მაგრამ არა როგორც მონას, ის ხომ თვითონ მეფე იყო, ჰქონდა თავისი სამეფო და ჰყავდა თავისი ხალხი, ოქროს სჭრიდა საკუთარი შტამპით... ვაჟას სიმღერებიდან გამოკრთის უმაღლესი სული...“

იცის გალაკტიონმა ფასი ვაჟასი...

„...აკაკი...“

ღიას, ყველას ფასი იცის გალაკტიონმა, ყველას მიაგებს საღირალ პატივს, მაგრამ...

სულ სხვაა აკაკი მისთვის:

**„მაგრამ მსგავსა ისეთ მგოსნის,
ვინც დიდებით შეიმოსა,
ვინც მთლიანად ასახავდა
თავისთავს და თავის დროსა,
ვინც გაფრენა იყო ქნარის,
რომელიც მზე იყო დარის,**

ვინმე მსგავსი აკაკისა -

არ ყოფილა და არ არის“.

ალბათ უხერხულიცაა იმაზე საუბარი, რომ იცოდა გალაკტიონმა ფასი ლექსისა. და როცა იტყვის, რუსთველის, გურამიშვილის, ვაჟას ქვეყანაში ლექსი ლექსს აკაკიმ დაამსგავსაო, აკაკისადმი განსაკუთრებული დამოკიდებულება უნდა დავინახოთ ამ თქმაში:

„არ ზოგავდა რაკი თავსა,

ძველს აკაკიმ შეუთავსა

უახლესი ამღერება

და ლექსი ლექსს დაამსგავსა“.

უკომენტაროდ მოვიყვანოთ რამდენიმე ამონარიდი გალაკტიონის ჩანაწერებიდან:

„ყველა ქართველ პოეტთა შორის ყველაზე ახლო ხალხთან აკაკი იდგა“.

„აკაკის ბედს განაგებდა პოეტის სახვა, წარმოდგენა“.

„აკაკი გრძნობდა, რომ ადამიანთა გულებთან უნდა მისულიყო იგი ლექსით...“

„უდიდესი ქართველი მგოსანი“.

„უდიდესი ქართველი პოეტი“.

„XIX საუკუნის ეროვნულ-რევოლუციური მოძრაობის მებაირახტრე, (ილიასთან ერთად)“.

ეპითეტების გარეშე აკაკის სახელს თითქმის არ ახსენებს: „ასე გადაჭრა დიდმა აკაკიმ ქართული წაკითხვის (დეკლამაციის) საკითხი“.

აკაკის სახე თან ახლავს მუდამ. გალაკტიონი რაჭაშია. რა თქმა უნდა, გაიხსენებს: „ჩემზე აღრე აქ ბრძანდებოდა დიდი აკაკი წერეთელი“.

გალაკტიონი ბორჯომშია. ჩაწერს: „დავათვალიერეთ ბორჯომის ბაღი (აქ ყოფილა აკაკი ოდესმე და დაუწერია ლექსი)“.

აკაკის ნაკვალევზე რომ დადის, ეამაყება და პირიქით: თუ იქ აკაკის ნაკვალევს ვერ ხედავს, გული სწყდება თითქოს; ვთქვით უკვე: მესხეთ-ჯავახეთში დაინანებს; აქ არასოდეს არ მოსულან არც ილია, არც ვაჟა, არც აკაკი“.

ასე დაახასიათებს აკაკის: „აკაკი წერეთელი ჩვენი სამოქალაქო ლირიკის ყველაზე ძლიერი წარმომადგენელია. ეს იყო მგოსანი, რომელიც სცოცხლობდა თავისი დროის პროგრესიულ მოთხოვნილებათა შთაგონებით. ეს იყო მგოსანი, რომელიც ჰკაფიდა გზას წარსულისაგან - მომავლისაკენ“. - ასე იტყვის გალაკტიონი და დაინანებს: „აკაკი რომ ცოცხალი იყოს, ისეთი დიდი ბუნების პოეტი, პირველი გამოეხმაურებოდა სიდიდეს თანამედროვეობისას“.

პირველობა აკაკისა ყველგან გამოკრთის გალაკტიონთან: ლექსში, ჩანაწერში, მოგონებებში...

აკაკი მაგალითია გალაკტიონისათვის, ორიენტირი, მისალწვევი სიმაღლე:

„9 ოკტომბერს, როდესაც ქუთაისში ვიქნები, უნდა დავწერო საბავშვო კომედია „მეგობრები“... წიგნი უნდა იქნეს აკაკის „საყმაწვილო ამბების“ ტოლი...“

შალვა დადიანი იგონებს: აკაკიმ „პირველად პიესა („მედეა“ - გ.გ.) მამას რომ წაუკითხა, პროზად იყო დაწერილი და შემდეგ კი როგორც მოგეხსენებათ, მთელი ტექსტი პიესისა ლექსად არის წარმოდგენილი. მაშასადამე, აკაკის ასეთი მანერა ჰქონდა მოცულობით დიდ ნაწარმოებთა წერის დროს: ჯერ პროზად დაამუშავებდა, შემდეგ გალექსავდა“. ასეთი მანერა ჰქონდა გალაკტიონსაც...

1922-1923 წლებში გამოდის „გალაკტიონ ტაბიძის ჟურნალი“. აქ არ შეიძლება არ გავგახსენდეს „აკაკის

თვიური ჟურნალი“.

ჩანაწერი აქვს ასეთი: „თქვენ რომ გგონიათ, ის არ ვარ“. ჩაწერს ამას გალაკტიონი ყოველგვარი კომენტარის გარეშე. არც როგორც ამონარიდს აკაკის ლექსიდან; ჩაწერს თავისად... რა თქმა უნდა, ამ შემთხვევაში აკაკის სიტყვებით საკუთარ თავს ახასიათებს. უფრო სწორად, აკაკისთან გალაკტიონის მსგავსებას განაზავს, ალბათ...

საიდან იღებს სათავეს ეს დამოკიდებულება?

გალაკტიონი: „მე ბავშვობიდან ღმერთს ვუდარებდი აკაკის. ეს აზრი თვით ჩემმა - სოფელმა ჩამისახა, მშობლებმა, წიგნებმა“.

ნოდარ ტაბიბიძე ასეთ კომენტარს შემოგვთავაზებს ჭაბუკი გალაკტიონის შესახებ: „გალაკტიონი ამ პერიოდში ა. წერეთლის უზარმაზარ გავლენას განიცდის. იგი დიდი მგოსნისგან სესხულობს არა მხოლოდ თემებს, არამედ სახეებს, ფრაზებს, ტონს და ა.შ. ეს იმითაც აიხსნება, რომ გალაკტიონისათვის მახლობელია აკაკის პრობლემატიკა, საკითხთა წერეთლისეული გადაჭრა. აკაკი ლიტერატურული გემოვნების კანონმდებელია და გალაკტიონიც მის ფრთებქვეშ იზრდება“.

გალაკტიონს მოგონება აქვს ერთი, „აკაკი“ ჰქვია.

ამ მოგონებაში აშკარად იგრძნობა ის, სხვაგან რომ თქვა, „ბავშვობიდანვე ღმერთს ვუდარებდი აკაკისო“.

ვერ შეძლო პოეტის იუბილეზე დასწრება - ბილეთი ვერ იშოვა გალაკტიონმა. დაინანებს: „დავრჩი ისე, რომ აკაკი ვერ ვნახე, უკვე თხუთმეტი წლის ვიყავი, სემინარიაში ვსწავლობდი, ლექსებსაც ვწერდი. ვბაძავდი აკაკის... „სირცხილი არ არის, რომ აკაკი ვერ ვნახო?“ - ვფიქრობდი, მაგრამ შემთხვევა არ მომეცა...“

და რამდენიმე წლის შემდეგ ბედნიერი შემთხვევა: ხარაგაულის მახლობლად ამხანაგებთან ერთად „ვიდექით სადგურზე... - იგონებს გალაკტიონი, - მატარებელიც მო-

ვიდა. ჯგუფი ახალგაზრდა ქალების იდგა და მგზავრებს ათვალეირებდა.

ამ დროს მატარებლის მეორე კლასის ფანჯარა ჩამოიწია. კუბედან ღმერთივით გადმოიხედა ბამბის ქულასავით ჭვალარამ, ოლიმპიურად ამაყი სახის მქონე მოხუცმა...

- აკაკი! - ჩაილაპარაკა ვილაცამ.

ელექტრონის ძალასავით იმოქმედა ამ სიტყვამ ყველაზე. ერთხანათ გაშეშებული ვიდექით. მე თვალებით ვჭამდი ამ სახეს. აკაკიმ წაიკითხა სადგურის შენობაზე მიკრული სახელწოდება და ფანჯარა ისევ დახურა. ვხედავდი, რომ იგი დინჯათ გადაეშვა სავარძელში...

დიდხანს დაყრუბულივით ვიდექი..."

ეს იყო პირველი შეხვედრა პირისპირ; უფრო სწორად - გალაკტიონმა პირველად იხილა აკაკი პირადად...

გალაკტიონი ზედმიწევნით ზუსტად ცდილობს გაიხსენოს ყოველი დეტალი, თითქოსდა წვრილმანიც აკაკისთან მისი ურთიერთობისა.

ქუთაისში ლიტერატურული საღამოა. გალაკტიონმა სცენიდან ლექსი უნდა წაიკითხოს პირველად. ღელავს. „ლექციის შემდეგ აკაკიმ თავისი კლასიკური ლექსები წაიკითხა, აკაკის შემდეგ კი ჩემი რიგი იყო.

მე დავიწყე, მაგრამ ხმა მიკანკალებდა. უეცრად აკაკის დაჟინებული შემოხედვა ვიგრძენი... აკაკი მიცქეროდა და...

ლექსი დამავიწყდა, უნდა გავჩერებულიყავი...

ცივმა ოფლმა დამასხა...

ბედათ იმ რითმაზე, რომელზედაც გავჩერდი, მომაგონდა სრულიად ახალი რითმა, ექსპრომტათ, ავადმყოფური თავგანწირულებით ვქმნიდი ახალ სიტყვებს, ახალ აზრებს..." შემლო გალაკტიონმა თავის დაღწევა კრიტიკული სიტუაციიდან. მიზეზი ყოველივესი კი აკაკის მზერა

იყო; ბავშვობიდანვე აღევნებული ლანდი აკაკისა, ღმერთ-აკაცისა.

თვითონვე ცდილობს გალაკტიონი, ახსნა მის დამოკიდებულებას აკაკისადმი. ჩანაწერი აქვს ასეთი - „საკუთარი ლექსების შესახებ“. „მთაწმინდის მთვარეზე“ საუბრობს. ეს არისო „ერთ-ერთი გასაღებთაგანი ჩემის შემოქმედებისა. ამ ლექსში უსათუოდ სჩანს პოეტი, რომელიც თავის შემოქმედებას უკავშირებს მეცხრამეტე საუკუნის პოეზიის კორიფეების შემოქმედებას, აცხადებს რა თავის თავს ნიკოლოზ ბარათაშვილისა და აკაკი წერეთლის პოეზიის მემკვიდრეთ... აქ ახალგაზრდა პოეტის ახლო სძინავს მოხუცი პოეტის ლანდს, აკაკი წერეთლის ლანდს; ბარათაშვილსაც ხომ აქ უყვარდა ობლად სიარული; ილია ჭავჭავაძესაც, დიმიტრი ყიფიანსაც...“

ამას პროზაულ ჩანაწერში ამბობს. ბარათაშვილი, აკაკი, ილია, დიმიტრი ყიფიანი... ლექსში მხოლოდ აკაკი და ბარათაშვილია... და აკაკის გამორჩევით მოიხსენიებს: „აქ ჩემს ახლოს მოხუცის ლანდს ძინავს მეფურ ძილით...“ და მერე - „ბარათაშვილს აქ უყვარდა ობლად სიარული...“

მოვისმინოთ უკომენტაროდ ერთი ჩანაწერიც გალაკტიონისა:

„ათასცხრაასრვა წელი - საგულისხმო თარიღია ქართული პოეზიის ისტორიაში. ამ წელს საქართველომ იძღვასასწაულა ღრმად მოხუცებული აკაკი წერეთლის ორმოცდაათი წლის იუბილე. ათასცხრაასრვა წელი, ვიმეორებთ, საგულისხმო თარიღია. ამ წელს სალიტერატურო ასპარეზზე გამოვიდა სრულიად ახალგაზრდა პოეტი, რომელმაც გამოსვლისთანავე ყურადღება მიიქცია არაჩვეულებრივი ტემპერამენტით, ლექსის ახალი ტეხნიკით, ეს პოეტი იყო...“

სამ წერტილს გაშიფრვა არა სჭირდება...

უკომენტაროდ ჩავიკითხოთ-მეთქი, მაგრამ უნებლიე ასოციაცია მიანც ჩნდება ცნობილ ისტორიულ ფაქტთან. თავისივე სიცოცხლეში რომ გაამეფა მემკვიდრე ხანდაზმულმა მეფემ და რამდენიმე წელს გაგრძელდა თანამეფობა...

აკაკისა და გალაკტიონის შემთხვევაში ქართული პოეზიის ტახტზე ხანდაზმულ პოეტთა მეფისა და უფლისწულის თანამეფობა შვიდ წელიწადს გაგრძელდა - 1908 წლიდან 1915 წლამდე.

1915 წელს მთელი საქართველო იყო აკაკის ჭირისუფალი. მაგრამ, იგონებენ, რომ ერთი ჭაბუკი განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევდაო. ეს ჭაბუკი პოეზიის ტახტის მემკვიდრე გალაკტიონი იყო. ლიდია მეგრელიძის მოგონება:

„აკაკის პანაშვიდზე ჩემი ყურადღება მიიპყრო ერთმა ახალგაზრდა ჭაბუკმა.

ის იდგა ეკლესიაში საშინელი დამწუხრებული, ღრმა ფიქრებში წასული, თითქოს სადღაც სამარეს ჩასცქეროდა...

ჭაბუკის სახე საშინელ სულიერ ტანჯვას გამოხატავდა...

თითებში ანთებული სანთელი ეჭირა...

სანთელი მთლად დაიწვა...

ჭაბუკი ღრმა ფიქრებისაგან მხოლოდ მაშინ გამოერკვა, როცა თითებში სიმხურვალე იგრძნო.

თავი ასწია და მწუხარე თვალები სივრცეს მიანათა. ეს იყო გალაკტიონი“.

მოგვაგონდება ცნობილი გამოთქმა: „მეფე მოკვდა, გაუმარჯოს მეფეს!“

გალაკტიონი იცნობდა და აღმერთებდა აკაკის...

იცნობდა აკაკი გალაკტიონს?

1923 წელს რუსთაველის თეატრში გაიმართა გალაკტიონის ლიტერატურული მოღვაწეობის 15 წლის იუბილე. საიუბილეო კომიტეტი აქვეყნებს მოწოდებას:

„გალაკტიონ ტაბიძე ეპოხალური მოვლენაა საქართველოში... თხუთმეტი წლის წინად მკითხველმა საზოგადოებამ ერთხმად აღიარა მასში შეუდარებელი პოეტური ნიჭი. თხუთმეტი წლის განმავლობაში თვითეული მისი ლექსი იწვევდა არაჩვეულებრივ გამოხმაურებას; უდიდესი პოეტი აკაკი წერეთელი, აღელვებული, პირველი მიესალმა ამ წიგნის გამოსვლას...“

დარია ახვლედიანის მოგონება:

„ახალგაზრდობიდანვე მქონდა ბედნიერება ჩვენი საყვარელი პოეტის აკაკი წერეთლის ნაცნობობისა. აკაკი ჩემი ოჯახის უახლოესი მეგობარი იყო. ის ხშირად დადიოდა ჩვენსას, მახლობელი ურთიერთობა ჰქონდა ჩვენი ოჯახის წევრებთან...“

ერთხელ ჩვეულებრივად ვსაუბრობდით პოეზიაზე. მაშინ მთელი წყება ახალგაზრდები ახლად გამოსული იყვნენ სამწერლო ასპარეზზე. მე მაინტერესებდა აკაკის აზრი, თუ როგორი შეხედულებისა იყო მათზე. ვკითხე:

- ბატონო აკაკი, თქვენს შემდეგ ვინ მიგაჩნიათ პოეტად ჩვენში-თქვა.

- ვაჟა-ფშაველა და ცახელიო.

- ესენი ხომ ვიცით, ბატონო,- ახალგაზრდების შესახებ მინდა გავიგო თქვენი აზრი.

- ახალგაზრდებში? - ჩაფიქრდა და დინჯად წარმოსთქვა, - ახალგაზრდებში გალაკტიონ ტაბიძეს უსათოუდ დიდი მომავალი აქვს, იმას ბევრი სიახლე შემოაქვს ჩვენს პოეზიაში...“

გალაკტიონი არ იყო განებივრებული ყურადღებით, მაგრამ ქება მრავლად თქმულა მისი მისამართით... სხვა რომ არა იყოს, თანამოკალმეებმა პოეზიის მეფედ აღიარ-

რეს... გალაკტიონისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა, გამორჩეული ფასი აქვს აკაკის აზრს:

„გალაკტიონ ტაბიძეს უსათუოდ დიდი მომავალი აქვს, იმას ბევრი სიახლე შემოაქვს ჩვენს პოეზიაში“.

ჩაუწერია ერთგან: „როდის თქვა აკაკიმ სიტყვები სიახლეზე? მაინც რა სიახლე იყო იმ პირველ წიგნში? რა თქმა უნდა, თემატური. საჭიროა დეტალური გარჩევა წიგნისა ამ მხრით...“

სხვაგან წერს: „საერთოდ უნდა გაიხსნას აკაკი წერეთლის ფრაზა ჩემს შესახებ: „მას ბევრი სიახლე შემოაქვს ჩვენს მწერლობაში...“

ეამაყება და ხშირად იმეორებს. თავისი შემოქმედების მომავალ მკვლევრებს - გალაკტიონოლოგებს - მიანიშნებს და მიაქცევენებს ყურადღებას ამ ფაქტზე.

რაჭაში ყოფნისას მოიგონებს გალაკტიონი: „ჩემზე ადრე, აქ ბრძანდებოდა დიდი აკაკი წერეთელი. როდესაც იგი რაჭიდან ქუთაისში დაბრუნდა და მონაწილეობა მიიღო ჩვენი ახალგაზრდების სალიტერატურო საღამოში, მახსოვს, მე წავიკითხე ლექსი „შემოდგომა“; მე ვკითხულობდი ლექსს ცოტათი ამღერებით. როდესაც ფარდა დაეშვა, აკაკიმ მიბრძანა: „თქვენ ხომ რაჭაში არ გიცხოვრიათ“. არა-მეთქი, ბატონო აკაკი. იმიტომაც, მიბრძანა, „სცენაზე ლექსს როცა კითხულობდით, ისე კითხულობდით, თითქოს მღეროდითო. რაჭაში სწორად ასე, გაბმით, დინჯად ლაპარაკობენ, თითქოს მღერიანო. და ამგვარად წაკითხული ლექსი ძირითადად ქართულიაო“. ასე გადაჭრა დიდმა აკაკიმ ქართული წაკითხვის (დეკლამაციის) საკითხი“, - ბრძანებს გალაკტიონი. ამ მოგონებაშიც იგრძნობა აკაკისთან პირადი ნაცნობობით გამოწვეული სიამაყე...

დიახ, ეამაყება, რომ იცნობდა მას აკაკი წერეთელი - „ჩვენი სიამაყე, ჩვენი დიდი სახალხო მგოსანი“ - ამას

აკაკის სიცოცხლეში დაწერს, აკაკის იუბილეს მზადების პერიოდში. „მაღლიერი საქართველო ნოემბრის ეროცდაათს გადაიხდის უსაყვარლესი მგოსნის დიდი აკაკის სამწერლო ასპარეზზე მოღვაწეობის ორმოცდაათი წლის იუბილეს. ეს იქნება დიადი ეროვნული დღესასწაული, მაჩვენებელი იმის, თუ როგორ აფასებდა ხალხი მისთვის თავდადებულ მოწინავე ადამიანებს. შავბნელი ძალები ეხლანდელ რეაქციის ხანაში, რა თქმა უნდა, შეეცდებიან, მაგრამ ვერ ჩაშლიან ამ დიდ დღესასწაულს...“ ასე მოუთმენლად ელოდება და ემზადება აკაკის იუბილესათვის, მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, დიდი ეროვნული დღესასწაულისათვის და თავად ვერ მოხვდა ამ დღესასწაულზე (ვთქვით ზევით - ბილეთი ვერ იშოვა!).

აკაკისეული შეფასება მისი პოეზიისა რჩება უმაღლეს ჯილდოდ გალაკტიონისათვის...

აკაკი ახსოვს ყოველთვის. აკაკი მისთვის საზომია, მეტრი, მაგალითი განუმეორებელი.

საუბრობს მამია გურიელზე. ამ საუბარში აშკარად იგრძნობა სიმპათია, სიყვარული გურიელისადმი: „მამია გურიელს ჰქონდა თავისი საათი უმაღლესი სილამაზისა და აყვავების. მამიას უყვარდა, მამიას სულს სჭირდებოდა ძლიერი და არაჩვეულებრივი განედი...“ საუბარი ამ ტონში გრძელდება და თითქოს შიში გამოკრთა - მის მიერ დახატულმა მამია გურიელის სურათმა არ გააფერმკრთალოს ვინმეს წარმოდგენაში აკაკის სახე - იქვე აკაკის გაიხსენებს. სხვის აზრს მოიშველიებს და მსჯელობას მამია გურიელზე ასე განაგრძობს: „ბავშვებს, ცოტა არ იყოს, კიდევაც გვეშინოდა მისიო. მოჩხუბარი ბავშვებისთვის ვერ იყო მიმზიდავი. მაგიერათ აკაკი, თეთრი თმით საოცნებო კეთილი სახით და ტკბილი ხმით ამხანაგური ბაასით გვათამაშებდა და ჩვენც მას ვეხვეოდითო“. მსჯელობა ისევ მამია გურიელზე გრძელდება. ჩანა-

წერის სათაურიც „მაშინ გურიელი“.

გალაკტიონს გული დასწყვიტა თედო სახოკიას გარდაცვალებამ. ჩაუწერია: „გუშინ გარდაიცვალა თედო სახოკია ღრმად მოხუცებული. ერთი კვირის წინათ ტრამვაიდან დავინახე, ცოცხლად მიდიოდა რუსთაველის ქუჩაზე...“ ჩანაწერი ასე მთავრდება: „ცუდ ღროს გარდაიცვალა, ზამთარია“.

საუბრობს თედო სახოკიაზე და კვლავ აკაკის გაიხსენებს. თითქოსდა რა შუაშია თედო სახოკიას გარდაცვალება და მისი აკაკისთან ურთიერთობა. იხსენებს კი...

დემონზე (ქუჩუ ქავთარაძეზე) საუბრობს, მისთვის ერთ-ერთ საყვარელ პიროვნებაზე და კვლავ აკაკი წერეთელი: „მე ჯერ კიდევ სოფელში ვიყავი, როცა დემონის რამდენიმე ლექსი წავიკითხე თბილისის ერთ-ერთ ჟურნალში, მშვენიერი, გრძნობიერი ლექსი. უბრალო, აკაკის ენით დაწერილი“.

აკაკის ენა - ბუნებრიობისა, უბრალოებისა და პოეტურობის სიმბოლოა მისთვის.

გარდაიცვალა განდეგილი. ოლია ოკუჯავას მისწერს წერილს: „ეს იყო მოხუცებული ქალი, პოეტესა, ძალიან ნიჭიერი...“ და სხვა. მის წერილს გაიხსენებს, გალაკტიონის შესახებ დაწერილს: „გალაკტიონ ტაბიძე ეს დიდი პოეტია...“ და სთხოვს ოლიას, გვირგვინი ან ყვავილები გაუგზავნოს განდეგილს. მთავარ ღირსებად განდეგილისა ამას მიიჩნევს - ის იყო „უდიდესი მეგობარი აკაკი წერეთლისა“.. „განა მე შემიძლია დღეს მშვიდობიანი ვიყვე?“ - ეკითხება გალაკტიონი ოლიას და ისეთი გრძნობა გეუფლება, თითქოს მხოლოდ აკაკის მეგობრის გარდაცვალებას გლოვობს პოეტი.

აკაკის სიყვარული, აკაკისადმი თაყვანისცემა, მაპატიოს გალაკტიონის სულმა, და ცოტა ტენდენციურ აზრსაც გამოათქმევინებს: „აკაკის არაფერი არ სწამდა ვაჟა-

ფშაველასი და გაკვირვებას ეძლეოდა, როდესაც ხედავდა ვაჟა-ფშაველას ტრიუმფს. სამაგიეროდ ვაჟა მუხლს იყრიდა აკაკის წინ და სრულიად არ აწუნებდა მას აკაკის შეხედულება. ასეთია დიდბუნებოვან ხალხთა ცხოვრება“. არადა, ღმერთმა იცის, რომ არ იყო ასე; დიდად აფასებდა აკაკი ვაჟას ნიჭსა და შემოქმედებას...

აკაკის ცხოვრება მაგალითი იყო გალაკტიონისათვის. აკაკის ბედი - გალაკტიონის ბედის წინამორბედი. აკაკის განვლილი გზა - გზა უვალი, მისგან ნავალი გალაკტიონისათვის გზის სიძნელის გასაადვილებლად გათელილი.

იტყვის:

**„წადი, იარე... ვნახოთ სადამდე
გაგყვება ფიქრი ფერად-ფერადი,
თვითონ აკაკის რა ხეირი აქვს,
რომ შენა გერგოს... იარე, წადი!“**

„იარე, წადი!“ - შესძახებს საკუთარ თავს, ამხნეებს გალაკტიონს გალაკტიონი. გასაგებია: გალაკტიონის ცხოვრება წინააღმდეგობებითაა სავსე. გამამხნეებელი თითქოს არავინ ჰყავს. თვითონ უნდა გაამხნეოს საკუთარი თავი. აქაც აკაკი გაიხსენა („თვითონ აკაკის რა ხეირი აქვს“) და მხნეობა ამით შეიმატა...

პირად წერილში აკაკი დაიჩივლებს: „ჯერ 25-ს წლისა ვარ და ვის გამოუვლია ჩემოდენი უსამართლო დაჩაგვრა და ტანჯვა?“

ვისაც გალაკტიონის ცხოვრებისათვის თვალი მიუდევნებია; ვისაც მოგონებები წაუკითხავს გალაკტიონის შესახებ; ვისაც ვახტანგ ჯავახიძის შეუდარებელი წიგნისთვის („უცნობი“) თვალი გადაუვლია, აკაკის ჩივილი გალაკტიონის ჩივილად შეიძლება აღიქვას.

ვისთვისაც გალაკტიონის ცხოვრებისეული პრობლემები უცხო არ არის, ვინც გალაკტიონის ბედს ერთხელ მაინც ჩაუფიქრებია, დამეთანხმება: აკაკის შესახებ

გალაკტიონის ჩანაწერები ავტობიოგრაფიულ ჩამოკვავს უფრო, ვიდრე პორტრეტს აკაკისას. ისე, უფრო სწორი იქნებოდა მეტყვა, მსგავსებას ესწრაფის აკაკისთან, ამბობენ, წვერიც იმიტომ მოუშვა, აკაკის დამსგავსებლად. იგონებენ, იკითხა, ვის ვგავარო და ეწყინა, როცა ვერ მოისმინა მოსალოდნელი პასუხი. აკაკის არ ვგავარო? - უკითხავს.

რამდენიმე ამონარიდს ჩავიკითხავ გალაკტიონის ჩანაწერებიდან:

„მომხრეები მას ძალიან ცოტა ჰყავდა. მაგრამ ხალხის ფართო მასები მას უკვე პატივსა სცემდნენ. გაიგეს და შეიფვარეს“.

„საზოგადოებამ მას ზურგი უჩვენა. დაიწყო ღვერა და ცილისწამება. მას მოჰყვა ძალაუფლების მქონეთა მუქარა. თანამგრძობელებს იგი ვერ პოულობდა დაშინებულ ინტელიგენტთა შორის“.

„ერთადერთი, მარტო, განკიცხული ცხოვრობდა იგი ამ ხანებში ქუთაისში. ცოლი იმყოფებოდა სოფელში, ვინაიდან ქალაქში ცხოვრების სახსარი არ მოეპოვებოდა. მიუსაფარი, მშვიერი ეძებდა იგი რაიმე საშუალებას არსებობისათვის...“

„...ახალგაზრდობის დროინდელი ტრაგედია. პირადი ტრაგედია პოეტის, ისეთი ღრმა, რომ მან სასუდარო დალი დააჩნია მთელ მის ცხოვრებასა და შემოქმედებას! რა იყო ასეთი? რა განდა ისეთი, რომ მთელი ცხოვრება პოეტისა, მთელი აკორდი მისი დიდი პოეზიის, დაუმორჩილა იმ ერთ უღრმეს მწუხარებას?“

ღიას, გალაკტიონი საუბრობს აკაკის შესახებ... ვინც იცნობს გალაკტიონის ცხოვრებას, ასეც შეიძლებოდა გვეფიქრა - გალაკტიონზეაო საუბარი აქ. ღიას, ავტობიოგრაფიულ ჩამოკვავს ეს მსჯელობა; საფუძველი ამისა სულიერი ნათესაობაა, სულიერი მემკვიდრეობა.

„ვინმე მსგავსი აკაკისა -
არ ყოფილა და არ არის...“

„როგორც ერთია ქვეყანა ვრცელში,
ისე ერთია გალაკტიონი...“

კიდევ ერთი პორტრეტი აკაკისა თუ ავტობიოგრაფი:
„მაგრამ ისეთი, რომელიც მთლიანად გამოსახავდა
თავისთავსა და თავის ღროს - პოეზიაში აკაკის მსგავ-
სი არავინ არ არის. მისი გულიდან აღმოხეთქს ყოველთ-
ვის მხოლოდ და მხოლოდ ბუნებრივი ძალდაუტანებელი
ხმები.“

„მას არა აქვს ყალბი ნოტები.
იგი ქმნის ძალდაუტანებლად
იგი მგოსანია - ცოცხალი გრძნობის...“

ეს აკაკი არის. და ეს არის გალაკტიონიც -

„ვინც მთლიანად გამოსახავდა
თავისთავსა და თავის ღროს“.

„პოეზიაში მსგავსი არავინ არ არის“.

„მისი გულიდან აღმოხეთქს ყოველთვის
მხოლოდ და მხოლოდ ბუნებრივი
ძალდაუტანებელი ხმები“.

„მას არა აქვს ყალბი ნოტები“.

„იგი ქმნის ძალდაუტანებლად“.

„იგი მგოსანია - ცოცხალი გრძნობის“.

ეს არის გალაკტიონიც... ეს არის აკაკი...

რა ნიბლავს უპირველესად აკაკის გალაკტიონისა? -

„იმას ბევრი სიახლე შემოაქვს

ჩვენს პოეზიაში“.

რა ნიბლავს უპირველესად გალაკტიონს აკაკისა? -

„აკაკის ჩანგის მომხიბვლელობა გამოიხატებოდა
იმ ზნეობრივ სიძლიერეში, რომელიც შეადგენდა

პოეტის პიროვნებას. მან შესწირა თავისი თავი
ერთს წმინდათ - წმინდას - სამშობლოს, აი,
რანაირად ისახება ჩემს წარმოდგენაში მეცხრამე-
ტე საუკუნის უდიდესი ქართველი პოეტის ისტო-
რიული მდგომარეობა და პიროვნება“. დიახ, აქაც
გალაკტიონი აკაკის შესახებ საუბრობს და არა თავის
თავზე...

მართლაც რომ შეუდარებელია,

„სამშობლოვ,

შენი მტკვარი და რიონი,

შოთა, ილია, აკაკი,

ვაჟა და

გალაკტიონი.“

ქართული
ენციკლოპედია

შინაარსი

„ყველაფერი - სამწყვსოხათვის, არაფერი - საკუთარი თავისათვის“	3
აკაკი და ილია	9
აკაკი და იაკობი	49
აკაკი და ვაჟა	81
აკაკი და გულაკტიონი	119

რედაქტორები
ნიკო კვანტალიანი
ვისილ ჟურდიანი

მხატვრული რედაქცია და დიზაინი
ირაკლი ავალიანისა

გიორგი გოგოლაშვილი

დაიბადა 1948 წლის 24
ნოემბრის კურსებში (ტყიბულის
რაიონში).

1966 წელს დაამთავრა
საქართველოს რეინიგზის მე-11
საშუალო სკოლა, 1971 წელს
თბილისის სახელმწიფო
სამეცნიერო-სამეთვლებო
ინსტიტუტის ფილოლოგიის
კაპულტეტის კავკასიურ
ენათა განყოფილება.

1975 წლიდან კითხულობს
ლექციებს თსუ ახალი
ქართული ენის კათედრაზე.

1984 წელს დაიცვა საკან-
დიდატო დისერტაცია; 1992
წელს – სადოქტორო. 1994 წელს მიენიჭა პროფესორის სამეც-
ნიერო-მედაგოგიური წოდება.

არის თსუ ახალი ქართული ენის კათედრის პროფესორი.
1978 – 1999 წლებში მუშაობდა არნოლდ ჩიქობავას სახ-
ელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტში. იყო მეცნიერი
თანამშრომელი, სწავლული მდივანი, დირექტორის მოადგილე
სამეცნიერო დარგში...

1993 წელს მეგობრებთან ერთად დააარსა ბ. ჯორბენაძის
საზოგადოება. არის „ბურჯი ეროვნებისას“ (ჯერ გაზეთი,
ამჟამად ჟურნალი) დამაარსებელი, გამომცემელი და მთავარი
რედაქტორი.

მრავალი სამეცნიერო-პუბლიცისტური ნაშრომის ავტორი.
„მარადიულნი თანამედროვენი“ მეშვიდე წიგნია...

ეროვნული
ბიბლიოთეკა